İLHAN ENGİN

göç yolları tıkadı

ARARAT YAYINEVİ

İLHAN ENGİN
GÖÇ YOLLARI TIKADI

ꝺ

Biz fakirdik ama iyi insanlardık
Bolluk yıllarında da
Felâket günlerinde de.

NECATİ CUMALI

I. BÖLÜM

I

Güneş, yeni batmıştı. Güzel bir sonbahar gecesi başlamak üzereydi. Trakya'daki ufak şehrin sığırları, arkada tozdan bir bulut bırakarak, dönüyordu. Hayvan seslerinin kapladığı, kenar mahallelerde ışıklar yanmağa başlamıştı. Çocuk çığlıkları, araba gürültüleri kesilmişti. Acele acele evlerine dönen erkeklerin ellerinde, ince kâğıtlara sarılmış pideler vardı.

Süleymaniye camiinin müezzini Salih Efendi, büyükçe bir taşın üzerine çıkmış, şimendifer marka saatine bakarak ezanı hesaplıyordu. Yakın evlerde oturan oruçlu çocuklar, ellerinde iftarlık yemişleriyle, dikkatle süzdükleri müezzinin hemen yakınında başka bir taşın üzerindeydiler.

Cami avlusunun nihayetinde, taşlık meydanında, kuru sıkı doldurdukları topların başında iki nefer, camiden yükselecek ezan sesini bekliyordu.

Şehir derin bir sessizlik içindeydi.

Salih Efendi ezanı okur okumaz cebinden çıkardığı bir zeytinle orucunu bozdu. Sonra sabahtan sardığı sigaralarından birini ateşleyerek ağır ağır evinin yolunu tuttu.

— «Mübarek» dedi. «Mübarek Ramazan» Gözlerinin önünden çocukluğu geçti. Müezzini bulunduğu caminin evvelce hocası olan babası aklına geldi. Müezzin, tekrar «Mübarek Ramazan» diye söylendi. Beş on telden ibaret seyrek sakalını sıvazladı. Hafız Mehmet Efendilerin evinin önünden geçip, bahçe kapısına geldiği sırada büyük oğlu da öteki sokağın köşesini yeni dönmüştü.

Herkes orucunu bozmuş, evin büyüğünü sofra başında bekliyordu. Müezzin Salih Efendi:

— «Allah kabul etsin» dedi, «Ya şuncağıza ne dersin?» diye en küçük oğlu Hüseyin'i gösteriyordu. «Bu bile oruçlu.»

Küçük, koca tahta kaşıkla nefes almadan tarhana çorbasına dalıp çıkıyordu.

Kadın: «Bu bile» diye devam etti. «Sahura da kalkmamıştı.» Salih Efendi elindeki soğanı tuza, sonra kırmızı bibere batırdı. Ekmeğinden ısırarak:

— «Konuşma da ekmek ye» dedi. Kadın:

— «Yiyorum ya» diye sırıttı. Sonra hırsla ortanca oğluna:

— «Hasan» dedi. «Dökme önüne, şimdi inerim şaplağı...»

— «Ekmek yenirken konuşulmaz» dedi, Salih Efendi. «Günahtır.»

Sofradakiler sustular. Tarhana çorbası bitti. Tarhana çorbası kondu. Soğanlar tükendi. Salih Efendi:

— «Kız Emine» dedi, kızına. «Soğan koy bize.» Soğan kondu sofraya. Büyük oğlu babasına bakarak gizliyemediği bir sevinçle:

— «Bize urba dağıtacaklar» dedi.

— «Ne urbası be Sıtkı?» Baba meraklanmıştı:

— «Bandocu urbası.» diye Sıtkı yutkundu.

— «Deme» dedi anası. «Demek urba verecekler ha?»

Hüseyin'in karnı doymuştu:

— «Ben de isterim» dedi. Anası, her zaman olduğu gibi, bayramda diyemedi.

«Büyü de sana da versinler urba» diye azarladı çocuğu. Sıtkı'nın dili çözülmüş, durmadan konuşuyordu:

— «Hem şayak değil, bayağı urba... Sarı sarı düğmeleri de var.»

Ortanca kardeşi Hasan, Sıtkı'nın sırtındakilere bakarak:

— «Ana» dedi. «Bunları da bana yap bayramlık.» Kadın, Sıtkı'ya baktı. Ondan medet umuyordu. Sıtkı:

— «Olmaz vallaha» dedi, «her gün giydirmez-

ler yenileri.» Ana, sükûnetle Hasan'ına döndü. Hasan:

— «Ben de mızıkacı olacağım büyüyünce» dedi. Hüseyin:

— «Ben de» dedi. Sıtkı kardeşlerine içerlemişti.

— «Mızıkacı değil. Ben bandocuyum» diye düzeltti. Hasan hasetle:

— «Mızıkacı» dedi. Ağabeysi kızmıştı:

— «Bana bak! Yalak ağızlı şey, yersin tokatı» dedi.

— «Sen yersin.»

O zamana kadar sükûnetle, ekmek, sade ekmek yiyen Salih Efendi:

— «Yankılama» dedi. «Yankılama âbini.»

Yemek bitince, Salih Efendi yine sabahtan hazırladığı sarma sigaralarından birini yaktı. Sedire geçti, oturdu. Karısı, sofrayı toplayan kızına:

— «Emine babana kahve yap» dedi.

— «Kahve yok ki.»

Salih Efendi işitmemiş gibi davrandı. Karısı:

— «Kahve yokmuş» diye tekrar etti.

— «İstemez» dedi, Salih Efendi. «İstemez.»

Hasan'la Hüseyin mangalın kenarında oturuyorlardı. Toprak tavanlı basık oda sıcaktı. Çocuklar boncuk boncuk terliyordu. Sıtkı, babasının Kur'an okuduğu rahleyi önüne koymuş, nota kâğıdı çiziyordu. Hüseyin:

— «Baba, yarın pide alacak mısın?» diye sordu. «Kâğıdı iki tane olsun. Uçurma yapacak Hasan

âbim» dedi. Hasan bütün Ramazan boyu belki eve bir kere pide geleceğini bildiği için:

— «Ali'de kâğıt var» dedi, kardeşine. «Ali'de kâğıt var, ondan alacağım.» Sonra ekmek bıçağını istedi ablasından, uçurmasının çıtalarını kesmeğe başladı. Hüseyin:

— «Küpeli mi olacak?» diye sordu. —

— «Hıı» dedi Hasan...

Salih Efendi, sedire gelip oturan karısına uzun uzun baktı. Kadın yapak eğirmekle meşguldü. O da boncuk boncuk terlemişti. Karısı gözlerini işinden ayırmadan:

— «Sahura bazlama var» dedi. Hüseyin bazlamayı işitince:

— «Beni de kaldır» diye anasının eteğini çekti. Hasan :

— «Ben kendim kalkarım» dedi. Emine, babasının kahvesini getirmişti:

— «Hafız Mehmet Efendilerden bir fincan ödünç aldım» diyerek, kahveyi uzattı babasına: «Buyur.»

Kesik kesik ve muntazam aralıklarla bir höpürtü odayı kaplamıştı. Biraz sonra Hüseyin, mangalın kenarında, oturduğu şiltenin üzerinde, uyuya kaldı. Hasan da uyuklamaktaydı. Salih Efendi :

— «Kız Emine» dedi. «Ser şuncağızların döşeklerini de yatsınlar.» Karısı :

— «Uyusunlar varsınlar. Sıcak oda» diye karıştı. Sonra «Sen» diye kocasına sordu : «Teraviye gidecek misin?» Salih Efendi, bu sual ile, «hadi kalk,

camiye git» demek isteyen karısına aldırmadan tembel tembel gerindi. Oğlu Hüseyin'in yerinde olup uyumak istiyordu. Uyumak, ona erişilmez bir saadet gibi gelirdi zaten. Sonra her zaman bu saadete erişecek yer bulur, fakat asla doyamazdı.

Avluda köpek havlıyordu. Salih Efendinin avcı kardeşinin köpeğiydi bu. Havlamasına bakılırsa bahçenin öbür ucundaki Said Efendilerin evine misafir gelmiş olacaktı. Salih Efendi :

— «Sen de kızı al Said'lere geç» dedi. «Camiden oraya gelirim.»

Eski mestlerini, yamalı fakat temiz yün çoraplarının üzerine geçirdi. Büyük oğluna «Sıtkı» diye fısıldadı.

— «Sıtkı topla kâğıtlarını da sen de gel benimle.» Sıtkı :

— «Ben dedi Halkevine gideceğim. Urba da verecekler bana.»

Babası :

— «Eh! Sen bilirsin» diye üzüldü. Sonra karısına :

— «Hepten gâvur bu çocuklar» diye çıkıştı. «Halkevine gidecekmiş. Ne var Halkevinde?» Sıtkı :

— «Urba da verecekler» dedi. Salih Efendinin karısı hırsla :

— «Camii de sen süpür bu gece» diye söylendi. Sonra dışarıda bulaşık yıkayan kızına:

«Emine kız çabuk ol!» dedi. «Amcalara gideceğiz.»

II

Belediye mezbaha memuru Said Efendi bu Ramazanda oruç tutmuyordu. Babasının hoca oluşuna, bütün şehrin ona «Hocanın Said» demesine aldırmadan o sadece Ramazanları içki içmezdi. Kendisine sorulacak olursa, «Bundan daha güzel oruç mu olurmuş» diye söylenir, soranın niyetine göre de içinden, ya kallavî bir küfür eder, yahut, «Bırak dürzüyü» diye hafif bir tarizde bulunurdu.

O gece muallim Muhtar Beyler geldikleri zaman da sual tekrar edilince, sadece, «Bırak dürzüyü» diye içinden geçirmişti. Fakat Muhtar Beyin hanımı :

— «Said Efendi seferî değilsiniz ki?» diye ille cevap arayınca, evde kendini oruçlu gösterip, aşçı Bayram'da ziftlenen Muhtar Beye baktı. Hani du-

daklarının ucuna kadar geldi; geldi de, mektep arkadaşını mahcup etmemek için sustu. Sonra da lâfı değiştirmek kastı ile

— «Harbi Umumîden evvel mektebi idadideydim. Sen o sene gelmiştin daha, Muhtar Bey... Bir hocamız vardı. Allah rahmet eylesin, nekre bir adamdı. Bir gün...» diye odadakilerin en aşağı beş kere dinledikleri bir hikâyeye geçiverdi.

Müezzin Said Efendinin karısı ile kızı bu sırada içeri girdiler. Said Efendi :

«Buyur yenge» diye ayağa fırladı. Odadakiler kalkıştılar. Hal hatır soruldu. Said Efendinin karısı, eltisi için cezveyi ateşe sürdü. Kadınlar, mahalle dedikodusuna daldılar. Erkekler, evvelâ Harbi Umumîye, sonra Kuvayi Millîyeye girdiler. Lâf döndü dolaştı, Belediye Reisine geldi. Belediye Reisi epeyi çekiştirildi. Başmuallim Rıza Bey hakkında konuşuldu. Yeni gelen kaymakam öğüldü. Rıza Beyi nasıl bozduğu, Belediye Reisini nasıl haşladığı hikâye edildi. Bir ara Muallim Muhtar Bey :

— «Karıştıran muhtarından ne haber?» dedi, «bulabilmiş mi bari sana yarayacak bir çocuk?» Said Efendi ümitsiz :

— «Bırak dürzüyü» diye başladı. «Bırak hergeleyi... İki senedir bugün, yarın diye atlatıp duruyor.» İç geçirdi. «Ne yapalım, Allah vermedi» diye sözlerini yavaşlattı. Karısının işitmesini istemiyordu. «On üç senelik karımı boşayamam ya... Hem ne malûm, ya kabahat bendeyse?»

Muhtar Bey pişman olmuştu. İçinden, «İyi hal-

tettin» diye kendi kendine çıkıştı. Sonra Said Efendiye :

— «Babamın da» dedi, «Babamın da tam on beş sene çocuğu olmamış. Sonra ben dünyaya gelmişim işte... Belli olmaz Said Efendi. Hem daha genç sayılırsınız.»

İkisi de bir an sustular. Kadınların konuşmalarına kulak verdiler. Müezzin Salih Efendinin karısı

— «Hem!» dedi, «urba da vereceklermiş...»

— «Kim?» diye Said Efendi sordu. «Kim yenge?»

— «Sıtkı'ya... Halkevi reisi demiş... Muzukacılara urba da vereceğiz demiş... Başlara kasket de vereceğiz demiş...»

Kızı Emine :

— «Hem şayak değilmiş... Bayağı urbaymış» diye annesini tamamladı.

— «Ya,» dedi, Said Efendinin karısı: «İyi urbaymış, bayağı iyi urbaymış... Sarı sarı da kopçaları da varmış...» Sonra güldü ve ilâve etti: «Hasan da, Hüseyin de muzukacı olacağız dediler.»

Said Efendi :

— «Hüseyin uyudu mu?» diye sordu.

— «Oruç vurmuş başına, akşamdan uyuyuverdi kızanım.»

Said Efendi karısına

— «O pide kâğıtlarını getirsene» dedi. Kadın dolabı açtı. Katlanmış ince ve rengârenk kâğıtları aldı. Eltisine verirken Said Efendi yengesine :

— «Hüseyin'e götür, amcan verdi de...» dedi. Sonra Muallim Muhtar Beye dönüp :

— «Çok zeki bizim Hüseyin» diye uzun uzun çocuktan bahsetti.

Muallim Muhtar Bey, çocuk üzerinde Said Efendi ile fazla konuşmak istemiyordu. Lâfı geçen Ramazan oynadıkları fincan oyununa getirdi :

— «İsterseniz» diye kadınlara «keten helvasına fincan oyunu oynayalım.» dedi.

Said Efendi :

— «Abim de teraviden sonra geilr. Biz erkekler siz de kadınlar olursunuz» diyerek, Muhtar Beyi destekledi.

— «Olur» dedi Muhtar Beyin karısı. «Kim yenilirse haftaya bizim evde keten helvasını o yapar» diye gülümsedi. Said Efendinin karısı :

— «Şunları helva yaparken görmeli» diyerek, fincanları getirmeye gitti.

Dışarda köpek havlıyordu. Karanlık gölcük meydanına açılan camın perdesini aralayan Said Efendi, dışarı vuran ziyanın altında bir karaltının geçtiğini gördü. Bahçe kapısı açıldı kapandı. Said Efendi :

— «Sıtkı galiba?» dedi.

Biraz sonra da içeri Sıtkı girdi. Sırtında yeni verilen elbiseleri vardı. Anası hayran hayran oğluna bakıyordu. Sıtkı lâcivert elbiselerinin içinde, sarı parlak düğmelerini okşayarak, iftiharla göğsünü gerdi :

— «Pabuç ta verdiler» dedi. Sonra anası ile göz göze geldiler. Kadın :

«Paşa gibi» dedi. «Paşa gibi oldu oğlum» Yaşaran gözlerini elinin tersiyle sildi. Sonra hiçbirşey olmamış gibi, örekesini çevirmeğe ve yapak eğirmeğe devam etti.

III

Sahur davulu çıkıncaya kadar fincan oyunu devam etti. Kadınlar erkeklerin hile yaptığına kanaat getirerek, yenildiklerini kabul ettiler. Muallim Muhtar Beyle karısı, Cuma gecesi evde bekliyeceklerini söyleyerek çıkıp gittikleri zaman Salih Efendi ailesi de temcit yemek için avlunun ucundaki evlerine çekilmişlerdi.

Said Efendi :

— «Sıdıka» dedi, «yatsak mı dersin?»

Kadın sahur için ayırdığı böreği masanın üstüne koydu, bir kâse içinde şekerle su karıştırmağa başladı.

— «Sen yat» dedi, «ben de gelirim birazdan.»

— «Şimdi gel.» Said Efendinin kulaklarında

Muhtar Beyin, «Babamın da tam on beş sene çocuğu olmamış» diyen sesi çınlıyordu. Karısı :

— «Ben oruç tutuyorum» dedi, «Sen yemesen de olur.» Said Efendi :

— «Oruca da» dedi. Küfür edecekti. Allahı gücendirmemek için sustu. Şimdi ona çok ihtiyacı vardı. Tam ondan çocuk istiyeceği bir sırada Ramazana küfür edemezdi. Aklından belki de oruç tutmuyorum da ondandır, diye geçti. Sonra güldü kendi kendine... Ne zındıkların, ne kâfirlerin çocukları oluyordu.

Karısı, ağır ağır, âdeta özendire özendire börek yiyordu. Said Efendinin ağzı sulandı. Biraz daha dursa tahammül edemiyecekti :

— «Ben yatıyorum, sen ateşe su da koy» dedi, «belki yıkanırız.» Sonra yavaşça odadan çıktı.

Eski karyolanın bozuk somyası gürültü ile sarsıldığı zaman Said Efendi yeni dalmıştı. Uyandı. Yanına uzanan karısını okşayarak :

— «Muhtar Beyin babası da benim kadar beklemiş» dedi, «on beş sene sonra doğmuş Muhtar Bey.»

Karısı :

— «Biliyorum» dedi.

Sonra vahşî bir dua gibi somyanın sesi yükseldi.

IV

— «Hasan, Hasan kapıyı açsana!»

Sarıkızı ahırdan çıkaran Salih Efendinin karısı, oğluna, tekrar :

— «İneği sığıra götür» dedi.

— «Hep ben mi götüreceğim? Emine götürse ya...»

— «Olmaz o kız.»

— «Hüseyin haydasın.»

— «Sen götür bugün. Yarın da o katar sığıra...»

Annesinin ısrarından ziyade elindeki sopadan korkan Hasan, ineğin peşine takıldı, değnekle küfür ede ede, ineği koşturmağa başladı. Sağda, solda, onun gibi ineklerini kasabanın kenarında toplanan

sığıra götürenler görülüyordu. Ve sokaklarda onlardan başka da kimse yoktu.

Hasan gittikten biraz sonra, ağabeysi Sıtkı yeni elbisesinin pantalonunu giymiş, sundurmaya çıktı:

— «Emine!» diye seslendi. «Emine kız ibriği al da, su dök yüzümü yıkayacağım.»

Biraz sonra Emine, sundurmaya açılan mutfak kapısında ibrikle göründü:

— «Üh« Fiyakacıya bak!» dedi.

— «Neden fiyakacıymışım?»

— «Urba verdiler diye gayri...»

— «Ne gayrisi?»

— «Nerdeyse urbayla yatacaksın.»

— «Yatacaksam yatacağım; sana ne? Hem bunlar urba değil, elbise bunlar, reis akşam, 'Size dedi, elbise verdik, ayakkabı verdik., Ya, bunlar urba değil işte...»

Kız su dökmeğe başladı. Sıtkı yüzünü yıkarken devam etti :

— «Değil mi ama?»

— «Öyle» dedi Emine... Sıtkı elbiselerinden bahsetmek istiyordu

— «Setremin, o urgan gibi, urgan gibi, ipleri olmasa» dedi.

— «Onlar kordon be, eski paşanın yaverinin bile vardı.»

Sıtkı da bunu işitmek istiyordu. Güldü :

— «İyi ama» dedi kızkardeşi, «İyi ama o zabit, siz muzukacı.»

— «Ne olmuş? Zabitse zabit.»

— «Siz de muzukacı parçası... Onlar belki yüz lira alır, siz hiç...»

— «Kim demiş hiç? Reis söyledi. Size para da vereceğiz, dedi. Düğünlerde para da alırsınız, dedi. Bu elbiseleri bayramlarda giyersiniz dedi.»

Sıtkı sabunladığı yüzüne su çarpıyor, kesik kesik konuşuyordu :

— «Peşkiri ver kız» dedi, «gözüme sabun kaçtı.»

— «Sen de erkek olacaksın.»

— «Ne olmuş erkekliğime?»

— «Gözüne sabun kaçtı diye ağlıyacaksın nerdeyse.»

— «Sonra, dedi ki reis, Sıtkı, dedi, Halkevinde bir odacı lâzım, istersen seni alalım, dedi.»

— «Maaş ta verecekler mi ki?»

— «Elbette ya.»

— «Ne kadar âbi?»

— «On beş kaime.»

— «Oh be.. Babam yedi alıyor. Ne iyi o Halkevi.»

— «İyi ya! Ne sandın? Eh o koca camii süpürmek te yok.»

— «Sus» dedi kız, «günaha gireceksin. Sevabına süpür, gene süpür.»

— «Pöh... Sevapmış...»

— «Halkevinde yapmıyacak mısın?»

— «Yaparım ama parasıyla.»

— «Anama söyledin mi?»

— «Aah!... İşe başlıyayım da öyle...» Sıtkı içeri girerken anası :

— «Emine kız yayığı döv!» diye sesleniyordu.

V

Salih Efendi öğleye doğru yatağından kalktı. Sabah namazını sahurda, yatmadan evvel kılmıştı. Karısına :

— «Ben» dedi, «kahveye gidiyorum.»

Ramazan günlerinde kahveye gitmeğe bayılırdı. Garsonlar, hocaların yanısıra dolaşan, müezzinlerin de yanlarına yaklaşmazlar. Onlar da, rahat rahat, hiçbirşey içmeden akşama kadar kahvede vakit öldürürlerdi.

Salih Efendinin esas mesleği arabacılıktı. Babası rahmetli onu bir arabacının yanına yerleştirmiş, bir zanaat sahibi olsun diye, yıllarca emek vermişti. Fakat o, müezzinlikte karar kıldı.

Gerçi uzun bir müddet arabacılık ta yaptı. Hat-

tâ bir ara, babasının ölümünden bir sene evvel, bir de dükkân sahibi oldu. Yaptığı arabalar bütün Trakyaya ün saldı. Adı, en ücra köylerde bilinir bir usta, hatırı sayılır bir talikacı oldu. Bir zaman sonra; meslek, yorucu iş, onu sıkmağa başladı. Aldığı işleri yapamaz oldu. Kırılan tekerleklerine bir demir çember geçirtecek olan köylüler, tekerleklerini bir ayda, iki ayda Salih Efendinin dükkânından kurtaramaz oldular. Müşterileri ihmalciliğinden kaçtı. O : «Nankör insanlar» diye kabahati müşterilerine yükledi. Üstelik: «İşlerini sağlam yaptım, artık bana ihtiyaçları kalmadı» diye işçiliğinin akidesini de bozdu. Nihayet dükkânını kapadı.

Aynı kafayla, kalfa olarak girdiği, başka bir arabacı dükkânını da kendi âkibetine sürükleyince işinden attılar. Babadan kaldığı için sevabına yaptığı müezzinliğe esas iş gözüyle baktı. Kendi deyişi ile: «Nankörlerle dolu dünyadan elini eteğini çekti. Allaha vakfetti canını.»

İşte Salih Efendinin evine geçim sıkıntısı, o, kendini Allaha ve Allah evine vakfedince, girdi. Hergün tarhana soğan yemesine ve aldığı yedi liranın üçünü tütüne, birini kahveye yatırmasına rağmen evini nasıl geçindirdiğinden haberi yoktu. Sıtkı'yı bulamazsa camii süpürür, ezanı okur, kahveye gider, sakalını sıvazlar ve uykudan sıra bulabilirse de ekseriya burnunu karıştırarak vaktini geçirip giderdi.

Salih Efendinin karısı, kocasının arkasından, bunları düşünmek istedi. Bunları söylemek istedi. Ama, ne bilsindi o, cahil bir kadındı. Kocası böyle

münasip görmüştü. Zaten, geldiği köyde de böyle değil miydi? Kadınlar çalışır, erkekler otururdu. O, sadece, «Demek şehir de böyleymiş?» diye söylendi kendi kendine...

Köyde kardeşinin ektiği tarlasından gelen buğdayı öğütürler, yıllık ekmekleri çıkardı. Soğanı kendileri ekerdi zaten. Eh, inek te yağ verir, süt verir. Onları da satıp, tuz, gaz alırlardı. Tarhana da köyden, geçinip giderlerdi. Ama, ne bilsin, böyle düşünüp tasa edilmesi lâzım geldiğini... Cahil kadındı o... Sadece yağı satması icap ettiğini biliyordu. Sonra aklına geldi :

— «Emine kız» dedi, «Emine işimi (*) Muallimin karısı istiyordu. Götürüver bari!»

Sıtkı yeni elbiseleri ile çıkıp giderken, Hüseyin, elinde pide kâğıtları bağırıyordu :

— «Hasan âbi... Hasan âbi...»

Anası :

— «Sığıra gitti» dedi. «İneği götürdü.» Sonra, kapıdan çıkan büyük oğlunun arkasından, «Paşa» gibi diye söylendi gururla...

— «Maşallah, maşallah Said Efendi, oruçluların hali başka olur, tabiî... diye takıldı. Reis :

— «Oruç tutmaz o» dedi, «bakma sen, babası hocaydı ama Said Efendi Bektaşîdir.» Gülüştüler. Said Efendi içinden, «Sen ne dürzüsün, sen ne papazsın» diye geçirdi.

(*) Ekşimik demek istiyor.
Ekşimik: Pepnirimsi süt kesiği.

— «Ne yapalım» dedi baytara, «biz emir kuluyuz. Reis tutar biz tutarız. Reis tutmaz bizim ne haddimize...» Tekrar gülüştüler.

Dışardaki mezbaha arabasına etler yükleniyordu. Belediye Reisi kahvesini yudumladı :

— «İşte böyle baytarcığım» diye kaldığı yerden devam etti. «Allah selâmet versin, Hâkim Rahmi Bey de aşçı Bayram'a takılmaz mı? 'Sen ne Arnavut domuzusun, diye, Bayram büsbütün küplere bindi. Kızınca da bir hoş oluyor. Görme baytarcığım, katılırsın gülmekten.»

Baytarla Reis kahkahalarla gülüyorlardı. Sadece sırıtan ve bu hali ile kendine meydan okuyormuş gibi duran mezbaha memuruna Reis :

— «Baytara» dedi, «Bayram'ın kız kaçırışını anlatıyorum.»

Şimdi mezbaha memuru da kahkahayla gülüyordu. Baytar :

— «Hoş sohbet Arnavut» dedi.

— «Yo...» dedi Belediye Reisi, «doğrudur da.»

Mezbaha memuru, aşçının uzaktan da olsa akrabası olan Reise, içerlemek fırsatını bulmuştu. İtiraz etti :

— «Pek değil; kazıkçı biraz...»

VI

Mezbaha memuru Said Efendi, o gün büsbütün geç kalmıştı. Mezbahaya indiği vakit Belediye Reisi ile, baytarı kendi odasında kahve içerken buldu. Baytar :

— «Hiç te değil» dedi Reis. «Hiç te değil. Söyle be baytar, kazık çı mı? Nerde içsen o para... Paranın ne kıymeti kaldı?»

Baytar :

— «Niyazi'nin meyhanesine nazaran pahalı» dedi.

— «Okadar olacak» dedi Reis, «okadar olacak, onu da hoş sohbet oluşuna verin.»

— «Öyle» diye baytar paranın kıymetinin düştüğünü tekrar etti.

Reis

— «Cenabet Almanlar etrafı karıştırıyor» dedi.

— «Haklılar ama.»

— «Haklı maklı anlamam, herifler nerdeyse dünyanın huzurunu kaçıracaklar.»

Baytar :

— «Akşam radyo dinledim» dedi. «Polonya'nın vaziyeti de hiç iyi değil.»

— «Yapar bu terezler. Bilmez miyim Almanları ben,» diye Reis küfretti.

— «Harbi Umumîde tanıdım onları» dedi, Said Efendi, «Çok haristirler.»

— «Haklılar ama« diyen baytar, «Ne yapsınlar, elleri kolları bağlı... Adamların hayat sahaları dar, üstelik müstemlekeler de gitti ellerinden.»

— «Yaman harif şu Hitler» dedi. Said Efendi. «Yaman olduğu belli zati.»

— «Kemal Paşa hocam diyormuş.»

Reis :

— «Ah be!. dedi. «Ah o rahmetli sağ olaydı. Yaşıyaydı şimdi. Hitler baş mı kaldırırdı.»

Baytar :

— «Ama» dedi. «Bu da onların istiklâl savaşı.»

— «Yani kazanırlar mı bu harbi?»

— «Kazanırlarsa bizim için iyi olmaz» dedi. Said Efendi: «Ben onları Harbi Umumîde tanıdım. Kazanırlarsa Moskof gâvurundan kalır yerleri olmaz. Çok kendini beğenmiştir terezler.»

— «Beğenmiyecek gibi değil ki» diye baytar

hayranlığını gösterdi. «Asker herifler.» Belediye Reisi :

— «Askerse asker» dedi. «Biz de askeriz. Vız gelir bize deyyusların askerliği, canlarına okuruz vallahi.» Said Efendi :

— «O biraz zor» dedi.

— «Pöh zormuş,» diye Reis Said Efendiyi küçümsedi. Said Efendi gayri ihtiyarî, yakasının altından görünen istiklâl madalyasına baktı. Başı önüne eğilmişti. Reis ezdiğinden emin :

— «Bize Türk derler, evvelallah canlarına okuruz» dedi.

«At bire Dramalı, at bire aşçı Bayram'ın soyu» diye içinden geçiren Said Efendi :

— «Polonya da harp etmez mi ki?» diye baytara sordu.

— «Belli olmaz.»

— «Eder gibime geliyor. İngilizler yardım etse bari.»

— «Etmez o kancıklar» dedi Reis.

— «Yazık Polonyaya.»

— «Yazık ya» dedi, baytar. Sustular.

İçeri kesici Ömer girmişti. Mübarek Ramazan günü sabah sabah sarhoştu. Baytar sordu :

— «Ömer nedir bu halin senin?»

— «Ver» dedi Ömer, salyalarını silerek «elini öpeyim âbi.»

— «Ulan sabah sabah içilir mi? Hem Ramazan yahu...»

— «Âbicim; Ramazan ama, hayvancağızları

kestirmeden edemiyorsunuz. Koca koca hayvanlar, basınca bıçağı kan fışkırıyor. Kesiciler ölürken çok can çekişirmiş âbi doğru mu?»

Reis :

— «Hoca oğluna sor» dedi. Said Efendiyi gösteriyordu. Kesici Ömer, belki bininci defa :

— «Ayağının altını öpeyim Said âbi, doğru söyle çok mu can çekişir kesiciler?» dedi.

Said Efendi :

— «Belli olmaz, belli olmaz Allahın işi o... Ben ne bileyim.»

Kesici Ömer :

— «Kan» dedi. «Hep rüya görüyorum içmezsem.» Baytar :

— «Çocuk olma Ömer» dedi. Kesici

— «Geçen gün Said âbi de gördü ya bir manda boğası getirdiler, anladı hayvan kesileceğini, yıkarken bir fırladı. Ali bir yana kaçtı. Şaban gazhaneye tüydü. Çnigene yıkıcılar da kaçıştılar. Hayvan atıldı üstüme...»

Ömer buraya kadar zorlukla konuşabilmişti. O günkü korkuyla hâlâ titriyordu. Devam edecek kadar kendini topladığı zaman :

— «Kanları akıttığımız beton çukura zor attım kendimi» dedi. Yutkundu :

«Hayvan» diye devam edecek oldu. Said Efendi heyecanlanınca yahut acele edince o da şivesini bozarak bir muhacir gibi konuşuyordu; tamamladı :

— «Ayağı kaydı, hayvanın başı çukura geldi. Ömer atik davrandı, dayadı bıçağı boğazına.» Ömer:

— «Bir bağırdı, bir böğürdü hayvancağız debelendi kaldı.»

Reis kahkahayla gülüyordu

— «Az daha sen gidiyordun Ömer ha?»

— «Gideydim keşke hep rüyama giriyor böğürmesi. Hem sade o mu? Binlercesi.»

Gözleriyle Said Efendiye yalvarır gibi baktı, «Doğru söyle çok mu can çekişir kesiciler?» diye soruyor gibiydi.

VII

Şehir kulübünün altı Çopur Hasan'ın kahvesiydi. Ramazan gecelerinde bütün kahve tombala oynardı. Kesici Ömer, o gece, Kara Hasan'la ortak beş kartelâ almıştı.

Kahvede sigara dumanından göz gözü görmüyordu. Ajans haberlerini söyleyen radyo susturulmuş, dolaşan garson Bıdık Ali'nin sesi işitiliyordu:

— «Birinci çinko elli kuruş... İkinci papel... Tombalaya hindi var, hindi... İki kartelâ kaldı! Yok mu alan?»

Camgöz Recai:

— «Ver ulan ikisini de» dedi, «Başlasın tombala.» Garson sırıttı:

— «Tosla iki çeyreği Recai âbi...»

— «Al ulan, kaçan mı var?»

Şimdi tavla gürültüleri, seslerle karışık hırıltılar kesilmiş, durmadan elindeki rengi kaçmış beyaz kirli torbayı çalkalıyan Çopur Hasan'a gözler dikilmişti.

Garson, keyif kahvelerini içmiş oruçluların ikinci, oyunda kazanan kumarcıların, kesme mukabili ısmarladıkları ilk kahvelerini bağırarak ocağa bildiriyordu:

— «Salhane işi okkalı.»

Kesici Ömer yanındaki Kara Hasan'a:

— «Vay anasını» dedi, «Hep aklımda şu manda be...»

— «Sittir et ulan» dedi, Kara Hasan, «bizim adaş verse şu hindiyi bize.»

Kesici:

— «Bir doldururduk» dedi.

— «Bir çekerdik kafayı» diye Hasan devam etti.

— «Sonra da Tatar kızının evine» dedi, Kesici Ömer.

— «On bir...»

— «Nah! Bu var bizde...» Önündeki kâğıttan koparıp, tükürükleyen Kesici Ömer, kartelâsının üzerindeki on biri örterken:

— «Hindi bizim» dedi.

— «Yirmi altı.»

— «Vay anasını be. Bu da var» dedi Kara Hasan.

— «Ama bu ötekinde.»

— «Olsun...»

— «Elli biiir...» Çopur Hasan, nefes almadan kendini dinleyen kahve halkına, tepeden bakıyor, ihsan dağıtan bir insan edasiyle, onları mânevî bir tazyik altında ezmek ister gibi kelimeleri uzatarak rakkamları okuyordu:

— «Yalnız biiiir.»

— «Yuf be!»

— «Yuf be!»

— «Vay anasını...» Çıkan sesler birinci çinkonun gitmek üzere olduğunu, neredeyse bir şanslı kimsenin çıkıp, «Çinko» diye bağıracağını diğer bekleyenlere hatırlatıyor, sinirli sinirli sigara içenler, kızıp yere tükürenler ve arada bir de esneyenler görülüyordu.

— «Ram papa doksan...»

— «Çinko.»

Bu iki ses birden çıkmıştı. Şoför Mustafa'nın muavini Piç Osman elindeki kartelâ ile tombala çekilen masanın başına gitti. Hasetle açılan birkaç göz yandı, söndü. Numaralar tekrar okunuyor, kontrol yapılıyordu.

— «Üç.»

— «Üç.»

— «On iki.»

— «On iki.»

Ve kahveci Hasan'ın uğultuyu bastıran sesi işitildi:

— «İkinci çinkoya devam.»

Piç Osman elli kuruşu almıştı. Gülerek ufaklıkları cebine yerleştirdi. Arkadaşlarının yanına, masasına geldi oturdu.

— «Elli dokuz.»

Kesici:

— «Anasını sattığımın» dedi, «Demin çıkaydın ya...»

Kara Hasan:

— «Sen hindiye bak hindiye» dedi, «hindide iş var.»

— «Yalnız ikiii.»

— «Çinko.»

Bu ikinci çinko kahvedekilerde soğuk bir duş tesiri yapmıştı.

— «Gene Piç» dedi, kesici. «Gene o fırlama.»

Numaralar tekrar okundu. Yetmiş dört çıkmamış olduğu için, teneke sesleri yükseldi. Bazıları:

— «Bu zati hep böyle yapar» dediler. Kızanlar, «Ne ittir o» diye hafiften küfüre başladılar. Osman küskün yerine dönerken, Çopur Hasan'ın sesi kahvedekileri büsbütün çileden çıkardı:

— «Yetmiş dööööort.» Çopur hemen uğultu etrafı kaplamadan vaziyete hâkim oldu:

— «Tombalaya devam beyler.»

— «Elli.»

— «Sülâlesini» dedi Kara Hasan, «Şimdi çıktı...» Yan masadan bir ses:

— «Anasını» diye bir küfür savurdu. O da elliyi bekleyen biri olmalıydı.

Kızgın:

— «İyi çalkala ulan Hasan» diye kahveciye çıkıştı.

— «Seksen altı.»

— «Yetmiş yediii.»

— «Yirmi ikiii.»

Kahveci numaraları hızlı hızlı okuyor, bir an evvel ikinci partiye geçip, bir ikinci papeli kâr etmeyi düşünüyordu.

— «Yetmiş üç...»

Numaralar hızlandıkça, masanın üzerinde ayakları bağlı, gözleri ışıktan kamaşmış hindi, bu insanlara erişilmesi elzem olan bir hedef gibi geliyordu.

— «Otuz üç...»

— «Tombala.»

— «Tombala» diye iki ses yükseldi. Kara Hasan, Kesici Ömer yerlerinden fırladılar. Kesici:

— «Demedim mi, Kara?» dedi. «Hindi bizim diye.»

Herkesin takip ettiği iki kafadar, hindinin bulunduğu masaya doğru yürüdüler ve biraz sonra da ellerinde hindi çıkıp gittiler. Garsonun:

— «İkinci parti başlıyor» diyen sesi olanları çok geçmeden unutturuverdi.

VIII

Salhane meydanında Cuma günü hayvan pazarı kurulurdu. Kesici Ömer, kasap İbrahim'le pazara indiği vakit, Kara Hasan bir çuval soğanı Bakkal Galib'in dükkânına götürüyordu. Yolda karşılaştılar. Ömer:

— «Nasıldı?» dedi, «Akşamki hindi?» Kara Hasan:

— «Löp gibi» dedi. «Löp...» Sonra Ömer'le İbo pazara daldılar. Ömer:

— «İbo» diye konuştu. «İbo be artık vazgeçeceğim kesicilikten.» İbo:

— «Gel benim dükkânda çalış» dedi.

— «Olur vallahi.»

Öteki kasaplar çoktan alacakları malı almışlar,

dönüyorlardı. İbo rakiplerine yüz vermedi. Recep Pehlivanın oğlu:

— «Geç kaldın İbo» diye takıldı.

— «Sana ne ulan?»

— «Avucunu yala, belki iyi mal bulursun.»

— «Ben bulurum» dedi, İbo.

Kesici:

— «Biz buluruz» diye onu tamamladı. Yürüdüler.

Müezzin Salih Efendi, yağları, daha yolda aşçı Bayram'a devretmiş, kardeşi mezbaha memuru Said Efendi ile pazarda bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu.

Yanlarındaki baytar:

— «Fiyatlar iyi bu hafta» dedi. «İyi ya» diye Salih Efendi eliyle cebindeki yağ paralarını okşadı. Köylüler, hayvan değiştiren, satan, alan köylüler memnun, geçenleri selâmlıyorlardı. Baytar:

— «Kaça aldın?» diye elindeki ineği çeken bir köylüye ahpabça sordu.

— «Trampa ettim beyim» dedi köylü, «Benim sarı öküzle trampa ettim.»

— «Üste ne verdin?»

— «On kayıne.»

— «İyi» dedi baytar.

Bir kaç eşeği önüne katmış fakir bir cambaz baytara:

— «Menşelerini aldım» dedi, «Baytariyeyi verir misin beyim?»

— «Daireye uğra.»

— «Olur be beyciğim.»

Bir köylü doru bir kısrağı gösterip baytara:

— «Elli kayme ister sahibi» dedi, «Çok mu?» Baytar alıcı gözüyle baktı. Senelerdir buradaydı. Hangi hayvanın hangi insana yarayacağını, yüzlerce pazarda bulunduğu için, neyin ne kadar edeceğini çok iyi biliyordu. Aklından bunlar geçerken:

— «Fena değil, Tosun Ağa» dedi, «Fena değil.»

Pazarlık başlamıştı. Onları bırakarak ilerlediler. Satıcıların sesleri geliyordu kulaklarına:

— «Bir liraya yaâ!», «Bir liraya yaâ!»

— «Kuruşa yumurta!»

Yavaş yavaş akşam oluyordu. Pazar dağılmak üzereydi. Yakın köylere gidecekler bile mallarını toplamağa başlamışlardı. Biraz sonra tozlu köy yollarını uzaklaşan talikalar, eşeklerine binmiş köylüler, yayalar dolduracak ve Süleymaniye camiinden bir ezan sesi yükselecekti.

İşte bütün bu söylediklerimizin olup bittiğini işaret eden iftar topu Taşlık meydanından bütün kasabaya yayıldı, yakın evlerin camları zıngırdadı.

Trakya'da, mesut olduklarını bilmeden, insanlar, yeniden akıp giden hayata kendilerini öylesine bırakıverdiler...

Trakya'da patlayan bu iftar topundan nekadar sonra bilinmez, 1 Eylül 1939 da Alman - Polonya hududunda ikinci bir top sesi işitildi.

4 Eylül 1939 — İngiltere ile Fransa Almanya'ya harp ilân ettiler.

2 Ekim 1939 — Amerika Birleşik Devletleri Alman istilâlarını tanımadı.

9 Nisan 1940 — Norveç ve Danimarka taarruza uğradı.

II. BÖLÜM

I

Son araba, gelip «Şen Otobüs» yazıhanesinin önünde durduğu zaman, hava bir hayli kararmıştı. Çopur'un kahvede pişti oynayan ayak takımı, beş on kuruş almak ümidiyle otobüse koştular. Patron Ahmet, ağır ağır yazıhaneden çıktı. Üzerinde «Yolların Aslanı» yazılı arabasına bakarak, şoföre sordu:

— «Nasıl?»

— «İyi...»

Bu kısa konuşma, arabanın arızasız gidip geldiğini öğrenmek isteyen patronu memnun etmişti. Patron kendinden tarafta olan ön lâstiği tekmeledi.

— «Sol da yıprandı be...»

— «Olsun.» Bununla daha idare ederiz demek istemişti şoför. Yolcular, birer ikişer dağılmaya başladılar.

Sabahtan beri, Çopur'un kahvesinde pinekleyen Kesici Ömer, alkolden kızarmış burnunu ve sararmış suratını uzun uzun oğdu. Yere tükürdü. Sonra, birkaç saattir içmek için yalvaran Kara Hasan'a:

— «Tatar kızı geldi» dedi.

Kara hiç ses çıkarmadan ışıklar altında iyice seçilen kadına baktı. Bu yuvarlak yüzü, dolgun dudakları olan bir kadındı. Kaba giyinmiş olmasına, kalın çoraplarının, bacaklarında tahrik edici bir taraf bırakmamasına rağmen, kasaba erkeklerini çileden çıkarırdı. Kara:

— «Ulan Ömer» dedi, «Artık kimseyi almıyormuş evine.»

— «Daha neler.»

— «Vallah billâh almıyormuş... Kaymakam dost tutmuş diyorlar...»

— «Yok be, tevatür» dedi Kesici. Sonra: «Gidelim istersen bu gece.»

— «Gidelim.»

— «Kaç para var sende?»

— «İki kayme.»

— «Ver onları bana.»

— «İçmeyecek miyiz?»

— «Boş ver be Kara, içip te ne olacak yani?» Ömer, Kara'nın uzattığı iki kâğıt lirayı aldı. On beş gündür eline metelik geçmemişti. Kesiciliği bırakıp mezbaha ile alâkasını kestikten sonra, bir müddet

kasap İbo'nun yanında çalışmış ve İbo'ya kızdığı için de oradan çıkmıştı.

Cumaları camiye gidiyordu. Müezzin Salih Efendi, onu ayık yakaladığı bir gün, karşısına almış, Allahtan, Peygamberden bahsederek dine dâvet etmişti. Neticede: «Ölürken fazla can çekişmemek» şartiyle kesici Cumaları içmekten vazgeçmiş ve camiye gitmeyi kabul etmişti. Üstelik kendine bu kadar iyiliği dokunan Salih Efendiye yardım olsun, daha doğrusu, ölürken can çekişmemesi garantilensin, diye geceleri camiyi süpürmeyi de kabul etmişti.

O gün de, Cuma olduğu için, kesici yer yerinden oynasa içmezdi. Boyuna zorlayan Kara Hasan:

— «Ulan hiç mi görmedik seni Cumaları içerken?» diye yalvarmasına devam etti.

— «Artık olmaz Hasan... Yarın... Bak yarın Yahudilerin günü, sabahtan başlıyalım istersen» Hasan ümitsiz:

— «Ya Tatar kızı?» dedi. «Ona da mı gitmiyeceğiz?» Ömer isteksiz:

— «Bilmem ki» dedi.

— «Nasıl bilmezsin? İki kaymeyi niçin aldın öyleyse?»

— «Gitsek mi dersin?» diye sordu Ömer. «Gitsek mi acaba? Belki kaymakama rastlarız orada...» Kara Hasan'ın kaymakamdan korkup korkmıyacağını anlamak için bir an sustu. Kara:

— «Tevatür o» dedi.

— «Belli olmaz ki. Bakarsın o gitmiştir... Tatar

kızı temizdir bu gece demiştir... Gidip bu gecemi onunla geçireymi demiştir... Ha?»

— «Tevatür» diye tekrar etti Kara Hasan. Sonra: «Yalandır be Ömer, koskoca kaymakam bu» dedi, «Gitmez öyle yerlere o.»

— «Ama» dedi, kesici, «Bir gitmişse, bir Tatar kızının yanındaysa, söyler belediyecilere, hammallık bile edemezsin vallaha...» Kara Hasan düşündü. Başını kaşıdı. Arkadaş, arkadaş baktı Ömer'e:

— «Dur öyleyse» dedi, «Şimdi gelirim ben.»

Kara Hasan gittikten sonra, kesici Ömer iki lirayı avuçlarının içinde sıktı. Aklına Tatar kızına yalnız başına gitmek geldi. Bu para ile Tatar kızının odasında iki saat kalırdı. Sonra, ertesi gün için, içmek daha kârlı diye düşündü. Bir lirasını Tatar kızına verir, bir lirasıyla da içerdi. Bu düşünce ona hepsinden parlak geldi. Kararını vermişti. Yalnız bu gece ile yarın arasında müteredditti. Yarına kadar neden beklesindi? Bu gece de istediğini yapabilirdi. Hem namaz kılındıktan sonra Cuma geçmiş sayılırdı. Artık Allah baba, günah saymazdı. Karşı bakkal Galib'in dükkânına giren Kara Hasan'ı atlatmaktan başka bir mâni kalmamıştı.

— «Nasılsın be Ömer?» Ömer, Salih Efendi'yi görünce yerinden kalktı.

— «Buyurun» dedi. «Buyurun Hoca Efendi.»

Dünkü arabacı Salih Usta, bugünkü müezzin Salih Efendi, ilk defa kendisine Hoca Efendi dendiği şu anda bir hoş oldu. İçindeki bir boşluk, uykuyla, yatıp dinlenmekle, Ramazan geceleri çağrıldığı iftar-

da tıka basa doldurduğu midesiyle dolmayan bir boşluk, bir anda öylesine örtüldü, öylesine kapandı ki, Salih Efendi heyecandan titreyen dizleri üzerinde duramadı. Daha fazla mesut olmak, kendisine bir daha «Hoca Efendi» dendiğini duymak hevesiyle Ömer'in gösterdiği iskemleye oturdu. Ömer:

— «Hoca Efendi» dedi, «Kesiciler çok can çekişirmiş ölürken.» Müezzin Salih Efendi:

— «Kasaplar da» dedi, «Rabbiâlâ... Elhaktaalâ verdiği canın kullar tarafından alınmasını affetmez...»

— «Yaa!.»

O sırada Kara Hasan gelmişti. Kasketini çıkarıp müezzini selâmladı. Müezzin otur gibilerden işaret edince, Kara Hasan da bir iskemleye çöktü.

— «Ama Hoca Efendi...» Müezzin durmadan hoca denişinden memnun, Ömer'in korkusunu körükleyip bilgisini göstermek istiyordu.

— «Hattâ kurbandan gayri hayvan kesmek...» Kara Hasan müezzinin lâfını kesti:

— «Kedi öldürmek günah mıdır?»

— «Bilerek mi öldürdün?»

— «Bilerek ya ne? Her gün ekmeğimi yiyordu... Ayırı verdim bacaklarından...»

Müezzin:

— «Zındık gaddar kâfir» dedi. «Sen kolay kolay affedilemezsin. Bak Ömer bu gidişle cennetlik bile olacak... Ama sen affedilmezsin... Kırk yıl günahkâr, bir yıl tövbekâr dememiş ihtiyarlar. Kara Hasan müezzinin söylediklerinden birşey anlamamıştı:

— «Âbi be» dedi, «Yemeseydi ekmeğimi... Hem sen boş ver mezin efendi bunlara.»

Hocalıktan müezzinliğe dönüş, Salih Efendiyi fena halde sarsmıştı. Öfkeyle yerinden kalktı. Ömer, müezzinin kızışından korkmuş, Kara Hasan'a nefretle bakarak, yalvarıyordu:

— «Otur Hoca Efendi.»

— «Olmaz» dedi, «olmaz bu, kâfir beni bile günaha sokacak.»

Kara Hasan müezzinin arkasından, ceketinin altına sakladığı şarap şişesini göstererek, Ömer'e «Boş ver gitsin» der gibilerden işaret ediyordu. Ömer müezzinin gönlünü almadan bırakmak niyetinde değildi:

— «Sen aldırma o ayyaşa be Hoca Efendi» diye yalvarmasına devam etti.

Müezzin, hiç değilse Ömer'in üzerindeki tesirini kaybetmemeyi düşünerek acele etti:

— «Gideceğim Ömer» dedi. Ve kızgın yürüdü.

İki kafadar başbaşa kaldıkları zaman, Ömer'e korkarak bakan Kara Hasan:

— «Bak» dedi. «Ne var bende.» Ömer oralı değilmiş gibi duruyordu. Hasan:

— «Sana da vereceğim» diye yaltaklandı. Ömer konuşmuyordu. İçinde, böyle durursa iki lirayı unuttururmuş gibi bir his vardı. Kara:

— «Ömer» dedi, «Kızma be Ömer...»

— «Kızdırmıyacaktın Hocayı.»

— «Ne yapayım be Ömer... Kediye hak verdi... Günahmış...»

— «Ama, şimdi sana kızdı diye benim işimi de bozarsa...»

Kara Hasan üzülmüştü. Kafasına vurarak:

— «Ben çok enayiyim... Avanağın biriyim ben» diye dövünüyordu.

— «Madem» dedi, «Madem senin işini bozacak, ben Allah babaya yalvarırım, Ömer'in günahlarının yarısını bana yaz derim ha? Ömer'in günahlarını...»

Ömer:

— «Haydi be» dedi, «haydi be deli olma. Bakkal mı bu?» Hasan'ın aklı ermemişti. Madem ki Ömer'in günahlarının yarısını kabul ediyordu, niçin olmasındı?

— «Neden be Ömer?» diye sordu. Ömer, üzgün cevap bile vermedi. Kara Hasan ağzı açtırılmış şişeyi çıkardı. Birkaç yudum içti:

— «Ahhh» dedi, Ömer yutkundu. Fakat Cuma oluşu ve çabuk yumuşarsa Kara'nın iki lirayı hatırlayacağı aklına geldi. Bu sırada Kara tekrar ağzına dayadığı şişeden bir yudum almıştı. Uzun uzun ağzını çalkaladı. Yavaş yavaş yuttu. Dudaklarının ucundan şarap sızıyordu.

— «Oh be, açıldı biraz içim» dedi. Sonra şişeyi Ömer'e uzattı, «Al sen de...» Ömer inat ediyordu. Kara Hasan:

«İçme de ağzını çalkala... Sonra istersen yere tükür.» Ömer müteredditti.

— «Oruçlular bile ağzını suyla çalkalar da oruç bozulmaz» diye devam etti.

Ömer, Hasan'ın bu son mütalâasını haklı bul-

muştu. Şişeyi eline aldı. Çoktan görmemiş olduğu bir dosta bakar gibi şaraba baktı. Bir yudum ağzına aldı; uzun uzun şarabı ağzında dolaştırdı. Mutabık kaldıkları gibi ağzındakileri yutmadan boşaltmak sırası geldiği zaman, Hasan'la göz göze geldi. O «iç, iç» der gibilerden başını sallıyordu. Birden yuttu. Ve arkadaşının gözlerinden kendini kurtarmak ihtiyacı ile başını öbür yana çevirip şişeyi dikti. Hasan memnundu.

Kahvenin garsonu, iki dostu, dibinde dört parmak kalmış şarap şişesiyle yakalayınca:

— «Ulan» dedi, «Teresler! Burası meyhane mi? Sittirin, başımızı temelli belâya sokacaksınız be...»

Kesici Ömer'le Kara Hasan kapıdan çıkar çıkmaz garson söylenerek ocağa döndü:

— «Sarhoş pezevenkler» dedi. Ocakçı merakla:

— «Kim be?» diye sordu.

— «Karay'la kesici Ömer deyyusu... Kapının yanında içerken yakaladım demincek.»

Ocakçı, küllü ateş üzerinde kaynayan suya, birkaç bardaklık kepçe ile soğuk su ilâve etti.

— «İçerler» dedi. Sonra isteksiz. «Radyoyu açsana» diye ilâve etti. «Acans var.» Garson radyoyu açtı. Birden bir ses bütün kahveyi kapladı:

— «Sayın dinleyiciler, biraz evvel aldığımız mütemmim malûmata göre tecavüze uğrayan Norveç'te yer yer mukavemetler görülmesine rağmen, Danimarka bu sabahtan itibaren...»

Kahvede ölüm dolaşmış gibi bir sessizlik oldu. Hiç kimse birşey söylemiyordu. Ve gene hiç kimse

radyoyu dinlemiyordu artık. Olan olmuştu. Kahveci Çopur Hasan, bir masada konuştuğu yarıcısına ne söyleyeceğini şaşırmıştı. Ameleden mi bahsedecekti? Çapa işi yarım kalmıştı, onu mu söyleyecekti. «Şi» dedi sustu. Yanlardaki masadan bir köylü:

— «Hasan Ağa be» diye sordu, «Hasan Ağa, Danimarka ırak mı bize?» Hasan, Almanya Polonya'yı işgal ederken gazetelerin birinden kesip kahvenin ocak duvarına yapıştırdığı Avrupa haritasına bakmak üzere ocağa doğru yürüdü. Üç beş meraklı da onun arkasından gitmişti. Bir müddet Danimarka'yı haritada aradılar. Nihayet garson:

— «Na!» dedi. «İşte Danimarka!»

Norveç ve Danimarka üzerinde türlü mütalealar yürütülüyordu. Kimisi Felemenk Krallığının bir parçası olduğunu ve Nemçe Çarlığından ayrıldığını iddia ediyordu. Kimisi Finler gibi bunların da Türk aslından olduğunu ileri sürüyordu.

Norveç için pek birşey söyleyemiyorlardı. Oranın soğuk olduğu ve daimî karlarla örtülü olduğunu ısrarla anlatan garsona hak vermekten başka ellerinden birşey gelmiyordu. Yeni yeni meraklananlar harita başında toplanıyor, yeni yeni mütalâalar ortaya atılıyordu.

— «İngilizlerin yerinde ben olsam şimdi» diye İngiltere'nin neler yapması icap ettiğini anlatan birine:

— «Yabana atma ha! Fransız gâvuru da kavi gâvurdur» diye yardım edenler: Nemçe Çarlığından ayrılan Felemenkin parçası Danimarka ordusunun

dehşetinden dem vuranlar, bu tecavüzden saklayamadıkları nefretlerini, Almanya'nın yenileceğine kendilerini inandırmak suretiyle tatmine çalışıyorlardı.

Kahvenin önünden geçenler bu kaynaşmayı görünce kavga seyretmek heyecaniyle içeri giriyorlardı. Kapının ağzında birikenler:

— «Ne olmuş?»

— «Kim ölmüş be?» diye sual soranlar veya suallerini istihza ile örtenler, şakalaşarak, itişerek kahveye dalıyor ve hâlâ: «Narvik gibi sayılı limanlarda çıkarma yapan...» diye devam eden radyoyu dinlemeden Danimarka veya Norveç'e harp açan Almanya'nın marifetlerini öğreniyorlardı.

Ömer'in Hasan'la şarap içişi, Saka Rasim'in ölümü, Müezzin Salih Efendinin maaş için verdiği istida, Çopur Hasan'ın yarıcı ile olan münakaşaları, hülâsa günlük mevzular, kaybolmuş, unutulmuş, ekmeklerin karne ile verileceği hakkındaki dedikodular durmuş, herkes Avrupa'nın bu karışık durumunu düzeltmek endişesiyle kıvranıyordu.

Sesini herkese duyurduğu takdirde neler yapmağa muktedir olduğunu göstereceğine inanan biri:

— «Ben» diyordu, «Ben olsam şimdi İngilizlerin yerine, giderim İtlere (*) derim ki: İtler, derim, bak, derim. Aldığını aldın. Yeter artık derim. Anladı, anladı. Anlamadı mı sülâlesini...»

Başka biri, kendi fikrini kısaca:

(*) Hitler demek istiyor.

— «Öyle olmaz. Çekip vurmalı deyyusu» diye kesip atıyordu. Başka biri de:

— «Ama» diyordu, «Hepten asker herifçioğulları...»

Takdir edenlerle kızanlar arasında münakaşalar başlıyor, Almanların kazanmasını isteyenler:

— «Bize belkim alın derler Bulgaryayı, hem de İskeçeyi, Selâniği» diye mütalâa yürütüyor, bir Bulgaristan muhaciri:

— «Te! o zaman gör sen beni» diye öğünüyor, çiftliklerinden, evlerinden dem vuruyor; bir başkası İskeçe'den, oradaki tütünlerden, köyündeki bağından lâfa karışıyor ve nihayet herkes yanındakine hitap etmek mecburiyetinde kalıyor, umumî dert hususî hâtıralara kalbolup diniyordu.

Müezzin Salih Efendi yemekten döndüğü zaman kahvede kaynaşma hâlâ devam ediyordu. Kasabalı çocukların o gün misafir bir şehir takımı ile maç yaptığını zannetti. Zira her maçtan sonra kahve böyle olurdu. Kahveci Çopur'a:

— «Top mu vardı, Hasan Efendi?» diye sordu.

— «Yok» dedi Çopur, «Almanya; Danimarka ile Norveç'e harp ilân etmiş.»

— «Yaa? Bak sen hele...»

Salih Efendi kenarda hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi kahvesini içen Hafız Mehmet Efendinin yanına gitti; oturdu. Bir müddet girip çıkanlara daldılar. Yan masalardan gelen sesler karmakarışıktı. Salih Efendi:

— «Ne dersin Hocam?» dedi, «Harp olur mu ki?»

— «Olur olur...»

İkisi de sustular. Yedi buçuk liralık müezzin maaşı, büyük oğlunun bandoculuktan kazandığı para, ineğin yağı ve karısının köyden gelen zahiresi gözlerinin önünden geçti. İçini boşaltır gibi:

— «Öyle Salih Efendi. Geçinemeyiz, geçinemeyiz ama Allah kerim...»

Tekrar sustular. Bir genç rençber:

— «Ah!» diyordu, «Ah be! Bir Gazi sağ olsaydı şimdi... Sorardı İtlere...»

Yan masadan gelen bu sözler, Salih Efendiye konuşma gayreti verdi:

— «Büyük adamdı Kemal Paşa,» dedi. Hafız Mehmet Efendi:

— «Öyleydi rahmetli» diyerek tekrar sustu. Müezzin de artık konuşacak birşey bulamıyordu.

Kahvedeki konuşmalar kesik kesik ve isteksizdi. Herkesin zihni bambaşka yerdeydi. Esas söylemek istediğini, derdini, herkes unutmuştu. Neş'e toplayacak bir mevzua, kimse hâkim olamıyordu.

Aksine son hâdise onlara hâkimdi.

En iyi günlerini, en iyi zamanlarını geçirdikleri kahve onları sıkan bir cendere haline gelmişti. Bilinmez bir his, zamanı daima biraz daha boğucu bir şekle sokuyor, kahve durulmaz, oturulmaz bir hal alıyordu. Salih Efendi:

— «Eve gitmeli gayri» dedi. Hafız Mehmet Efendi işitmemiş gibi sustu.

Salih Efendi:

— «Bizim Said» dedi, «O bilir, askerdi geçen harpte...»

— «Ya!.»

Bu, gönlüne ferahlık verecek sözlere ihtiyacı olan bir insanın zoraki gayretini taşıyan yapma bir hayretti. Said Efendinin maceralarını bilirdi. Göğsünden hiç çıkmayan o İstiklâl Madalyasını nasıl aldığını, Trakya'da neler yaptığını, geçen Umumî Harpte nasıl Sibirya'ya sürgün gittiğini ve oradan nasıl kaçtığını kulaktan kulağa çok işitmişti.

— «O bilir ya...» diye Salih Efendiye gayret vermek istedi. «Nasıl?» dedi, «Nasıl kaçtı Moskofların elinden...»

— «O birşey değil...» diye Salih Efendi öğündü, «O birşey değil... Balkan Harbinde...» diye kardeşinin yaptıklarını anlatmağa başladı. Anlattıkça coşuyor, coştukça içindeki anlatmak hırsı alevleniyordu.

Etraf masalardan dinleyenler iskemlelerini yavaş yavaş onların masasına yaklaştırdılar. İçlerinden daha teklifsiz olanlar gelip yanlarına oturdu. Bir meraklı Salih Efendiye sigara verdi. Bir diğeri sigarasını yaktı. Kahveci Çopur, ortakçısının anlattıklarını yarım bıraktı. Kalktı, yanlarına geldi.

— «Yap» dedi, «Yap Salih Ağaya benden bir kahve...»

Şimdi bütün meraklıların, hayretle tâkip ettikleri Salih Efendi, kardeşinin maceralarını gittikçe hızlanan bir mübalâğa silsilesi halinde anlatıyordu. Trakya, boydan boya fethedildi. Cephanelikler atıldı.

Düşman subayları ile kavgalar yapıldı. Sanki bütün burıları yapan kardeşi değilmiş te kendisiymiş gibi Salih Efendi, gururlanıyor ve bu gurur da ona yakışıyordu.

Az sonra kahvede iç serinletici bir hava esmeğe başlamıştı. Artık herkes kendinden emindi. Muharebeden korkan, harpten çekinen kalmamıştı. Damarlarındaki kan alev alev yanıyordu. Kavganın içindeymişçesine heyecanlı, döğüşürcesine hırslı konuşuyorlardı:

— «Bir gelsinler de bak...»

II

Kesici Ömer ile Kara Hasan, yukarı mahalleye giden yolda bir ağacın dibinde oturmuşlar, ikinci şişeyi haklamağa çalışıyorlardı.

Yıldızlı bir Nisan gecesi, Trakya ovalarını boydan boya kucaklamıştı. Hafif hafif rüzgâr esiyordu. Uzaktan uzağa köpek sesleri duyuluyor, Çobançeşme tarafından, bağırarak, gece çeliği oynayan çocukların çığlıkları yükselyiordu.

Kesici:

— «Hasan be!» dedi, «Vazgeçsek mi dersin Tatar kızından?» Şişeyi başına dikmiş olan Kara, alelâcele indirdi. Boğulur gibi bir ses çıkararak:

— «Ah» dedi, «Olmaz.» O cevap verirken Kesici şişeyi elinden kapmıştı. Zaten maksadı da şişeyi elinden almaktı. Hasan:

— «Te be, geldik zaten» diye Beşevlerin sönük ışıklarını gösterdi.

Ömer:

— «Bitti» dedi, «Şarap ta bitti artık.»

Kalktılar, sallana sallana yolu tuttular. Bir ağızdan şarkı söylüyorlardı.

Hayvan kesicisi artık o eski korkak Ömer değildi. Ona Müezzin Salih Efendi, süpürülmesi icap eden cami, hattâ ölürken can çekişmek bile vız gelirdi. Yaşarken iyi yaşamalıydı. Zayıf vücudünün neresinden çıktığı belli olmıyan o kalın sesiyle, dünyaya içki içmeğe geldiğine inanmış, Kara Hasan'a refakat ediyordu. Hasan bir ara:

— «Ömer be» dedi, «Hepten güzelleşiyor dünya içince.» Ömer içerlemiş, şarkının son mısraını tekrar etti:

«Akşam oldu yine bastı kareler!»

— «Yeter be Ömer... Te şimdi kasvet çökecek içime.» Ömer aynı mısraı daha hırslı ve daha çok bağırarak tekrar etti. Ve böylece yürümeğe devam ettiler. Bir ara Kara:

— «Sus ulan» dedi, «Geldik artık, patırtı etme.»

İki odalı kerpiç evin önünde durdukları zaman, şaşırmışlardı. Yol boyunca dizilmiş, birbirinin aynı muhacir evlerinden biriydi bu. Aralık penceresinden ışık sızan odayı görmek için avluyu kaplayan çiti geçmek lâzımdı. İkisi de içersini görmek hırsı ile yanıyordu: Ömer:

— «Köpek var mıdır ki?» diye sordu.

— «Bilmem.»

Ayılmışlardı. Şimdi sadece avluyu aşmadan ve Tatar kızını gözetlemeden başka endişeleri yoktu. Kara, sesini daha çok kısarak:

— «Avluda biri var galiba?» dedi. Sinerek küçüldüler. Ömer Kara Hasan'ın kulağına:

— «İçerde kaymakam olmasın?» diye sordu. Hasan rastgele itiraz etti:

— «Tevatür o be Ömer.»

Çite daha yaklaştılar. Işık sızan pencerenin alt köşesine dayanmış bir baş görülüyor ve kesik kesik bir nefes sesi işitiliyordu. Evin bu yanı mehtap aydınlığına sırt çevirmiş olmasaydı, gölgenin sahibi seçilirdi.

Kesici:

— «İçerde cümbüş var galiba?» dedi. Kara olanları görememek korkusuyla:

— «Ömer» dedi, «Kaçıralım herifi...»

— «Dur ulan. Baksana soluğuna, o da yetişmeğe çalışıyor içerdekilerine...»

— «Üf be...» diye Kara hayıflandı. «Kaçıralım teresi» diye kıskanç kıskanç küfür etti.

Pencerenin önündeki karaltı işini bitirmişti. Nefes alıp verişi normalleşti. Ellerini temizliyordu. Hasan çiti atlayınca, karaltı ürküp çitin öbür tarafına doğru, gürültü çıkarmamağa çalışarak, kaçtı. Kesici gölgeyi tanımıştı:

— «Sıtkı... Sıtkı ulan...» diye kısık bir sesle seslendi. Öbürü çiti aşmış, Çobançeşme'ye doğru kaçıyordu. Kara:

— «Ömer» dedi. Sonra sesi kesildi. Yerini terketmekten korkuyordu. Ömer:

— «Ne var ulan?» diye sordu.

— «Hiç... Hiç bir şey...»

Kesici, Kara'yı iterek gözünü, perdenin aralık kaldığı yerden, cama dayadı. Tatar kızı eğilmiş bir leğene su döküyor, bir adam da dökülen suyla temizlenmeğe çalışıyordu. Adamın arkası dönüktü. Dayanamadı. Kadının çıplak taraflarını, bilhassa açık göğsünü özleyen Kara:

«Yeter be» dedi, «Ben de göreyim azıcık...»

Ömer yerini bırakırken:

— «Adam kim acap?» diye sordu. Hasan:

— «Hiç» dedi. Sonra birden irkildi ve fırlayarak çite doğru koştu. Sadece:

— «Kaç be» diyebilmişti. Hasan'ın gölgesi karanlıklara karışıncaya kadar Ömer şaşkın şaşkın arkasından bakakalmıştı. Bir an gidenin peşinden bağırmayı düşündü. Sonra içerdekiler tarafından işitilmek endişesiyle vazgeçti. Tekrar Hasan'ı bulabilirim ümidiyle çitin arkasına karanlıklara döndü. Şaşkınlığı geçince gözünü cama dayadı. İlk önce kadına takılan gözü, daha henüz içini gıcıklamağa başlamıştı ki içerde sigarasını yakmış olan adamın yüzünü gördü.

Sonra o da Kara Hasan gibi, hem de daha telâşlı çiti atladı. Bir teneke tangırtısı sessizliği yırttı. Kesici çıkardığı gürültüden de ürkerek daha büyük bir korku ile, kırlara, uçsuz bucaksız ovalara doğru koşmağa başladı.

III

Tatar kızının evinden çıkan adam iki tarafa bakınarak, kimsenin olmadığına kanaat getirince, karşıdaki fidanlığın içine daldı. Ağaç gölgelerinin daha da kararttığı gece içinde adam gözden kaybolunca kadar kadın aralık kapıdan bakmıştı. Sonra kapanan kapının sesi dışardaki âlemi unutturuvermişti.

Bezgin ve yorgun kadın, dağınık odasına döndü. Ötede beride, giden adamdan izler vardı. Sigara tablası yerine kullanılan oyuk bir kaya parçasında hâlâ dumanı tüten bir izmarit duruyordu. «Bak hele» diye söylendi, «Boyunbağını unutmuş.» Minderin üzerinde duran kravatı aldı, itina ile katladı, odanın bir köşesinde duran sandığın üzerine koydu. Sonra yatağın üzerine geldi, uzandı. Her tarafı ağrıyordu. O

gelmeden beş kişi ile yatmıştı. Adamların hepsi azgın köpekler gibi saldırıp hırslarını tüketmişler, çekilip gitmişlerdi. Elinde birkaç gümüşle iki kâğıt lira vardı. Topu topu dört buçuk lira...

— «Of anam» dedi Tatar kızı, «Taş doğuraydın yerime...» Beli - kasıkları ağrıyordu. Başı, hele başı.. Otobüs te sarsmıştı sabahtan. O yolculuğun üstüne bir de bu... «Anam» dedi. «Of anam.»

Uyuyamıyordu. Şimdi gene şehrin bir zamparası kapısını çalardı. Açmasa belâ olur, başlardı kapıda tepinmeye. Kalktı, lâmbayı söndürdü. Kendini tekrar yatağa attı. Karanlık onu ferahlatmıştı. Evvelâhir gözü odayı görmediği müddetçe rahat ederdi. Bu sefer daha büyük bir gevşeklik, daha içten bir huzur duydu.

İstanbul'da şoför Kıyak Ali ile gezdiği yerler geçti gözlerinin önünden. Sinemada bir film seyretmişlerdi. «Ah» dedi, Tatar kızı, «Ben de ölsem keşke de...» Sinemadaki kadınla kendini kıyasladı. Kafasında... «Hayat mı bu?» diye geçirdi içinden. Kıyak Ali:

«Kız» derdi ona... Sinemada «Kız» demişti, «Dalıp dalıp gidiyorsun? Te şimdi kızdıracaksın beni...» Kızdı mı, Kıyak Ali hoş olurdu. Sövsündü, dövsündü ama onu arada bir de sinemadaki herifler gibi sevsindi. Çocukları da olsun. Kıyak Ali'ye bunlardan bir kere bahsetmişti. Ali:

— «Hadi be orospu» demişti. «Güldürecek misin âlemi bana?»

Tatar kızı, «Of anam of...» diye inledi. Taş do-

ğuraydın yerime.» Ağlıyordu. Hep böyle yalnız kalınca ağlardı. Başka zamanlarda gülmesi lâzımdı. «Ne surat asıyorsun ulan » diye dikilirlerdi. Okşayanlar, kalbini almağa çalışanlar da olurdu ama ekserisi kaba ve hırçın insanlardı. «Parasıyla değil mi be?» diye çıkışırlardı üstelik. Bu geceki gibi kibar beyler de gelirdi. Onlar etraftan görünmek istemezlerdi. O zaman Köse ile haber yollarlar, kapı aralık beklerdi. Tatar kızı «Of! Of!» diye iç geçirdi. «Ali gelir, Mehmet gelir...» diye küfür etti. «Eşek oğulları» diye uzun uzun ağladı. Yorgunluktan, uykusuzluktan, ağlamaktan sızıp kalmıştı.

Biraz sonra kapı vuruldu. Hızla üçüncü defa çalınınca kadın korkuyla yataktan fırladı. Ürkek ürkek sokak kapısına yaklaştı.

— «Kim o?» diye sordu.

— «Aç kız benim. Ben.»

— «Ben, kız, Ömer... Kesici Ömer.»

Tatar kızı ayyaş Ömer'i severdi. Kıyak Ali gibi, memleketindeki Cafer gibi değil, kardeş gibi kanı ısınmıştı ona. Hem de çok kalmazdı geldi mi. Buna rağmen kadın:

— «Yarın gelirsin» dedi.

— «Olmaz ulan ellerim dolu.» Kadın, hiç boş gelmez diye düşündü. Kapıyı açtı. Dışarının karanlığında iki gölge görünüyordu.

— «Kim o yanındaki?»

— «Hasan be... Kara» dedi. Ömer.

İki ahpab içeri süzüldüler. Karanlıkta, alışık oldukları eşiğe çarpmadan odaya girdiler. Kadın:

— «Işık yakmıyalım» dedi.

— «Olur» dedi Hasan. Ömer:

— «Önce Hasan'la konuş, o gidecek» diye güldü.

— «İyi ya, para peşin.»

— «Paranı bende bil.»

— «Olmaz.»

— «Ver ulan Hasan.» Kadın parayı alınca Hasan'a:

— «Gel!» dedi.

Ömer elindekileri mindere bırakırken, ötekilerle hiç alâkadar olmuyordu. Zaten karanlıkta görülmüyorlardı. Yalnız bazı sesler işitiliyordu. Bunlar Kara'nın ve karının karışan nefes sesleriydi.

— «Of» dedi Tatar kızı, «Dalama be! Kuduz mu nedir?»

Uzun bir sessizlik oldu. O acaip soluma kesildi. Biraz sonra da Ömer'in yanına gelen Kara:

— «Ben gidiyorum» dedi.

— «İyi ya... Sen bilirsin.»

Hasan gittikten sonra kadın Ömer'e:

— «Ne getirdin bunu be?» diye sordu. Ömer:

— «Bunları aldı» diye minderin üzerine bıraktıklarından bahsetti: «Rakı bile var.»

Tatar kızı Ömer'in kucağına oturdu. Çıplaktı. Hasan onu iyice soymuştu. Ellerini kadının karanlıktan görmediği vücudunda dolaştıran Ömer:

— «Ohhh...» dedi.

— «Isırıyor köpek gibi deyyus» diye kadın şi-

kâyet etti. Ömer, aydınlık olsaydı, diye düşünüyordu. Kadın:

— «Gel haydi...» dedi, «Sen de...»

— «Ben sabahçıyım...» Ben sabahçıyım, dedi ama gene de kadının çektiği tarafa gittiler. Tatar kızı alışık bir hareketle yatağa yattı.

Ömer uyandığı zaman sabah çoktan olmuştu. Kadın Ömer'in yanında yatıyordu. Örtündüğü yorganın dışında kalan kısımlarından kadının çıplak olduğu belli oluyordu. Ömer Tatar kızını uyandırmamak için, yarı kalktığı kolu üzerinde kıpırdamağa çalışarak, onu seyrediyordu.

Yanında hep böyle yatan bir kadın bulunması ne iyiydi. Fakat, para kazanamadıktan sonra neye yarardı? Elini yorganın altına soktu. Ellerini serin yerlerden terli ıslaklara kadar dolaştırdı. Kadın uyanmıştı. Ömer'e:

— «Gene mi?» diye sordu. Sonra onun cevap vermesini beklemeden vücuduna alışık olduğu şekli verdi.

— «İstemez» dedi Ömer. «Seninle konuşacağım da.» Kadın şaşırmıştı. Ne konuşulurdu onunla? Pazarlıktan ve iki üç boşaltıcı kelimeden başka ne konuşulurdu?

— «Haydi be aptal» dedi. «Erkekliğin bukadar mı senin?» Ömer:

— «Değil tabiî» dedi, «değil ama...» Kadın onun da kendini arzuladığını anlamıştı. Fakat adamda bu arzudan fazla birşey vardı. Ömer hislerini anlata-

mazdı ki; birşey vardı içini yakan, onu boğalardan, dişi köpekler peşinde koşan erkek köpeklerden ayıran birşey vardı. Nasıl söylesindi? Ne desindi?

— «Hiç...» dedi, «hiç evlenmedin mi sen?» Bu suali neden sormuştu? Kadın da, kendi de bir mâna veremiyordu. Tatar kızı:

— «Evlenmedim ya» dedi. «Evlenmedim ama Romanya'da...» Ömer:

— «Romanya'da mı?» diye sordu.

— «E ya...»

— «Ben de Romanyalıyım...»

— «Neresinden?» diye kadın sordu bu sefer.

— «Köstence'nin köyünden» dedi Ömer.

— «Ben Ploşti'deydim... Hem de içinden...»

Sustular. Kadın Romence küfür etti. Ömer daha sunturlu bir küfür savurdu. Anlaşmışlardı. Zaten kadının kanı kaynardı Ömer'e. Hiç böyle gecelik kalmamıştı da ondan bu kadar yakın tanımıyordu Ömer'i... Kesici Ömer neş'eyle kadını sıktı.

Tatar kızı istekle sarıldı. Romence konuşuyorlar, birbirine hoş ve güzel sözler söylüyorlardı.

Biraz sonra, akşam Ömer'in getirdiklerinden, birşeyler yemek üzere kalktıkları zaman Ömer:

— «Norveç'i» dedi. Öyle bellemişti kahvede. «Norveç'i Almanlar alıyorlarmış.»

Kadın Norveç'i bilmezdi. Bilmezdi ama, bir yer olacak, diye düşündü ve sordu:

— «Harple mi?»

— «Harple ya...»

IV

Artık harp, herkesin içindeydi. Bütün şehir halkı ajans haberlerini kaçırmamak için kahvede toplanıyordu. Radyo bulunan evlere misafirliğe gidenler artıyor, günlük dertler yerini tamamen dünya meselelerine terkediyordu. «Navrik», «Olso» diye ezberlenen şehir isimlerinin yanı sıra yabancı hükûmet adamları da günlük hayatlarına girmişti. Hem o kadar ki «Göbels'e sorunca, İtler, beş günde dedi,» diye en gizli konuşmalarında hazır bulunmuşlar gibi onlardan bahsediyorlardı. «İngiliz öfkelendi artık.» «Musolini kızar buna...» diye hislerini bile tahlilden geri kalmadıkları da, zaman zaman yaptıkları münakaşalarda, görülüyordu.

Fakat bütün bunların üstünde, onları zaptedilen

her şehrin peşinde, daha derin bir düşünceye, daha içten bir korkuya doğru giderken görmek mümkündü. «Yağmurlar yağmıyor bu yıl», «Ekinler az olacak», «Tarlalar kurudu», gibi kendi dertleri, daha büyük insan topluluklarınınki yanında küçümseniyor, kendi dertlerinden kendilerine bahsetmekten utanıyorlardı. İçlerinden biri:

— «Bıldır bire yedi almıştım. Ama bu yıl nafile» diye lâf açacak olsa:

— «Elâlem kan ağlarken...» diye yarı öfkeli, yarı sitemli bir ses, sözlerini boğazına tıkıyordu. O, utanarak susuyor, onların düşüncelerine iştirâk ettiğini gösteren bir ifade ile:

— «Çok ettiler Yahudilere, komaz Allah yanlarına kâr...» diye konuşmasını değiştiriyordu.

Almanların tarafını tutanlar da vardı. Zaman zaman kahvenin birinde ekseriyeti onlar teşkil ediyorlardı. O vakit Birinci Cihan Harbinden lâf açılıyor, İngilizlerin bize yaptıkları uzun uzun anlatılıyor: «İngilizden dost olmaz» diye küfürler ediliyordu. Bazan da: «Pekâlâ yapıyor Almanlar...» diye eski bir öfke patlıyordu: «Onlar yalnız kendilerini düşünür. O keferelere itimat caiz değil.» Bu öfkeli sesin sahibi tasvipkâr bir ifade ile karşılanırsa: «İşgalde İstanbuldaydım ben, gördüm», yahut: «Yunan işgalinde Edirnedeydim» diye bütün yapılan işkenceleri hazır bulunanların önüne seriyordu.

Daha içten yanıklar, ölen babasını, sürgünden dönmeyen kardeşini, çıldıran kızını hatırlıyordu. Saman alevi gibi bütün dinleyenleri saran öfke dudak-

larda küfürleşiyor; gözlerde yaşlanıyor. Sonra sönüp gidiyordu.

Anlatılanların ıslattığı gözlerde, bu öfke, bu kin perde perde sönerken: «Çok ettiler bize» deyiminde can çekişiyor; sonra acıma hissinin esiri oluyorlardı: «Yazık gâvurcuklara.»

— «Oh olsun», «Ettiklerini bulsunlar» demek için açılan ağızlar, tatlı bir hissin, affedebilmek büyüklüğünün, en göz yaşartıcı şekliyle «Düşmanıma verme yarabbim» diye kapanıyordu.

Onlar, kinlerinde, nefretlerinde bile bir yiğitlik, bir efendilik olan insanlardı. Şimdi, dün nefret ettiklerine acıyorlar, ellerinden gelse onlara yardım etmek istiyorlardı. Çok ihtiyar bir rençper:

— «Koy kırsın kâfirler birbirini» dedi. Hırs vardı onda, evlâdını Çanakkale'de, babasını daha eskiden ondan alanlara... Sadece bu kadar kötü söyleyebiliyordu: «Koy kırsınlar birbirlerini!»

— «Biz girmez miyiz harbe?»

Genç bir rençper de heyecanla bunu sormuştu. Yeni evliydi daha, «Harp olur muydu acaba?» İhtiyar onun gözlerinin içine bakarak:

— «Hiç» dedi, «Harp olur da biz kalır mıyız?» Herkes donmuş kalmıştı.

— «Irakta (*) be harp Ali dayı...»

— «Olsun... Cehennemde de olsa bulur bizimkiler... Te geçen harp meydanda... Ben kendimi bildim bileli her muharebeye girdik biz...»

(*) Irak: Uzak anlamına.

Ali Dayı gibi, Salih Efendi, Salih Efendi kadar, Hafız Mehmet Efendi kahvenin politika yorumcularıydı.

Bir de Şehir Kulübü vardı. Bir de Şehir Kulübündeki mütalâalar vardı. Coğrafya, tarih ve malûmatı vataniye bilgileri daha çok olan memur sınıfı, burada otururlardı. Orada subay dostlarından dünya askerî gidişi hakkında öğrendiklerini tekrar edenler, erkânıharp subaylarından toplanan malûmata istinaden yapılan yorumlar geçerdi.

İşte bütün şehirdeki harp korkusu bu yorumcuların elindeydi. Ajans haberleri, gazeteler, hükûmetin sözcüleri ne derse desin, Müezzin Salih Efendi, kardeşinin eski kahramanlıklarını hikâye ederek yaptığı haklı şöhretle:

— «Bizim Said akşam neşesizdi... Vaziyet fena!» dedi miydi, bütün kahvedekiler evlerine meyus dönerler, hattâ rençper Veli Karasu o gece eve gidince çocuklarını haşlar, Selim Kâhya iştihadan kesilirdi.

V

O akşam üstü Aşçı Bayram, göbeğinin üstüne bağladığı önlüğüne ellerini kurularken:

— «Açasın bire radyoyu» dedi, «Gelir şimdi memuran kısmı...» Garson yardımcısı Küçük Recep radyoyu açmak için iskemlenin üzerine çıktı. İlk önce dükkânın elektriklerini yaktı. Sonra radyonun düğmesini çevirdi. Aşçı Bayram'ın meyhanesi, kucağını açmış müşterilerini bekliyordu.

Bayram Usta hazırlık yapan iki garsonuna nezaret ederken bir taraftan da yemekleri kontrol ediyor, az kalanları idareli verip, artmasından korktuklarını nasıl süreceğini düşünüyordu. Pilâv için korku yoktu. Yarın kadınbudu köfte yapıp sürerdi meze niyetine:

— «Açsana be radyoyu. Ne oynarsın orada?»

— «Sesi çıkmıyor be usta...»

— «Çıkar be çocuk... Azıcık bekle alsın fitili... Kızsın lâmbaları...»

Radyonun lâmbaları kızmıştı. Parazitli bir ses yükseldi. O zaman Bayram Usta:

— «Gördün mü nasıl açılır sesi?. Kızdı lâmbaları aldı yolu.» dedi.

Çocuk sevinçle güldü. En büyük eğlencesi ustanın emriyle radyoyu açmaktı. Radyoyu açarken, büyük bir iş yaptığından emin insanların iç rahatlığı kaplıyordu çocuğu... Bayram Usta:

— «Gördün nasıl açılır radyo? Öğrendin artık çevire çevire düğmeyi... Açarsın her gece bu vakit ben söylemesem de...» dedi.

— «Olur be ustacığım» diyen çocuk sevinçten zıplayarak garsonlara yardım etti. Bayram Usta da tezgâhın arkasına geçti. Büyük rakı şişelerinden birini açtı, iki ufağa taksim etti. Son hazırlıklar da bitmek üzereydi ki, meyhaneye Muallim Muhtar Beyle, Mezbaha Memuru Said Efendi geldi. Çiftlik sahibi Kasım Bey onları takip etti. Aşçı Bayram hiç oralı değildi. Gelenler teker teker ona takılıp yerlerini alıyorlardı.

Kasım Bey ekseriya yalnız içerdi. Ve ekseriya sucuk, turşu ve peynir gibi mezeleri, cebinde kendi getirirdi. Bunlar kendi çiftliğinde, kendi elleriyle yapmış olduğu kışlıklardı. Aşçı Bayram onun bu huyuna bir hayli tutulurdu. Koskoca çiftlik sahibinin cebinden bir kangal sucuk, bir yarım kalıp peynir

veya yağlı kâğıda sarılmış bir turşu çıkarıp yemesini bile affedemezdi. Üstelik bir de yan masalara ikrama kalkarsa o zaman çileden çıkar ve bu hissini apaçık söylemekten çekinmezdi.

Bereket Mayıs ayında oldukları için ıskara kuzu veya soğukluk birşey yemesi gerekiyordu. Bunun için neşelenen Bayram Usta, Kasım Beye takıldı:

— «Var mı mezen yanında. Yoksa kuzu da taşır mısın cebinde?» Kasım Bey:

— «Bizim yanaşmaya söyledim. Evde kuzu çeviriyorlar, getirecekler birazdan» dedi.

Muallim Muhtar Bey garsona:

— «Öyleyse kalsın bizim ıskaralar» dedi. «Nasıl olsa kuzu çevirmesi getirtiyor Kasım Bey.» Aşçı Bayram Usta inanmıştı. Ne bilsindi elbirliği ettiklerini.

— «Bire Kasım Bey» dedi, «Ettireceksin iflâs beni... Kim hazırlayacak içkinizi? Kim bakacak size böyle? Vallahi edeceğim töbe, kapatacağım dükkânı.» Kasım Bey memnun, göbeğini zıplatarak gülüyor, «Şerefine Kasım Bey» diye kadeh kaldıran Said Efendiyle Muhtar Bey de ona iştirâk ediyorlardı.

Kapı açıldı. Önde hâkim, doktorla eczacı içeri girdiler. Kendilerinden evvel gelenleri selâmlıyarak bir masaya da onlar oturdular. Biraz sonra sohbete iştirak ederek, rakılarını ısmarladılar.

Zaten aşçı Bayram'ın meyhanesinde karşılıklı konuşup dertleşen az olurdu. Lâf ortaya söylenir, canı isteyen karışır, canı isteyen susardı. Bayram ye-

mek tevzi ettiği yerden konuşmaları da idare ederdi. Hükûmeti alâkadar eden meselelerde alâkalı memurları kendi kafasına göre tâyin edip suali ona tevcih ederdi.

— «Söyle bakalım Hâkim Bey var mı bu işte sakat taraf?» diye bir dostunun muhakemesini yahut doktora hasta bir müşterisi için:

— «Ölür mü dersin Doktor Bey?» diye sual sorduğu çok olurdu.

İki yabancı ile gelen müteahhit Şakir Beyden sonra Baytarla Belediye Reisi de meyhaneye düşünce, aşçı Bayram'ın neş'esi yerine gelmişti.

— «Açasın Ankara'yı, dinlesin beylerim acansı!» diye Recep'e seslendi.

Küçük Recep ellerini yıkıyordu. Garsonlardan biri radyoya uzandı. Meyhaneye Ankara'dan bir Rumeli türküsü yayıldı. Herkes memnun içmeğe koyulunca Bayram Usta bütün konuşmak arzusuna rağmen sustu.

Böyle zamanlarda aşçı Bayram Usta susmayı tercih ederdi. Herkes kendi âlemine koyuldu mu içki içmeleri hızlanırdı. O zaman rakıyı açık şişelere ikişer parmak eksik koysa kimse farkına varmazdı. Gecede iki şişe biriktirdiği olurdu. O bunu ayarlamakla meşgulken Belediye Reisi ile Baytar vaziyetlerin ciddiliğinden, mezbaha memurunun bir evlâtlık bulduğundan ve müteahhit Şakir Beyle yanındakiler malzeme yokluğundan şikâyet ediyorlardı. Doktor, Eczacıya:

— «İlâçlar da adamakıllı çekilir artık piyasa-

dan, ben olsam elimde biraz ilâç bulundururum» dedi. Hâkim güldü. Eczacı:

— «Bilhassa Alman malları» diye Doktoru tasdik etti.

— «Almanlarla dostuz. Onlar yollar.»

— «Ötekiler de dost» dedi. Hâkim. Sonra konuşma mevzuları kendiliğinden siyasete intikal etmiş oldu. Kasım Bey Aşçı Bayram'a seslendi:

«Bayram Usta boş tabak yolla...» Kasım Beyin cebinden öteberi çıkarıp hazırladığını gören Bayram Usta ifrit olmuştu:

— «Uff bire Kasım Bey. Deli edersin adamı... Sokacaksın günaha be... Sırası mı göndermenin sucuk?»

Garson iki boş tabak getirdi. Kasım Bey itina ile hazırladığı mezeleri yan iki masaya gönderdi. Teşekkür makamında masadakiler selâmlaştılar. Kasım Bey bilhassa kendi eliyle yaptığı sucuğun beğenilmesinden büyük bir memnunluk duyuyordu. Birden radyo:

— «Sayın dinleyiciler» dedi. «Majino hattının gerilerine düşmek için Almanlar bugün Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'a girmişlerdir.. Tecavüze uğrayan bu...»

Radyonun verdiği haber o kadar ânî olmuştu ki, ajans haberlerinin başladığını kimse farketmemişti. Herkesin kadehi elinde dondu.

Bir an kimse konuşmadı. Hattâ müteahhidin kahkahası yarım kalmıştı.

Zaman zaman bu insanları yakalayan harp endişesi radyodan bir meyhane dolusu boşalmıştı. Hepsi birbirlerinin suratına bakıyorlardı. Said Efendi zorakî bir soğukkanlılıkla:

— «İşin şaka tarafı kalmadı» dedi. Hâkim:

— «Var mıydı ki?» diye sordu. Bayram Usta yemek hazırlamaktan, rakı boşaltmaktan vazgeçmişti. Tezgâhın arkasından çıktı. Baytarla Belediye Reisinin masasına geldi oturdu. Baytarın tabakasından bir sigara alarak:

— «Bozulur işler» dedi, «Öyle görürüm...» Radyo daha bir alay lâf etmişti. Müttefiklerden filân bahsetti. Said Efendi:

— «İş yok bu heriflerde» diye görüşünü söyledi. Baytar:

— «Daha belli olmaz» diye diretti. Çiftlik sahibi Kasım Bey itiraz etti:

— «Çalışkan millet bir kere bu Almanlar. Herifçioğulları ıspanaktan demir, kömürden yumurta yapıyorlarmış... Korkulur bu adamlardan beyim korkulur» dedi. Baytar:

— «Birinci Cihan Harbi de böyle zaferle başlamıştı onlar için» dedi. Said Efendi:

— «Ama ne oldu sonra? Para kimdeyse o kazanır bu işi...»

Belediye Reisi:

— «Ne demiş» dedi, «Napolyon? Harp için üç şey lâzım: para, para, gene para...»

— «Para da» diye Baytar devam etti, «Amerika'da var.»

— «Bakalım Amerika girer mi harbe?»

Aşçı Bayram'ın bu sualine Baytar:

— «Girmeyip te ne halt edecek?» diye cevap verdi. Bu sırada Aşçı Bayram heyecanlanmış, masanın üzerine konan mezelerden hafif hafif çimleniyordu.

— «Desene» dedi, «karışacak iyice işler?» Kasım Bey:

— «Ne duruyorsun be Bayram» dedi. «Fiyatlara zam yap.» Bayram Usta sinirlenmişti:

— «Görüyorsun Hâkim Bey, yok kabahat bende. Zorla sokar adamı günaha... Söyliyeceğim kötü bir lâf... Olacağım mahkemelik... Bakarsan Kasım Beye, yok benden başka hayasız, namussuz, alçak adam... Biz veririz reci fiyatına rakıyı, işleriz günah.» Kasım Bey:

— «Ama» dedi, «rakılar eksik iki parmak.» Aşçı Bayram Usta iyice küplere binmişti. Yemek yenen masaların orta yerine geldi, durdu:

— «Ben nasıl severim sizi, bilirim kardeş, hısım, kendime. Bu adam yapar beni ifrit, gülersiniz hepiniz ondan yana... Ayıp be! Ar var, namus var... Biz hepimiz din kardeşi, nasıl olur kazıklamak? Ben değilim Müslüman?» Bu minval üzere konuşmasına devam ederken, meyhanedekilerin hepsi Almanya'nın yaptığı taarruzu bir an için unutmuşlar ve eski neşeyle içmeğe başlamışlardı.

Saat bir hayli ilerlemişti ki, meyhanedekiler uzaktan gelen fakat devam eden bir gürültüyle irkildiler. Bu ne demek oluyordu? Hiç kimse bir mâna

verememişti. Kulaklarında madenî sesler bırakarak kaybolan, sonra tekrar artan bu gürültüler ne olabilirdi? Merakla birbirlerinin gözlerine bakıyorlardı. Madenî sesler gittikçe daha artıyor, tecessüslerini kamçılıyordu. Bir ara nal sesleri de işitildi. Said Efendi:

— «Asker geçiyor» dedi, «Muhakkak askerdir geçen.» Merak ve tecessüsleri şimdi bir anda bambaşka tarafa yönelmişti. Biri, galiba Hâkim, sesleri dinleyerek:

—«Ne tarafa acaba?» diye sordu. Hepsi kulak kabartmışlardı. Edirne istikametine doğru olduğunu iddia edenler ve Çatalca'ya doğru olduğunu söyliyenler vardı. Bayram sustu:

— «Recep, bak bakalım nerde gider askerler?» diye ufak Recep'i gürültünün geldiği ana caddeye yolladı.

Meyhanedekiler bu sefer derin bir sessizlik içine gömülmüşlerdi. Kimse konuşmak istemiyordu. Demek ciddî bir tehlike vardı ki, askerî harekât başlamıştı. Acaba Almanların tarafını mı tutuyorduk, yoksa müttefiklerin safında mı yer almıştık? Kimse bir fikir söylemek istemiyordu. Bayram Usta biraz da bu sükûndan ürkmüş bir şekilde:

— «Ne susarsınız be?» dedi, «dut yemiş bülbül gibi!» Sonra hiç kimseden ses çıkmadığını görünce: «Ne var be, ne olur be?» diye sordu. Onun bu yersiz ve fazla mübalâğalısuali üzerine dudaklarda birkaç tebessüm yandı söndü. Said Efendi kendinden emin:

— «Bu sefer var bunda bir iş» dedi.

— «Anladık var bunda bir orostopolluk, berbat gider işler ama...»

İçeri giren Recep, Bayram Ustanın lâfını kesmişti:

— «Hududa giderler» dedi, «Öyle derler seyirciler, hududa giderlermiş... Tanklar var, süvariler var, yaya da çok...» Çocuk nefes nefese konuşuyordu. «Hem de» diye ilâve etti: «Çok kalabalık!»

Artık mesele anlaşılmıştı. Müdafaa için asker hududa gidiyordu. Said Efendi:

— «Trakya'yı bu sefer hemen bırakmıyacaklar» dedi.

— «Ya ne yapacaklar, be Said Efendi?»

— «Tutacaklar hududu... Düşmana karşı karış karış müdafaa...»

— «Ama ovada harp olmaz ki» dedi Baytar.

— «Olur» diye Said Efendi itiraz etti, «Şimdi harpler değişti.»

— «Daha kötü ya, hava hâkimiyeti ister.»

Belediye Reisi lâfa karıştı:

— «Ne demiş Gazi Paşa? Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. Ama şimdi hacmi müdafaa çıktı beyim,» diye Said Efendiye itiraz etti.

— «Onun için ya» diye Said Efendi diretti, «Onun için ya, huduttan başlıyacak muharebe...»

— «Ben» dedi Hâkim, «Birşey anlamadım. Neden ileriye gidiyorlar? Niçin cephenin geniş yerini tercih ediyorlar?» Said Efendi:

— «Trakya'yı bu sefer bırakmıyacaklar kendi haline» dedi. «Müdafaa sahasını genişletecekler, bü-

yütecekler. Büyüyünce de daha kuvvetli olur bu iş.»

— «Doğru söyler Said Efendi» diye Bayram Usta karıştı, «Doğru söyler büyüyünce de daha kuvvetli olur elbet. O görmüş çok harp, gitmiş Rusya'ya kadar sürgün, bilir alafrangasını işin.»

Herkes susmuştu. Radyoda bir ses ertesi günkü programı okuyordu. Bayram Usta:

— «Kapasana bire radyoyu» diye Recep'e çıkıştı. Yavaş yavaş meyhane dağılıyordu. Şehir derin bir sessizlik içindeydi.

VI

Ertesi sabah, gece hududa geçen askerin, şehirde bıraktığı acaip bir his vardı. Korku, güven, endişe ve hırsla karışık bambaşka bir histi bu. Tezahürleri bile bir tuhaf oluyordu. Bütün şehir halkı mutad neşeden biraz daha kaybetmiş, günlük dertler biraz daha silinmişti. Mesut günlerin yarını dahi düşünmeyen insanları, birkaç ay veya sene sonra, gelmesi muhtemel bir tehlike üzerine iç tüketiyorken görmek, hâdiselerin en acı tarafı, endişelerin başlangıcıydı.

5 Haziran 1940 Dünkerk düştü.

14 Temmuz 1940 Paris işgal edildi.

28 Ekim 1940 İtalyan - Yunan harbi...

İkinci Cihan Harbi, Yunanistan'ı da içine alınca, Trakya kapılarına kadar gelmişti. Yüz binlerce insan nefes dahi almadan neticeyi bekliyordu.

III. BÖLÜM

I

İçerde: karne ile ekmek, gaz karne ile, kaput bezi karne, ölüm, hayat bile karne ile... Dışarda: harp, ölüm, korku...

İçişleri Bakanı «şöyle» dedi... Dışişleri Bakanı «şunu» söyledi. Radyo gazetesi... Radyo... Ajans, beyanat, Radyo gazetesi, siyasî durum. Hitler tehdit etti. Musolini kükredi. Churchill Eden... Eden Roosevelt... Hirohito - Singapur... Tojo - Kaytel... Romel - Pearl Harbour... Yaman Japonlar... İş yok Amerikalılarda... Yunanlılar... İtalyanlar... İtalyanlar, Yunanlılar... Finler nasıl yenmişti Rusya'yı... Yakın tecrübeler...

Bir sene geçivermişti. 1941 Trakya ovalarına bütün heybet ve dehşeti ile gelip kuruldu. Şehir hâdise-

lere öylesine kendisini bırakmıştı ki, tek başına yaşamak, kendi saadet ve üzüntüsü ile başbaşa kalmak diye birşey artık bahis mevzuu olamazdı.

Koca şehirde yalnız Kesici Ömer'le, Kara Hasan işin farkında değillerdi. Yahut farkındaydılar ama yarını düşünmek işlerine gelmiyordu...

Bir gün, Hasan'ın kahvede, Müezzin Salih Efendi, Kesici Ömer'i yanına çağırdı. Ömer sabah olmasına rağmen gene ayakta duramıyor, sallanıyordu.

— «Gene içtin mi be sabah sabah?»

— «Akşamdan Salih Ağa...»

— «Günah be Ömer, hani içmiyecektin artık? Camiyi süpürecektin?»

— «Boş ver be Salih Ağa, harp var. Gidip vuruluveririm. Şehit olurum, hem de can çekişmem gayri...»

Sallanarak kahveden çıktı gitti. Müezzin Salih Efendi yanındaki Hafız Mehmet Efendiye, Kara ile Ömer'den bahsedecek oldu, Mehmet Efendi:

— «Hele Salih Efendi, ne hoş adamsın, işin mi yok Allasen» dedi, «Derdimiz başımızdan aşkın, geçinemez olduk. Sen elin ayyaşı ile uğraşırsın.»

Salih Efendi: «Öyle» dedi, «Öyle ama Cenabı Hak buyurmuşlar ki...» Mehmet Efendi:

— «Bırak be Salih» dedi, «Kendin süpürüver camii, iç tüketeceğine elin serserisine...»

Salih Efendi öfkelenmişti. Fakat Hafızla arasının açılmasını istemezdi.

— «Eve gideyim bari» dedi, «Sıtkı maaş almış-

tır belki...» Kahveci Hasan, Salih Efendi çıkarken tebeşirle bir çeltik daha çizdi hesabına:

— «Yedi nohut, üç kahve oldu» dedi.

— «İyi be Hasan, sen tut hesabı.»

Elinde ekmek karneleriyle ortanca oğluna çarşıda rastlayan Salih Efendi sordu:

— «Nereye be?»

— «Âbime... Ekmek alacağım, gaz alacağım. Tuz da bitmiş.»

— «Pekâlâ» dedi Salih Efendi, «Ben de geleyim.»

Bir müddet sessizce yürüdüler. Çocuk iki senedir mektebe gidiyordu. Müezzin Salih Efendi, bu çocuğunun okumasını isterdi. Sıtkı'sı okuyamamıştı. Hiç değilse bu okumalıydı. Okuyanlar iyi para alıyordu. Bunlar geçiverdi aklından. Bu sıralarda aklına ne gelse hemen parada son buluyordu düşünceleri.

— «Âbin eve geldi mi bugün hiç?»

— «Düğündeymişler akşam.»

Salih Efendi: oradan da para almışlardır, diye düşündü. Sıtkı da olmasaydı ne yaparlardı? Ya karısı! Sabahtan akşama kadar... Yeni gelen gazeteleri koltuğunun altına sıkıştırmış bir gazete müvezzii yanlarından geçti. Bu çocuk Hasan kadardı. Bağırıyor ve koşuyordu.

Hasan:

— «Baba» dedi, «Ben de gazete satsam ya.»

Salih Efendi hiç ses çıkarmadı. Baytarla Belediye Reisi hızlı hızlı yanlarından geçtiler. İkisi de gazetelerini ellerinde sallıyorlardı. İkisi de endişeliydiler.

Salih Efendi:

— «Gene birşey var» dedi.

— «Ne?» diye sordu çocuğu.

— «Hiç be!..» Babanın terslemesi üzerine Hasan ıslık çalmağa başladı.

— «Sus ulan, toplama şeytanları başımıza... Zaten hepsi meydanda dolaşıyor.»

Çocuk, ıslık çalmayı da bıraktı. Sıtkı'nın çalıştığı Halkevine gelmişlerdi. Baba - oğul içeri girdiler.

Şarapçıda oturan Kesici arkadaşı Kara'ya Müezzini işaretle:

— «Bugün çattı bana deyyus» dedi.

— «Camiye gitmiyorsun diye mi?»

— «Hı.»

— «Alıştırmıyaydın.» Şarap bardağının içindekini bir nefeste içti.

— «Alıştırmıyaydın» dedi. Sonra şarapçıya tebessüm etti:

— «Yenile.»

— «İkinizin sekiz oldu. Parayı verin de öyle için...»

— «Al ulan.» Kara cebinden bir kâğıt lira çıkardı, tezgâhın üzerine fırlattı. «Kasaptan et al biraz da, kızart bize...» Kesici tamamladı:

— «Dana olsun.»

Tekrar bardaklarına sarıldılar. Kara:

— «Tatar kızına gidelim mi?» diye sordu.

— «Boş ver ulan.»

— «Zaten şimdi ofise gideceğim» dedi. Kara, «Akşama diye sordum.»

— «Olmaz» dedi Ömer, «Olmaz bu yakında... Ben kesiciliğe başlıyacağım gene...»

II

Belediye Reisi, odasında Baytarla vaziyetin ciddiliğinden konuşuyordu. Baytar:

— «Edirne'den kaçanlar varmış» dedi.

— «Yok canım?»

— «Edirne'li bir celep anlattı. Bütün zenginler Anadoluya yolluyorlarmış ailelerini.» Belediye Reisi:

— «Panik olmasa bari» dedi. Tam bu sırada kapı çalındı ve sallanarak Kesici Ömer içeri girdi. Baytarla Belediye Reisi birbirlerine bakıştılar. Ömer:

— «Salhaneye döneceğim» dedi.

— «İş mi istiyorsun yani?» diye Belediye Reisi sordu.

— «Hıı.»

Baytar, Kesici Ömer'i severdi. Reise:

— «Yer var mı?» diye sordu.

Yer olduğunu, mezbahanın bir kesiciye ihtiyacı olduğunu biliyordu, ama Reisin fikrini yokluyordu. «Evet» mânasında göz kırpan Reis, Kesici Ömer'e:

— «Korkmuyor musun artık can çekişmeden?» dedi. «Kestiğin hayvanlar geceleri rüyana girmiyor mu?» Ömer hiç ses çıkarmamıştı. Susunca, Ömer tehlikeli olur, haklı haksız bağırmağa başlardı. Baytar onun bu halini bildiğinden:

— «Haydi git, başla işe» dedi. Reis:

— «Haydi» dedi, «Bu sefer beyin hatırı için alalım seni.» Kesici selâm vererek çıktı. Reis:

— «Demek öyle?» dedi, «Edirne boşalıyormuş ha?»

— «Yarın burada da başlar. Hem de göreceksin bak, panik şekline girer önü alınmazsa...»

— «Bütün Trakya'yı boşaltamaz ya hükûmet...»

Dışarıda, ana cadde üzerinde motorize kuvvetler hududa doğru geçiyordu. Reis:

— «Hiç aklım ermiyor» dedi, «Gene hududa geçiyorlar.»

Belediye Reisi sigara çıkardı, zili çaldı. Bir hademe içeri girdi.

— «İki kahve Ziya Efendi.» Adam duraladı. Reis anlamıştı: «Karışık tabiî» dedi. «Halis kahve nerede var ki?» Odacı dışarı çıkınca Reis devam etti:

— «Bunlar nasıl geçiniyor acaba?» Baytar dudak bükerek:

— «Bilmem ki» dedi, «Bilmem ki nasıl geçinirler?»

— «Haydi biz kaçak maçak uydurup ekmeksiz kalmıyoruz ama...» Baytar:

— «Fırıncılar iyi vuruyor» dedi, «Çiftçi el altından fırına satıyor. Fırıncılar da millete...» Belediye Reisi güldü:

— «Geçim dünyası.»

— «Sen böyle konuşma bari.» Reis:

— «Ne yapayım?» dedi, «Elimde ne var?»

— «Şehirde gizli gizli fazla ekmek veren lokantalar bile var» dedi.

— «Öyle diyorlar.»

— «Yok mu yani?»

— «Yoo, vardır.»

— «Varsa kontrol ettir» dedi Baytar. Reis tekrar güldü. Baytar:

— «Aına halk seni ortak biliyor fırıncılarla.» Baytarın bu sözü Reisi kızdırmıştı:

— «Onlara iyilik yaramaz zaten» dedi. Bir müddet sustular:

«Gaz meselesi için de söylenenler ayrı» dedi Baytar.

— «Bana ne, Kaymakam düşünsün.» Tekrar sustular.

«Ya kaput bezi işi?» Baytar bununla boşalmak ihtiyacını tatmin ediyor, boyuna halkın çektiği sıkıntıdan bahsediyordu. Reis:

— «Kimse bunları düşünmez» dedi.

— «Öylee, orası öyle ama düşünecekleri gün ge-

lir. Harp tehlikesi onları susturuyor şimdilik. Sizi haklı bulduklarından susmuyorlar yani.»

İçeri Said Efendi girmişti. Elinde mezbahanın maaş bordroları ve bir takım başka evrak vardı. Selâm verdi:

— «Kesiciyi yollamışsınız» dedi, «İhtiyacımız vardı zati.» Kâğıtları Reisin önüne koydu. Baytar'ın gösterdiği iskemleye oturdu:

— Evlâtlık buldun mu?» diye sordu Baytar.

— «Evet.»

— «Gözün aydın Said Efendi.»

— «Kimsesi yokmuş. Anası ölmüş, babası da iş bulmak için Anadolu'ya geçmiş... Karasırt muhtarı getirdi. Evde, köroğlunla meşgul şimdi. Bir ekmek karnesi de onun için alacağım muhtardan bugün.»

Belediye Reisi önündeki kâğıtlarla meşguldü, başını kaldırıp Said Efendiye:

— «Geçenleri gördün mü?» diye sordu.

— «Alıştık artık Reis Bey.»

— «Bak bu doğru» dedi Reis, «Millet alıştı bu gidip gelişlere.»

— «Alıştı ama, Edirne'den gidenler varmış. Herkesin alışkanlığına benzemez bizimki. Biz harp gördük beyim, hem de ne harpler...»

— «Edirnedekiler de senin gördüğün gibi gördü.»

— «O doğru ama bizim kılımız kıpırdıyor mu?»

— «İyi ama» dedi Reis «Onlar topun ağzında.»

— «Edirne ile buranın şimdiki harpte ne kıymeti var?» diye itiraz etti.

— «İkisi de bir.»

— «Değil mi ya?» diyen Said Efendi, Baytarın kendi tarafını tutuşundan memnundu.

Evrakları okumağa çalışan Reisi meşgul etmemiş olmak için Baytara:

— «Çocuğu kendi üzerime yaptıracağım» dedi, «Soyadımı da vereceğim.»

— «İyi edersin. Kaç yaşında var çocuk?»

— «Dördü bitirmiş geçen ay, beşine basmış.» Reis:

— «Kim?» diye sordu.

— «Ali Ağa, Karasırt'tan bana evlâtlık buldu da...» Reis:

— «Oh... Oh maşallah» dedi. «Gözün aydın.»

Sonra evrakları verdi. Said Efendi kalktı, müsaade istiyerek dışarı çıktı. Belediye Reisi:

— «Yenile» diyerek Baytara bir sigara daha uzattı. Sigaraları tekrar iştahla içmeğe başladılar. Reis:

— «Ne güzel alışmıştık sulha» dedi. «Şu dünyanın başına Hitler denen belâ gelmeseydi, musallat olmasaydı dünyaya o melun...»

— «Herşey olacağına varır» diye Baytar ümitsiz ümitsiz söylendi yavaşça.

— «Orası öyle» diye Reis de kırgın ve bozuk devam etti: «Bizimkilerin düşüncesi nedir acaba? Harbe girer miyiz dersin?»

— «Kimbilir, vaziyete bağlı.»

— «Haydi çıkalım istersen, öğle oldu.»

Şapkalarını aldılar, odacı Ziya Efendi Reisin oda-

sını kilitledi. Gidip gelen memurlar, öğle paydosunu bekliyorlardı. Merdivenlerden inerken Reis:

— «Herkesin karnı aç» dedi, «Yeter mi verilen ekmek?. Saatlerin geçmesini bekliyor millet, yemek vakti gelsin diye.»

— «Aksine de uzar saatler.»

— «Öyle oluyor» dedi Reis. «Öyle oluyor.»

III

Müezzin Salih Efendi öğle namazından çıkar çıkmaz, hızlı hızlı evin yolunu tutmuştu. Sabahleyin içtiği çorba banamısın dememişti. Karnı zil çalıyordu. Ya çocuklar nasıldır, diye geçti aklından. Sonra onlar küçük, diye düşündü. Az da yeseler olur.

Kapının önünde ekmek gevelerken bulduğu küçük oğlu:

— «Baba» dedi, «bak yengem ne verdi bana.» Elinde tuttuğu yarısı yenmiş kara bir ekmek parçasıydı bu. Çocuğun elindeki ekmekten koparıp bir parça ağzına attı.

— «Ev ekmeği» dedi, «Ev ekmeği.»

— «Ev ekmeği ya!» Sonra babasının başka bir hamlesine mâni olmak ister gibi, bütün parçayı birden ağzına attı.

— «Tıkanacaksın be!» Çocuk zevkle, iştahla, biraz da korkuyla yemesine devam ederken, başını geri geri sallayarak, birşey olmaz, der gibilerden işaret ediyordu. Salih Efendi yutkunarak:

— «Yemek ne var ki?» diye sordu.

— «Kaçamak yaptı annem.» Adam merakla:

— «Unu nereden bulmuş ki?» dedi. Çocuk çiğnediği lokmanın zevki ile sadece, «bilmem» der gibilerden omuz silkti, öksürdü. Avucunda kalan son kırıntıları da dili ile topladı. Salih Efendi eve girdi. Ağzında hâlâ o bir lokma ekmeğin buruk lezzeti vardı. O an bütün dünyadaki ekmekleri yiyebilirdi. Dilini damağında emerek ekmeğin tadını çıkarmak ve yahut ta uzun müddet bu tadı muhafaza etmek istiyordu. Ortanca oğlu Hasan, sundurmanın altına oturmuş, bıçakla kendi yaptığı oyuncak arabanın makaradan yapılmış tekerleklerini bir tavuk tüyü ile katranlıyordu.

Onun da yemeği dört gözle beklediği ve insiyakî olarak kendini meşgul ettiği belliydi. İçerden, mısır ununun ve yağın karışık kokusu, kaçamağın bütün muhayyeleler üstündeki lezzetini taşıyarak, sundurmaya yayılıyordu. Salih Efendi kızına:

— «Yemek hazır mı?» diye sordu.

— «Sofra bile hazır, ama âbim gelmedi.»

Salih Efendi:

— «Biz oturalım, o da gelir şimdi» dedi. Küçük Hüseyin koşarak içeri girdi. Babasının arkasından Hasan da sofranın bulunduğu mutfağa girmişti. Kalayı eskimiş bakır sini bir gaz tenekesinin üzerine

yerleştirilmişti. Kapağı kapalı bir sahandan hafif hafif kaçamağın dumanı tütüyordu. Bir ekmek gayet ölçülü bir şekilde altıya bölünmüş ve her parçanın yanına da eşit bir şekilde parçalanmış siyah ev ekmeğinden parçalar konmuştu. Büyük bir soğanın da sofrayı ayrı bir süsleyişi vardı. Eski ve yamalı sofra bezini kaldıran, bir ucundan sofraya yaklaşmıştı. Yalnız, kadınlar oturmamışlar; onlar, büyük çocuğun gelmesini bekliyor, su ve kaşık gibi sofranın diğer noksanlarını da ağır ağır tamamlamağa çalışarak, ayakta dikiliyorlardı.

Sokak kapısının açılmasından biraz sonra sofranın üzerindeki yemek kabının da kapağı kalkmış ve altı tahta kaşık sarı ve yağlı una dalmıştı. Şimdi nefes almadan, yemek atıştıran insanların ellerindeki tahta kaşıkların sahana çarpmasından çıkan seslerden müteşekkil bir orkestranın neşeli havası ortalığı sarmıştı. Bu yarışta herkes, müşterek olandan fazla ve fakat elinin altında şahsına ait olan ekmekten ufak parçalar koparark hızlanıyordu. Öyle bir an geldi ki, ortadaki sahanda en ufak bir kırıntı dahi kalmamış olmasına rağmen, ellerinde herkesin ihtirası büyüklüğünde ekmek artmıştı. O zaman ortaya konan soğanın hikmeti meydana çıktı. Salih Efendi:

— «Çok şükür» diyerek sofradan kalktı. Arkadan Sıtkı ve Hasan sofrayı terkettiler. Sıtkı babasına on iki buçuk lira para uzatarak:

— «Al!» dedi. Salih Efendi, parayı alırken şüpheyle oğlunun yüzüne baktı.

— «Akşamki?» diye düğünü sordu.

— «Daha almadık.» Odadan dışarı çıkarken annesinin eline de yüz elli kuruş sıkıştırmıştı:

— «Ben gidiyorum» dedi. Sonra hızla avludan geçti, Hasan da kendi yapısı oyuncaklarının başına dönmüştü.

IV

Emine ile annesi avlunun öbür başındaki Said Efendinin evine gittiklerinde, Salih Efendi de dışarı çıkmıştı. Said Efendinin karısı makinenin başında kocasının bulduğu evlâtlığa eski bir pantalondan bozma elbise dikmekle meşguldü. Çocuk bir kenara büzülmüş, kırptırılmış saçlarından hafiflemiş başını kaşıyordu. Yeni hayatını, yeni tanıdığı insanları yadırgamış bir hali vardı. Kızarmış gözleri, uykulu hali, uzun müddet ağladıktan sonra tükenen içinin ifadesiydi.

Yeni gelenlerin de kendisiyle alâkadar oluşuna içerlemişti. Bir aralık kadınlardan birinin ona sorduğu bir sual yeniden ağlamasına, hem de daha dokunaklı, daha içten ağlamasına, vesile oldu. O zaman

Said Efendinin karısı dikmekte olduğu işi bırakarak biraz kırgın ve daha ziyade üzgün bir ifade ile:

— «Ağlama» dedi, «Ağlama. Baban gelince akşama söyleriz, seni götürsün köyüne.» Sonra biraz da tehdit etmenin tadıyla yanan kadın, dikmekte olduğu pantalonu ve ceketi işaret ederek: «Bunları da başka bir çocuğa veririm» dedi. O zamana kadar kesik kesik devam eden hıçkırık sesleri birden bire kesildi. Yerini bir iç çekişi ve derin derin nefesler kapladı. Kadın:

— «Böyle uslu oturursan mintan da dikerim sana.» Salih Efendinin karısı:

— «Urbaların da ne güzel» diye çocuğu iştahlandırmağa çalıştı. Emine:

— «İnge» dedi, «O ağlarsa bana ver onları.» Sonra yan gözle çocuğu kontrol etti. Üç kadın da ayrı ayrı çocukla meşgul oluyorlardı. Kadın:

— «Yemek yediremedik» diye şikâyette bulundu.

— «A!. ne ayıp şey» diye kadınlar hayret etmiş gözüktüler. Onların bu karşılıklı ve teatral konuşmalarını dinleyen küçük hiç oralı değildi. Küçük kafasının erdiği kadar, etrafında değişen insanları, eskilerin yerini alan yenileri ona getirdikleri ile gidenlerin götürdüklerini arıyor, götürülenlerin arasında rastlayabildiği, her mesut tebessüm için, yeniden ağlamağa başlıyordu. Onun yeniden ağlaması kadınların eski oyunlarına dönmesine sebep oluyor ve bu tekrar edilip duruyordu.

Bir ara geldi ki, kadınlar o ufak çocuğun bile

güleceği kadar gülünçleştiler. Bu ilk tebessüm yeni anneyi o kadar mesut etti ki, kadın çocuğu bağrına bastı ve uzun uzun ağladı. Bu ağlayış, bu içten sevgi, çocuğun, içinde ilk sevginin doğmasına bir başlangıç olmuştu denilebilir. Çocuk, kadının ağladığı müddetçe gülüp söyledi. Dikilen elbiseleri kontrol etti. Hattâ önüne konan yemekleri büyük bir iştiha ile yedi.

Elbiseler giydirilince Salih Efendinin karısı:

— «Öp şimdi annenin elini» dedi. Çocuk bir an müterreddit kadınların yüzlerine baktı. Sonra sabahtan beri kendine dikilen elbiseleri bir de üzerinde kontrol ederek, tekrar kadınlara baktı. İnadına kendisi için didinen, ağlayan kadının değil de, «Öp şimdi annenin elini» diye söyleyen kadına elini uzattı. O zaman çocuk için didinen kadın dudakları titreyerek odadan dışarı çıktı. Ağladığını göstermek istemiyordu. Çocuk peşinden koşarak fırladı. Belki de doğduğu günden, bu yana ilk defa:

— «Ana» diye seslendi. Kadın ağlayarak çocuğa sarıldı...

V

Ev sahipleri özür dileyerek, dağınık odayı misafirlerin yanında da bir müddet toplamağa çalıştılar. Said Efendinin karısı:

— «Bizim küçüğe öteberi diktim de» dedi. Muhtar Beyin karısı:

— «Muhtar bugün söyledi» dedi. «Nerede küçük?»

— «Yattı.» Said Efendi üzgün:

— «Çok ağlamış bugün» diye devam etti karısının bıraktığı yerden. «Ama alıştı bize» diye ümitli ümitli karısının yüzüne baktı, «Değil mi?» Kadın, memnun, hattâ biraz da sevinçli tebessüm etti:

— «Alıştı ya...»

Uzun müddet çocuktan, kendi çocuğu ile alınan

bir evlâtlıktan, bahsettiler. Gelenler bunlar arasında hiçbir fark olmadığını iddia ediyorlar, buna ait bildikleri veya uydurabildikleri vak'aları sıralıyorlardı. Said Efendi avcılıktan, köpekleri bile sevdiğinden uzun uzun lâf etti. Sonra, «benim» diye bildiği bir insanı muhakkak ki bir evlât kadar sevebileceğini, hele bu kimsenin bu sevgiyi anlarsa, kendi öz evlâdından farksız olacağını anlattı. Bütün sözlerinin başında veya sonunda karısının gözlerine bakıyor, onun da bu zevki en az kendisi kadar tatmasını, bu sözlerine kendisi kadar inanmasını istiyordu. Kadın: biraz daha sathî düşünmüş olmasına rağmen memnundu. Daha misafirler gelmeden kadın, kocasına:

— «Bana anne dedi bugün» diye sevincini ifade etti. Said Efendi, karısının neşesini paylaşmak ve hattâ sevincinin onunki kadar olduğunu göstermek istercesine:

— «Bana da baba diyecek» diye atıldı. Hep bu konuyu konuştular.

Muallim Muhtar Beyler geldiğinde Said Efendi kahvesini içiyordu. Karısına:

— «Şekerli olmuş» diye söylendi. «Karışık ta belli oluyor.» Kadın cevap vermeden, açılan sokak kapısından gelenleri tanımağa çalışarak, ellerini cama dayadı, sonra karanlıkta gelenleri seçmiş bir hareketle:

— «Muhtar Beyler» dedi.

— «Muhtar Beyler mi?» İkisi de dağınık odayı mümkün mertebe toplamağa çalışarak, gelenleri kar-

şılamağa hazırlandılar. Kadın sofaya çıktı. Bahçeye açılan kapıyı araladı:

— «Buyurun» dedi.

Gelenler, ellerinden geldiği kadar onların neşelerini paylaşmağa ve hattâ bu sevinci çoğaltmağa çalışıyorlardı. Bir ara Muhtar Bey, evin hanımının getirdiği kahveyi içerken:

— «Kahveniz çok güzel» diye dünya vaziyetinden lâf açacak oldu. Said Efendi:

— «Karışıktır ama» dedi, «Dışarda böylesini içmek zor.»

Muhtar Beyin hanımı:

— «Ekmekler iki yüz elli grama düşecek diyorlar. Doğru mu Said Efendi?»

— «Bilmem.»

— «Harbi Umumide de böyle olmuş.»

— «Süpürge tohumu yedikti o zaman.»

— «Bu gidişle galiba gene öyle olacak» dedi Muhtar Bey.

— «O zamanlar başkaydı.» Said Efendi misafirlerle beraber, karısının ona da getirdiği kahveden bir yudum alarak bir sigara yaktı ve:

— «O zamanlar başkaydı» diye hatırlamağa çalıştığı Harbi Umumî senelerine döndü. Balkan Harbinde başlayan macerasını, muallim mektebinden ayrılışını, zabit oluşunu, Birinci Cihan Harbinde Galiçyada Ruslarla yaptığı çarpışmaları, esir oluşunu, esaretten kaçışını bir nefeste anlattı. Sonra İstiklâl Harbinde Anadolu'ya geçemeyişini, fakat Cafer Tayyar

kuvvetleri Trakya'da düşmanla çarpışırken, onun da bu havalide düşmanı nasıl sabote ettiğini hikâye etti. Said Efendiyi son anlattıkları o kadar sarmış, birden kendini o geçmiş günlere öylesine bir bırakmıştı ki, dinleyenler gayri ihtiyarî «E, sonra?» demekten kendilerini alamıyordu. Said Efendi komitacı halini takınmıştı. Gözlerinde bir gaddarlık, halinde bir yırtıcılık vardı. «Çok ettiler bize» diye, işgal edenlere karşı nasıl hasım, nasıl insafsız olduklarını, insanları nasıl vurduğunu bütün çıplaklığı ile anlatıyordu. Ağabeysinin, saman arabasiyle eski bağlara onu düşman içinden nasıl kaçırdığını, oradan gece şehre inip neler yaptığını, hele bir keresinde Yunanlıların onu yakalayıp hükûmete götürürken ellerinden nasıl kaçtığını ve babasını, onu tekrar yakalamak için nasıl dövdüklerini gözleri yaşararak anlattığı zaman karısı:

— «Said Efendi» dedi, «Üzme kendini. Yeter artık...» O komitacı, o ovaların yırtıcı atmacası birden bir çocuk gibi ufaldı. Sesine bir donukluk çöktü. Hüzünle:

— «Rahmetli» dedi. «O dayaktan sonra çok yaşamadı zaten.» Sonra eski bir kin, epey bir kana malolmuş bir kin, bir an damarlarında dolaşan kanda kaynadı:

— «Tam» dedi, «Yirmi kişi öldürdüm onun için sonradan; hele içlerinde biri vardı, hiç unutmam onun ölüşünü... Babamı dövenlerden biriydi bu...»

Sigarasından bir nefes çekerek, anlatmanın ver-

diği vahşî zevkle yeniden babasını dövenleri öldürüyormuş gibi devam etti:

— «Boğdum, dürzüyü, boğdum bir gece...» diye kısık bir sesle bitirdi. Sonra gerilen ırı ellerinin altında son nefesini veren bir insan varmış gibi «Böyle işte» diye târif etti...

O, yavaş yavaş sükûnet bulduğu bir sırada, Muallim Muhtar Bey:

— «Edirne'den kaçanlar varmış» diye lâfı değiştirdi. «Bugün mektepte hocalardan biri anlatıyordu.»

— «Öyleymiş» dedi Said Efendi.

— «Kaçmak icap ederse nereye gideriz?»

— «Hiç düşünmedim kaçmayı» diye Said Efendi kesip attı. Muallim Muhtar Beyin hanımı:

— «Kaçıp ta nereye gideceğiz?» dedi, «Oturuz oturduğumuz yerde.» Said Efendi:

— «İcap ederse» diye nefes aldı. «İcap ederse kadınları yollarız bir yere.»

Karısı:

— «Olmaz vallahi» dedi, «Siz buradayken bir yere gitmem.»

Muhtar Bey:

— «Beraber bir ev tutarız Anadolu'da» dedi, «Yollarız çocukları.»

— «Dur bakalım, daha vaziyet belli değil» diye Said Efendi biraz da kendini inandırmak isteyen bir halle ümitsiz ümitsiz konuşmağa başladı: «Herhalde hükûmet düşünür bu işleri.»

— «Orası öyle» dedi Muhtar Bey. «Orası öyle ama, bakarsın gitmek icap eder, o zaman telâştan kararsızlık içinde kalırız.»

— «Benim akrabalarım İstanbul'da, Anadolu yakasında bir ev tutarız. Olur biter.»

VI

Dışarda mehtap vardı. Ay bütün asfalt boyunu aydınlatmış, ağaç gölgelerinin kararttığı yerlerin dışında uzun bir aydınlık kasabayı uçsuz ovalara doğru çekiyordu. Kahveler kapanmış, son müşteriler de evlerinin yolunu tutmuşlardı.

Yazlık bahçe sineması çoktan dağılmıştı.

Tazyikli sifon satan muhacir arabasını tentesine astığı lüksün aydınlığında evine doğru sürüklüyordu. Bir iki sarhoş gölge, uzaktan sallana sallana geçip gitti. Halkevinden çıkan sekiz - on genç gürültülü konuşmalariyle gecenin sessizliğini yırtarak sifoncunun yanında durdular. İçlerinden birinin gene cömertliği tutmuştu. Sifonları ısmarlarken:

— «Sıtkı» diyordu. «Bu gece de gidecek misin yoksa Tatar kızına?»

Karanlığa güvenerek Sıtkı kızarma korkusundan uzak ve kendinden emin:

— «Belli olmaz» dedi.

— «Basacaklarmış ama...»

— «Kaç senedir basarlar. Lâf o.»

Sifoncu tazyikli suyu limondan mamûl tatlı ve ağdalı şerbetin üzerine açtığı musluktan boşaltırken tecrübeli tecrübeli lâfa karıştı:

— «Meraklanmayın be, orasını basamazlar.»

Zengin çocuk, paraları sayarken sordu:

— «Neden basamazlarmış?»

— «Be, bilir misin kimler gider oraya? Hepten büyük adamlardan varmış müşterisi...» Sonra dolan ilk bardağı, paraları veren çocuğa uzattı. O da, aldığı bardağı en yakınındaki arkadaşına verirken:

— «Belli olmaz» dedi, «Belli olmaz, bakarsın araları açılmıştır.»

— «Hiç sanmam» diye muhacir sırıttı, «Hiç sanmam be kızanım, göresin ne yapmış evi orospu. Hem de almış yanına bir körpe kız, çalıştırırmış onu da...»

Bu yeni haber gençleri, muhayyelelerinin yetiştiği kadar sıcak iklimlere sürükledi. Saksafon Mehmet:

— «Güzel mi bari?» diye sordu.

— «Sarı mı?» diye Sıtkı atıldı. Paraları veren, yalanını yakalamış gibi Sıtkı'ya:

— «Sen akşam orada değil miydin?» diye sordu.

— «Oradaydım ama yoktu o...»

Kesici Ömer'le Kara Hasan sifon içmek için dur-

dukları zaman gençler gülüşerek ayrılmışlardı. Kesici:

— «Bize sifon ver be» dedi. «Vişneli olsun.» Sifoncu yıkadığı uzun bardaklardan birine, vişneli şerbet dolu sürahiden üç parmak kadar boşalttı. Sonra elinin altında duran tazyikli su musluğunu açarken, Kesici:

— «Şerbeti az koydun ulan» dedi. Sifoncu yeniden vişne şerbeti ilâve etti ve:

— «Gençler» dedi, «Tatar kızına gidiyorlar.» Kara Hasan Ömer'i dürterek, göz kırptı. Ömer madenî on kuruşu sürahinin yanına bıraktı ve dolu sifon bardağını aldı. İçinde yanan ateşi söndürmek, biraz daha çabuk serinlemek için şerbeti hızla içti.

— «Ooh!» Kara, ikinci bardağı hazırlayan sifoncuya:

— «Benimki limonlu olsun» dedi.

Ömer:

— «Bir de bana ver limonludan» dedi. Sifoncu muhacir, süngerle, tezgâh gibi kullanılan teneke kaplı, arabanın sifon musluğu takılı yerini kuruladı, yeniden işine koyulurken:

— «Tatar kızı» dedi, «para yerine ekmek te alıyormuş.» Kara, Ömer'e baktı, o hiç oralı gözükmüyordu. Muhacir:

— «Bakkal Ali söyledi» diye ilâve etti. «O gider haftada bir kere.»

Kesici Ömer, nikel bir beş kuruşu tezgâhın üzerine attı:

— «Bu üçüncünün» dedi. «Üçüncünün parası

bu.» Sonra iki arkadaş sigaralarını yakarak geldikleri gibi uzaklaştılar. Asfaltın üzerine düşen gölgeleri sallanıyordu.

— «Gitsek mi Tatar kızına?» İkisi de bir an durdular. Bu teklif sanki bir üçüncüden gelmiş gibi düşünüyorlardı. Ömer:

— «Sen doydun mu ki bugün?» diye sordu.

— «Ağır işçi karnem var benim.»

— «İyi ya, doydun mu ki?» Kara birden karnının acıkmış olduğunu hissetti. Unutmuş olduğu birşeyi hatırlayan insanların geçici sevinci ile:

— «Aç karnım» dedi.

— «Benim de.» Sonra ikisi de birbirlerini tamamlayarak, «Şunlar olsa şimdi» diye muhayyel bir sofra çizmeğe başladılar. Kara:

— «Hindi dolması» dedi. Ömer:

— «Hani» dedi, «Bir zaman tombaladan hindi çıkmıştı bize. Öyle değil mi?» Sonra muhayyel sofraya bir takım şeyler daha ilâve ettiler. Ömer. «Ekmek» dedi, «Ekmek çok olsun.» Kıra çıkmışlardı. Asfalttan ayrılarak çimenlerin üzerine oturdular. Ekmek üzerine konuşuyorlardı.

Kara:

— «Soğan da olsa» dedi.

Ömer:

— «Yavan, yavan da iyi» diye, ekmeği, avuçlarındaymış gibi anlatıyordu.

— «Anam yapardı Romanya'da, fırınımız da vardı. Kendi pişirirdi. Fırından çıkarmak için kürekler vardı. Elle de çıkardı ama kürekle daha iyi olu-

yor... Bir keresinde dövmüştü beni babam kürekle... Öyle ekmek olacak şimdi.»

Kara:

— «Yarısını şimdi yiyecektik» dedi. Ömer itiraz etti:

— «Hepsini.»

— «Olmaz» dedi Kara, «Yarına ayıracaktık yarısını.»

Ömer:

— «Ben yerdim» dedi.

— «Sen öylesin zaten.»

— «Nasılım?» Kara düşündüğünü, söylemek istediğini toparlıyamamıştı. Arkadaşının öyle olduğunu biliyordu, bir şey söylerdi böyle adamlara biliyordu ama ne demesi lâzım geldiğini kestiremiyordu. Sadece:

— «Öylesin işte.» demekle iktifa etti. Ömer içerlemişti:

— «Nasılım ulan?» diye çıkıştı, «Nasılım ben?»

Kara tekrar:

— «Ne bileyim ulan...» dedi. Sonra, biraz gönül alıcı ve biraz da kırgın:

— «Keçi gibi» diye ilâve etti. Bu, söylemek istediğinin ifadesi değildi. Esasında aç gözlü, yarını düşünmez ve daha doğrusu bütün bunları birleştiren bir kelime lâzımdı ona. Birden:

— «Enayi» dedi, «Çok enayisin sen.» Ömer:

— «Neden enayiymişim?» diye sordu. Kara Hasan, gayet safiyâne:

— «Hepsini yersen yarın gene acıkırsın, onun için...»

Kesici Ömer içerlemişti. Hırsından derin derin soluyordu. Kızdığını arkadaşına belli etmek istiyordu. Birden parladı:

— «Ulan» dedi, «Sana ne be, ekmeği ben buldum. İster hepsini yerim, ister atarım.» Kara Hasan üzülmüştü. Biraz mahzunlaşmış, biraz da neşesi kaçmıştı. Ömer devam ediyordu:

— «Ekmeğin yarısını sana verdiğime dua edeceğine bir de kalktın benim payıma karışıyorsun. Bu seninki hepten...» Devam edememişti. Kara büsbütün efkârlanmıştı. Ay ışığında ağladığı belli oluyordu. İçti mi, ekseriya ağlardı. Fakat bu seferki ağlayışı bir başka türlü olmuştu. Ömer, birden lâfı değiştirmek istedi, bunu da beceremedi. Bu sefer de teselli tarafına gitti:

— «Arkadaşımsın diye büyük parçasını da sana vermiştim ekmeğin...»

Sonra daha inandırıcı bir sesle: «Olsa sahiden de verirdim vallahi» diye ilâve etti: «Senden başka kimim var ki?» Kara ümitsiz:

— «Verir miydin sahiden?» diye sordu.

— «Vallahi verirdim. Allah canımı alsın ki...» Kara inanmıştı. Ömer'in ölümden nekadar korktuğunu bilirdi. Ömer devam ediyordu:

— «Yaralı köpek gibi öleyim ki verirdim.»

Kara:

— «Büyüğünü mü?» diye sordu.

— «Büyüğünü ya...»

Sifoncunun önünde rastladıkları grup bağların yolu üzerinden asfalta çıkmışlar hep beraber bir şarkı söyleyerek geri dönüyorlardı. Seslere bir de akordeon iştirâk ediyordu.

Mehtap bütün güzelliğiyle ovaya hâkim olmuştu. Endişesiz insanların, yahut endişelerini en çabuk gizleyebilen insanların, yarından emin şarkıları, mehtaba bir kaside, bir methiye gibi gidiyor, uçsuz ovada perde perde kayboluyordu. Sevgilisinden ayrılan bir insanın hüznü, şarkının bütün sözlerinden belli oluyordu. Şarkıdaki ümitsizlikten, şarkıdaki bedbinlikten uzak sesler yer yer kesiliyor ve bazan bir kahkaha çınlıyordu. Şakalaştıkları, birbirlerine takıldıkları belli oluyordu.

Kara Hasan gözlerini silerek, uzun uzun, geçenlere baktı. Kesici Ömer'in içinde garip bir korku vardı. Yaralı köpek gibi, yahut zehirlenmiş köpek gibi ölmek istemiyordu. Neden böyle yemin etmişti? Bu korku, bu şarkı onu çok uzaklara, ama çok uzaklara, çağırıyordu. İsteyerek çocukluğunu, çocukluğunda yaşadığı yerleri tahayyül etmeğe kendini zorladı. Bu uzaklıkların mesut günler olmasını arzuluyordu.

«Böyle yemin etmemeliydim» diye geçirdi aklından. Ne vardı sanki yemin edecek? Kara her zaman ağlamaz mıydı? Çingene olan annesini, belli olmayan babasını hatırladığı zamanlar içer ve içtiği zamanlar da ekseriya onları hatırlar, sonra da uzun uzun ağlardı. Zaten Hasan ağlamadan içemez olmuştu son zamanlarda. Ne vardı sanki yemin edecek?

Kara:

— «Sen iyi arkadaşsın be Ömer» dedi. Ömer hiç oralı değildi. Çocukluğu, babası vardı aklında, Kara'yı dinleyemezdi şimdi. Anasının yaptığı bazlamaları, ninesinin anlattığı masalları özlemişti. Birden Kara'ya:

— «Hasan be» dedi, «İnsan ölünce öteki dünyada sevdiklerini görür mü?»

Hasan şaşırmıştı. Hiç beklemiyordu böyle bir suali. Ne cevap vereceğini bilemiyordu. Ömer devam ediyordu:

— «Orası da böyle midir acaba? Harp var mıdır orada da?» Kara, bilmem der gibilerde omuz silkmişti. Ömer farkında olmadı ve:

— «Onlar da yemek yer mi ki?» diye devam etti. Sonra bütün bu sorduklarına cevap alamayınca:

— «Çürüyorlar be toprak altında» diye kendi cevaplandırdı bütün sorduklarını. Ve sustu.

Gece bir hayli ilerlemişti. Sessizlik bütün ovaya boydan boya hâkim olmuştu. İki arkadaş kalkıp gitmek istemiyorlardı. Konuşmak ta, boş geliyordu onlara. Sessizlik uzun bir süre devam etti ve nedense Kara Hasan tekrar sessiz sessiz ağlamağa başladı.

Sonra ikisi de çimenlerin üzerine kıvrılıp yattılar. Uzaktan uzun uzun bir köpek uluması işitildi. Mehtap gökyüzünde yavaş yavaş yürüyormuş gibiydi. Köpek tekrar ve daha uzun uludu. Kara:

— «Bir belâ çağırıyor cenabet» diye söylendi. Sonra Ömer'den beyhude yere cevap bekledi.

Şehirden geçen tanklar parke kaldırımından asfalta çıkınca sür'atlerini arttırmışlar ve bir kamyo-

nun ekzoz patlaması geceyi yırtmıştı. Asfalta o kadar yakındılar ve gürültüyle sarsıntı o kadar âni olmuştu ki, ikisi birden fırladılar. Şaşkınlığı ilk geçen Ömer oldu:

— «Asker» dedi, «Asker geçiyor gene...» Kara ceplerini karıştırdı. Sigara arıyordu. Ömer'e sordu:

— «Sigaran var mı ulan?» Ömer iki sigara çıkardı cebindeki paketten. Sonra geçen askerî vasıtalara daldılar. Bunlar muntazam aralıklarla birbiri ardına huduttan geriye doğru çekilen birliklerdi.

İlk geçenler yarım saat evvel eski bağlar istikametinde asfaltın üzerinde kayboldukları halde, vasıtaların arkası henüz kesilmemişti.

— «Bu seferkiler çok» dedi Ömer, «Hepsi geri çekiliyor galiba?» Kara'nın sigarası ateş böceği gibi yanıp sönüyor sonra çıkan dumanları tekrar içine çekmek ister gibi obur bir asılışla sigarayı kemiriyordu.

— «Çok ya» diye Kara içindeki sigara dumanını bir nefeste boşalttı. Ömer:

— «Edirne'den halk kaçıyormuş» dedi.

Arabaların, tankların, yayaların geçişi saatlerce sürdü. Bütün şehir ve bilhassa ana cadde üzerinde oturanlar uyanmışlardı. Şehrin elektrikleri gece saat on birden sonra tasarruf maksadiyle söndürüldüğü için, uyananlar ve gazı olanlar gaz lâmbalarını yakmışlar ve ışık sızan pencereler yavaş yavaş fazlalaşmağa başlamıştı.

Kara ile Ömer yanan ışıklardan bunu anlamış-

lar, büyük bir üzüntü ile şehre doğru bakıyorlardı. Kara:

— «Herkes uyandı» dedi.

Nereden geldiği belli olmıyan bir bulut, ayı yavaş yavaş örtmeğe başlamıştı. Etraf, ilerleyen koyu bir gölgenin karanlığına bürünüyordu. Bütün insanları kaplayan korku gibi, bir an geldi ki şehir ve bütün ova karanlığa büründü.

Uzaktan uzağa köpeğin uluması hâlâ devam ediyordu...

VII

Şen Otobüs yazıhanesinden kalkan yedi arabasında kaymakamın ailesini görenler sadece Hasan'ın kahvesinde sabah çaylarını içen erkenciler oldu. Kaymakam, karısını ve çocuklarını geçirmek için otobüse kadar gelmişti. Yolcuların, eşyaları pek az olmasına rağmen, uzun zaman geri gelmiyecekleri hallerinden belli oluyordu.

Kahveci Çopur:

— «Edirne'den kaçanlar varmış» dedi.

— «Vaziyetler kötü galiba?» diye konuşmağa başlayan yaşlı bir rençper:

— «Kaymakamlar da gidiyor» diye devam etti. «Burada da başlar artık.»

Herkes susmuştu. Otobüsün yaptığı son hazır-

lıklara dikkat ediyorlardı. Şoför, arabanın üzerinde yolcuların eşyalarını bağlayan muavinine talimat veriyordu. Yazıhanenin kâtibi otobüsün içindeki yolcuları saymakla meşguldü. Bir ara:

— «İki kişi eksik» diye şoföre seslendiği işitildi. «Beş numaradakini asfalttan alacaksın. Altı numaradaki Yahudi gelmedi.» Sonra yanına yaklaşarak yavaş bir sesle: «Soluna da Salih Ustayı alacaksın asfaltın oradan, marangoz Salih Ustayı» dedi. Muavin eşyaları bağlamıştı. İndi, yazıhanenin kâtibi aynı gevrek sesle ona otuz altı yolcunun hesabını vermeğe başladı. Bir aralık sigarasını söndürüp isteksiz isteksiz konuşan şoför:

— «Beş dakika var» dedi.

Otobüsün içindekiler mümkün mertebe, kaymakamla karısının konuştuklarına kulak misafiri olmağa çalışıyorlardı. Hemen hepsi yeniden dönüşe, şehri terketmek gibi kelimelere dikkat ediyorlardı. İçlerinden biri dayanamayıp, Kaymakama:

— «Hayrola Kaymakam Bey?» diye sormaktan kendini alamadı. Kaymakam soğukkanlılığını muhafaza etmeğe çalışarak, hiç te mühimsenecek bir hâdise olmadığını ifade etmeğe çalışan bir tebessümle:

— «Gezmeğe yolluyorum bizimkileri İstanbul'a» diye izahat vermek mecburiyetini duydu. Suali soran adam tatmin olmamıştı. Hırıltıların belli ettiği, tıkalı genzini, kazıyan bir öksürükten sonra:

— «Edirne'den kaçanlar varmış ta...» dedi. Kaymakam bilmiyormuş gibi:

— «Yok canım, imkânsız bu. Ne var ki?» Sonra

karısının alelâde gezintisinin bununla hiç alâkası olmadığını söyleyerek:

— «Herkes gidebilir gezmeğe» dedi. «Yanlış anlaşılmıştır bu. Hem Almanlar bizim dostumuz değil mi yani? Ne var bunda korkacak? Üstelik biz bitarafız. Bize taarruz edilmedikçe de harp etmeyiz. Kimsenin bir karış toprağında da gözümüz yok. Onlar da biliyorlar bunu.» Muavin yaygaralı bir sesle bağırdı:

— «Tamam!» İşleyen motörün sesi Kaymakamın konuşmasını kesti. Adamcağız karısiyle vedalaşamamıştı bile. Araba köşeyi dönerken el sallayan çocukları ile karısını bir daha göremiyecekmiş gibi bir his kapladı içini. Ağlamaklı olmuştu. Selâm veren insanları görmeden Şehir Kulübüne doğru yürümeğe başladı. Demin otobüsün içindeki adamla konuşurken söylediklerine kendi de inanmıyordu şimdi... Bu olacaktı. Muhakkak olacaktı bu. Korkusu kendisi için değildi. «Şimdiki harpler» diye söylendi. Kulübün merdivenlerini çıkarken, aşağıdaki kahvede oturanların onu dikkatle süzdüklerinin farkına varmamıştı.

«Şimdiki harplerde ne arkası, ne önü belli cephenin» diye geçirdi aklından ve ağır ağır merdivenleri çıkınağa başladı.

Çopur Hasan aşağıda:

— «Bir bokluk var bu işte» diye konuşmağa başladı. «Kaymakam yolladı karısını. Şimdi bütün ekâbir başlar göçe.» Yere tükürerek: «Fena bu gidiş» diye devam etti. «Böyle giderse boşalır şehir.» İhtiyar rençper:

— «A be, bir kişi be» dedi. «Belki gezmeğe gitmiştir. Ne telâşlanırsınız?»

— «Ama Edirne'den kaçanlar varmış» diye Çopur itiraz etti, «Var bunda bir kurt yeniği.» Hasan'a da, ihtiyar rençpere de hak verenler vardı. Kimse kat'î bir neticeye varamıyordu. İçlerinden biri, galiba bir saka:

— «Bakmayın be» dedi, «Onlar hanım evlâdı, kaçarlar elbet korkudan.»

Bir başkası sırıtarak:

— «Bizim kaybedecek neyimiz var?» dedi. İhtiyar rençper içerlemişti. Yeni yakmış olmasına rağmen sigarasını kaldırıp attı:

— «Öyle söyleme, öyle konuşma... Geçmiş ömrümüz bu topraklarda, Sen bilmezsin gâvur mandasını, gelmedi senin başına bu. Hiç konuşmazdın böyle bileydin Yunan harbini...» Daha bir sürü karmakarışık şeyler söyledi. Fakat, esas söylemek istediğini söyleyemediği için üzgün, kalktı. Giderken de:

— «Ne günlere kaldık» dedi. «Allah yardımcımız olsun.»

Kalanlar bir müddet konuşmadılar, sonra kahveci:

— «Doğru söyler ihtiyar» diye tekrar başladı, «Allah yardımcımız olsun.»

— «Amin» diye o zamana hiç konuşmamış bir amele lâfa karıştı ve kahveci Çopur Hasan bir iş bahane ederek yukarı, Şehir Kulübüne çıktı. Niyeti Kaymakamı kontrol etmek ve hareketlerinden bir mâna çıkarmaktı.

Kaymakam masada yalnız oturuyordu. Kulüpte daha iki üç kişi vardı. Adamın çay içişinden, nefes alışına kadar herşeyini inceden inceye tetkik ediyorlardı. Nihayet diğer iki kişiden biri olan nüfus memuru:

— «Sabahlar hayır olsun Beyefendi» diye Kaymakamla konuşmağa cesaret etti. «Sabahlar hayır olsun. Allah kavuştursun diyelim mi?» Kaymakam irkildi. Birşeyler söyliyecek oldu. Kelimeler boğazında düğümleniyordu. Şimdi ona öyle geliyordu ki, bütün şehir onunla, onun bu hareketiyle, alay ediyor. Ve koca şehirde bir panik başlarsa bunun mes'ulü kendidir. Nüfus memurunun bu şekilde konuşmasında bir alay payı aradı ve:

— «Teşekkür ederim» dedi. Hiç fazla konuşmak niyetinde değildi. Hattâ biraz da sert bir ifade ile teşekkür etmişti. Nüfus memuru bozulduğunu kabul etmek istemiyen bir inatla:

— «Gezmeğe gitti sizinkiler değil mi?» diye sordu.

Kaymakam: «Sana ne?» diye cevap vermek istedi. Ve bunun için de kendini zorluyordu. Fakat tab'an nazik ve biraz da çekingendi.

— «Evet» dedi, «gezmeğe gittiler. Ben yolladım, hem gitmelerini hiç istemiyordum ama çocukların canı sıkılmıştı.» Nüfus memuru muzaffer bir tebessümle:

— «Sıkılınır efendim» diye hak verdi. «Şehir küçük.» Aklına Kaymakamla aynı fikirde olduğunu göstermek için parlak bir fikir gelmişti; ilâve etti:

— «Bizimkiler de İzmit'e gitmek istiyorlar. Malûmuâliniz kayınpeder orada. Birkaç hafta için yollamayı düşünüyorum ben de.»

Biraz ferahlayan Kaymakam:

— «Değil mi ya?» dedi, «Birkaç haftanın, sadece birkaç haftanın ne zararı olur?»

Sonra ikisi de kendi masalarında kahvecinin getirdiği çaylarını içmeğe başladılar. Çopur öğrenmek istediğini öğrenmişti. Kulübün ocakçısıyla biraz daha yârenlik ettikten sonra aşağı indi. Neş'eliydi. Onu yukarı çıkarken görenler veya gidişine şahit olanlar hemen etrafını sardılar. Kahveci:

— «Gezmeğe yollamış karısını be» diye içini boşalttı. «Meraklanacak birşey yok.» Biraz evvelki konuşmalarında bu fikirde olduğunu söyleyen rençperi haklı görenler:

— «Ali Dayı söylemişti» diye ihtiyarı hatırladılar. Kahveci:

— «Hattâ» diye ilâve etti. «Nüfusçu da ailesini yollıyacakmış gezmeğe, olur böyle işler.» Kahvedekiler kâh bu işte bir kurt yeniği sayarak, kâh insanların memleket içindeki gezme serbestisi üzerinde uzun uzun müdafaalar yaparak bir türlü karara varamıyorlardı. Gidenlerin yerine yenileri geldi. Onlar da kâh bir tarafı, kâh diğer tarafı tutarak münakaşaya katıldılar.

Öğle üzeri, bütün şehir, Kaymakamın vaziyeti tehlikeli gördüğünden, ailesini Anadolu'ya yolladığını öğrenmiş bulunuyordu. Hattâ memurlar ve kahveden evlerine giden çiftçiler, nüfus memurunun da

ailesini İzmit'e göndermeğe karar verdiğini söylüyorlardı. O gün akşama kadar, bütün şehir, Edirne ve havalisinin tamamen boşaltılacağını hattâ şimdiden Edirne'de kimsenin kalmadığı ve yavaş yavaş ta buradan bile gitmeğe başlayanlar olduğu dedikodusu ile çalkandı, durdu.

Bazıları: «Kaymakamlar ilk değil» diye, şehirden daha evvel kaçanlar olduğunu da iddia ediyorlardı.

O gece Çatalca tarafına tekrar asker geçti. Bütün evlerde garip bir telâş vardı. Öylesine bir telâş ki, kimse ne yapmak lâzım geldiğini kestiremiyordu. Kadınlar erkeklerini bırakmak istemediklerini her fırsatta söylemelerine rağmen, gidecekleri zaman götürmeleri icap eden eşyaları yavaş yavaş peylemeğe başlamışlardı.

Bu ilk önce içten bir pazarlık gibi sadece en lüzumlu eşyalara inhisar ediyordu. Fakat, lüzumlu ve lâzım olanlar gitgide öyelsine artıyordu ki, kimsenin görmiyeceği yerlerde hazırlanan denklerin yanında, çiçek saksılarına kadar yığılan hurda kaplar, eski tenekeler esas gitmesi icap edenlerden çok yer işgal ediyordu.

Endişe, şaşkınlık fazlalaştıkça, telâş her insana ve denilebilir ki, her canlıya hâkim oluyordu. Bu havanın hüküm sürdüğü günlerden bir gün şehirden ilk muhacir kafilesi geçti. Bu iki, üç kamyondan müteşekkil bir göç konvoyu idi.

Sıcak bir öğle üzeriydi. Şehrin ufak çarşısında, günlük işlerin durgunlaştığı bir sırada, tepeleme dol-

durulmuş üç kamyon durmuştu. Esnaf ve kahvelerdeki halk telâşla dışarı fırladılar. Kamyonların etrafı hemen bir meraklı kalabalığı ile kuşatılmıştı. En öndeki kamyon «Şen Otobüs» yazıhanesinin önünde durmuştu. Yazıhane sahibi bütün Trakya'daki şoförleri tanımakla öğünen bir insan olmasına rağmen, bu kamyonun şoförünü tanıyamamıştı. Fakat yeni gelen:

— «Ne haber Şakir âbi?» diyerek yazıhanenin kapısında duran patrona yaklaşınca, o tanımamazlıktan gelemedi:

Muavinlerden birine: «Git! Kahve söyle bize» dedi. Sonra: «Asıl haber sizde» diyerek şoförü içeri buyur etti. Şoför iyi bir iş bulmaktan mütevellit bir sevinç içinde neşeyle anlatıyordu:

— «Bu üçüncü seferimiz âbi. İkisinde gece geçmiştim buradan. Rastlıyamadım size.» Sonra patronun gösterdiği iskemlelerden birine ilişerek:

— «Edirne ana - baba günü yaşıyor» diye konuşmasına devam etti, «Vaziyet kötü gözüküyor.» Kapının önüne birikmiş ayak takımı ve meraklılar şoförün ağzından çıkacak her sözden bir mâna çıkarmağa çalışıyorlardı.

— «Almanlar hududa inmişler bile. Dün gece Yunanlılardan iki kişi kaçmış, çok eziyet ediyorlarmış. Bulgaryada da vaziyetler kötüymüş.»

— «Demek hududa inmişler?» dedi patron. «Demek çok kötüymüş işler, Yunanistan'da?» Şoför gülerek:

— «Sizin burada hiçbir şeyden haberiniz yok» dedi. Bu, dinleyenlerden birine dokunmuştu:

— «Radyo dinliyoruz be» diye itiraz etti.

Şoför:

— «Kulak asma radyolara» dedi. «Onlar hepsini söylemiyor. Bizde açlıktan ölen bile var.»

— «Sahi mi?» diye patron inanmadı. Şoför gelen kahvesini yudumlarken:

— «Gördüm ben» dedi. Hiç kimse konuşmak istemiyordu. Fakat merak, dinleyenleri o kadar sarmıştı ki, bir bakkal çırağı:

— «Varmış» dedi, «Teyzem geldi oradan o da söyledi.» Şimdi herkes açlıktan ölenler olduğuna inanmıştı.

Dışarda kamyonların etrafına toplananlar gittikçe çoğalıyordu ve merakını tatmin edenler, üzgün, evlerinin yollarını tutuyorlardı.

Kamyonlar arkada korku, endişe ve merak bırakarak çekilip gitmişlerdi. Halk yavaş yavaş dağıldı. Sonra birden koca çarşıda iş sahiplerinden başka kimse kalmadı ve o gece günlük ekmek istihkakının yüz elli grama indirildiği ajans haberlerinde resmen bildirildi...

VIII

Tatar kızı hastaydı. Bütün gece ateşler içinde yanmıştı. Sabahleyin de ekmeklerin yarıya indirildiğini işitince, üzüntüden yataktan çıkamadı. Bir müddettir onunla beraber oturan Cemile, ekmek meselesi için hayatında ilk küfürü etti. Tatar kızı:

— «Aferin be» dedi, «Alışıyorsun. Bu gece sen çıkarsın heriflere artık.» Cemile ürkek:

— «Korkuyorum basılacağız diye» dedi. Tatar kızı:

— «Korkma kız» diye sırıttı. «Sevdiler seni.» Sonra müşterileri hakkında malûmat vermeğe başladı.

Cemile:

— «Belki» dedi. «Gelenlerden birinin aklına gelir de ekmek getirir.»

Kapı çalınıyordu. Dilenci kıyafetinde iki adam vardı kapıda. Tatar kızı:

— «Allah versin de» diye Cemile'ye söylendi. «Deli mi bu herifler ne? Ekmek isteyecek kapı bulmuş.» Cemile kapıya kadar gitti ve açmadan:

— «Allah versin» dedi, «Allah versin.» Dışardakiler:

— «Açın» dediler. «Açın, ekmek satıyoruz.» Cemile kapıyı araladı. Ekmek lâfı onu alâkadar etmişti. Heriflerden biri kapının aralığından bir asker tayını uzatıyordu. Kadın kapıyı biraz daha açınca adamlardan biri içeri süzüldü. Diğeri onu tâkip etti ve ânide kapıyı kapadılar.

Kadın tiz bir çığlık attı. Tatar kızı dışarı fırladı. Sofada karşılaşmışlardı. Adamlardan kısa olanı:

— «Bir tane daha varmış» dedi ve Tatar kızına doğru yürüdü. İki kadın da şaşırmış, hiç ses çıkarmıyorlardı. Cemile'yi bileğinden yakalayan zayıf adam ince ve uzundu. Sakallarını uzun bir müddetten beri traş etmemişti. Bu haliyle korkunç görünüyordu. Sarı ve noksansız dişlerini meydanda bırakan bir tebessümle sırıtıyordu. Birşeyler söylemek istediği belli oluyordu. Fakat lâfına nereden başlıyacağını şaşırmış bir şekilde:

— «Şey» dedi. Sonra kadını içeri doğru çekti: «Gel benimle...» Kadın diretince gözgöze geldiler. Adamın gözlerinden herşeyi yapabilecek insan olduğu anlaşılıyordu.

Tatar kızı:

— «Bırak onu» diye bağırdı. Cemile cesaret bulmuştu. Kolunu çekerek:

— «Bırak beni be» diye kıvrandı. «Bırak beni it...» Küfür adamı tahrik etti:

— «Çok bağırma» diye kadını tekrar içeri çekti. O zamana kadar Tatar kızının önünde kadını dikkatle seyreden kısa boylu, Tatar kızına sarılacak oldu. Kadın:

— «Bağırırım şimdi» diyerek kapıya doğru koştu. Fakat kısa adam önüne geçmişti. Sinirli bir gülüşle:

— «Yapma bu numarayı bize lan» dedi. «Biz de insanız.»

Zayıf ve uzun boylu adamın sıkılan parmakları Cemile'nin bileğine gömülmüştü. Adam kendinden umulmıyacak kadar nazik bir ifadeyle:

— «Çoktandır kadınlardan uzakız» dedi. «Kırmayın bizi lûtfen...» Sonra kısılan çenelerini daha çok gererek. «Ne olur» diye ilâve etti. «Biz fena insan değiliz, inanın fena değiliz biz...» Tatar kızı zayıf adamın sözlerinden hoşlanmıştı:

— «Gündüz ama...» diye sert bir ifadeyle itiraz etmekten kendini alamadı.

— «Gündüz ama... Görürlerse...» Kısa adam:

— «Görmediler vallahi» diye sırıttı. «Billâhi görmediler.» Uzun boylu adamın ilk defa yüzü değişti. Gülüyordu:

— «Biz sizden fazla itina ederiz» diye arkadaşına baktı.

— «Sus lan» dedi kısa. «Gevezelikten hoşlanmadığımı bilirsin.»

Hepsi birbirinin yüzüne bakmışlardı. Zayıf adamın yüzünü kaplayan ifade şimdi korkuyla doluydu. Kısa:

— «Başımıza bütün belâlar senin yüzünden geldi» diye devam etti. «Senin gevezeliğinden hep.»

Sonra Tatar kızına dönüp: «Çok konuşma be orospu» dedi. «Herkesle yaptığın şey bu... Bizden mi utanıyorsun şimdi?» Elini eski ceketinin altına attı. İnce ve uzun bir Lâz bıçağı çekti, ucundaki mantarı bir silkeleyişte düşürmüştü. «Gevezelikten hoşlanmam!» Kadın gayri ihtiyarî geriye sıçramıştı. Kısa onu tâkip etti: «Gebermek istemiyorsanız acele edin.»

Tatar kızı ağlamaklı bir sesle ve neden sonra kekeliyerek:

— «Hastayım ben» diye inledi. «Hastayım vallahi.»

— «Kırık mı?» Adam bunu o kadar âni sormuştu ki, kadın:

— «Değil» dedi, «Bayağı hastayım, ateşim var.»

— «Bana ne?» dedi kısa, «Bana ne... Ben işime bakarım. Düş önüme!»

Sonra arkadaşına: «Alık alık bakacağına çek içeri» dedi. Uzun, gevşeyen parmaklarını mihanikî bir kuvvetin tesiri altında kalmış gibi yeniden sıktı. Cemile'nin yüzüne bu sefer yalvaran bir insanın haliyle bakıyordu.

— «Öldür istersen» diye kendini toplayan Ta-

tar kızı, kısa adama açtığı bağrını işaret ederek, şirret bir şekilde bağırdı: «Vursana!»

— «Sende insan vuracak hal var mı salak?» Kısa bıçağıyla kadına ağır ağır yaklaşıyordu. Herşeye rağmen kadın hiç tanımadığı bu adamdan çekinerek geriliyordu. Uzun adam:

— «Vurur» dedi. «İstediğini yapmazsan vurur. Bak karışınam sonra...» Kısa adam Tatar kızının açılan göğsüne bakarak ilerliyordu. Kadın gerileye gerileye yandaki küçük odaya geçti. Onlar gözden kaybolmuşlardı. Şimdi içerden boğuk sesler geliyordu. Dışarda kalanlar vurulan bir insanın çığlığını bekliyorlardı. Uzun:

— «Allah vere de elinden bir kaza çıkmasa» diye söylendi. «Vurur bu deyyus.» Tahtaların üzerine düşen sert bir cismin sesini işittiler. Hıçkırıklar ve yırtılan bir kumaş sesi duyuldu.

— «Yırtma be» diye yalvaran kadının sesi gittikçe kısılıyordu.

Uzun, arkadaşının muvaffakiyetinden cesaret alarak; küstah bir ifadeyle:

— «Haydi» dedi, «Senin odana geçelim.» O âna kadar şaşkın duran Cemile birden silkinerek kolunu kurtardı ve içerdeki büyük odaya kaçtı. Adam şaşırmıştı. Arkasından seğirtti. Kadın odanın kapısını sürgülemişti.

— «Aç kapıyı» diye yalvardı uzun. Aç kapıyı iyi olmaz senin için.»

İçerden bir ses gelmiyordu. Adam, yan odadan gelen seslerin de tesiriyle büsbütün tahrik olarak:

«Aç diyorum sana» diyerek bağırdı. «Aç kapıyı.» Yavaşça kapıya yüklendi. Sonra daha hızla abandı; menteşeler ve sürgü gıcırdadı. Tazyik arttıkça çatırtı fazlalaşıyordu. Gerilip kapıya tekrar bindirince kapı devrilmiş ve adam yüzü koyun içeri düşmüştü.

Ayağa fırlayarak kalktı. Göz göze gelmişlerdi. Kadın yatağın kenarında duruyordu. Uzun adam hırsla sırıttı:

— «İyi mi ettin sanki?» dedi. «Kapıyı kırdırdın bana.» Yavaş yavaş kadına yaklaşınağa başladı. «Canını acıtmıyacağım» diye devam ediyordu. «Zor kullnmak mecburiyetinde bırakma beni.» Kadının yanına gelmişti. Tekrar bileğinden tuttu. Kadın direniyor, sessiz sessiz ağlıyordu. «Bunda ağlanacak ne var?» dedi adam. «İnsan zevk duyacağı birşey için ağlar mı? Hem bu ilk değil ki senin için... İlk olsa neysene ama...»

Cemile'yi bileklerinden yakalamıştı, «Ben fena insan değilim» diye devam etti, «Çoktandır kadınsız kaldım. Yoksa saldırmazdım sana.» Bilekleri acıyan Cemile'nin sicim gibi akan gözyaşlarına aldırış etmeden kadını öpmeğe başladı. Boynundan, kulaklarından, nemli yanaklarından, rastgele öpüyordu.

Bir elini beline doladı. Kadını daha çok çekti kendine. Ayaktaki mücadeleyi kaybedeceğini anlayan Cemile, silkinip kaçmak istedi. Yüzü koyun yatağa düşmüştü.

Adam kadını çevirmek için uğraşmağa başladı. Kadın bitap vaziyette sırtüstü uzandığı vakit hoyrat eller altında yırtılan entarisi bütün göğsünü açıkta

bırakmıştı. Cemile kanının çekildiğini hisseder gibi oldu. Hiçbirşey düşünmüyordu. Adam:

— «Tüh... Allah kahretsin» diyerek ayağa kalktı. Kadın, adamın kendisini bırakacağını sanarak, yarım kalmış bir hırsla yorganın, elinin altında kalan kısımlarını sıktı:

— «Gitme» dedi.

— «Giden kim?»

IX

Tatar kızı yan odadan sallanarak çıktı. Üstü paramparçaydı. Meydanda kalan göğüslerinden biri kanıyor ve boğazında müthiş bir ağrı hissediyordu. Büsbütün fena olmuştu. Midesi bulanıyor, başı dönüyordu. Düşmemek için duvara dayandı. Dinlendi. Göğsünü kapamak istedi. Yırtık entari tekrar düştü. Ön kısmı boydan boya açıktı. Adam herşeyini kuduz köpek gibi paralamıştı. İçin için ağlıyordu. Bu ağlamada tükenen içinin boşalışı, akışı vardı. Hiçbir şey düşünemiyordu. O kadar ânî, o kadar değişen hâdiselerle karşılaşmıştı ki, kendini bir türlü toparlayamıyordu.

Sofayı geçince kendi odasını da darmadağınık buldu. İki senedir bu evde otururdu. Onu hiçbir gün

bukadar zavallı bir vaziyette görmemişti. Odanın ortasına kadar boylu boyunca uzanan kapı orta yerinden kırılmıştı. Etrafta Cemile'nin yırtılıp yırtılıp atılmış iç çamaşırları doluydu. Karyolanın bir ayağı kırılmıştı, yatak oradan yere değiyordu. Tatar kızı bu manzarayı görünce büsbütün fenalaştı. Tekrar, ıslanan gözlerle, yatağın üzerinde yüzü koyun cansız bir ceset gibi yatan Cemile'ye baktı. Çırılçıplaktı. Kadının nefes alıp verdiği bile zor belli oluyordu. Tatar kızı bu hayata yeni düşmüş arkadaşının ıstırap içinde kıvrandığını anlamakta güçlük çekmedi ve herşeyden evvel onu teselli etmek ihtiyacını duydu. Kendini zorlayarak yanına gitti. Hastaydı zaten, yürüyemiyordu. Ayakları her adım atışta birbirine dolaşıyor, her adım atışta sendeliyordu. Birkaç adımlık mesafe ona aşılması imkânsız bir yol gibi geliyordu. Kendini zorladı. Tekrar duvara yıkıldı. Son bir gayretle ileri attı kendini. Bir adım daha... Karyolanın çöken tarafından yatağın üzerine yığıldı kaldı. Nefes nefese ağlıyarak yanına uzandığı Cemile'ye:

— «Kardeşim» diyebildi. «Kardeşim.» Sarsıla sarsıla ağlıyordu. «Halimiz ne olacak bizim?» diye mânasız mânasız konuşuyordu. Cemile ıslak gözlerini çarşafa silerek başını Tatar kızına çevirdi. Ona donuk ve mânasız gözlerle baktı. Konuşmak istemiyordu. Bu kadına ne söyleyebilirdi? İçinden bir tiksinme bir iğrenme geldi. Vücudunun her yerinde bir ağrı vardı.

Tatar kızı isterik bir gülüşle ona göğsünü işaret ediyordu. Cemile merakla önüne baktı. Sağ göğsünde

kocaman bir diş yeri vardı. Akan kanı kurumuştu. Eliyle acıyan göğsünü uğuştururken, bir taraftan da deli gibi gözlerinden yaşlar akarak gülen Tatar kızına bakıyordu. O ise boğularak birşeyler söylemeğe gayret ediyor, kendi göğsünü işaret ederek birşeyler anlatmağa çalışıyordu.

Bu isterik gülüş, bu gülme ile karışık ağlama hiç istemediği, hattâ gülmemek için kendini zorladığı halde Cemile'ye de geçmişti. Şimdi o da kahkahayla gülüyor ve mânasını anlamadığı bu gülüşün neyle sona ereceğini, Tatar kızının anlatmağa çalıştığı şeyi öğrenirse devam edip etmiyeceğini kestiremiyordu.

Bir ara geldi ki, Tatar kızı sancıyan yerlerini tutarak sustu ve neden sonra:

— «Bende de var bu» diye tekrar Cemile'nin göğsündeki diş yerini gösterdi. Cemile sadece:

— «Kuduzlar» diyebildi. Sonra birşey daha söylemek için açtığı ağzını hicapla kapadı. Kıpkırmızı kesilmişti. Tatar kızı:

— «Sende bir iş var» dedi, «Birşey var sende?»

— «Of» diyen Cemile işaretle birşey anlatmak istedi. Tatar kızı:

— «Anladım» dedi. «Vay namussuz. «Hiç te belli değil halinden, pis kulampara...» Küfretmeğe başladı. Bildiği bütün küfürleri sıralıyordu.

Cemile tekrar ağlamağa başlamıştı. Sonra iki kadın birbirlerine sarılarak bir müddet hıçkırdılar.

Gene, kalkıp toplanmak kuvvetini kendinde ilk bulan Tatar kızı oldu. Yatakta doğrulup, etrafına bakındığı zaman kapının yanında duran asker tayınına

gözleri takıldı ve hayretle açılan gözleri neşeyle parladı. Cemile'ye:

— «Bak» dedi, «Bak ne var orada?» Cemile korkuyla, bütün ıstıraplarını unutarak doğrulunca Tatar kızının uzattığı parmağın istikametinde, odanın köşesinde, tayını gördü:

— «Ekmek» diye sevinçle inledi. İki arkadaş kapıya doğru atıldılar ve ekmeğin başına oturup, onu orada yemeğe başladılar.

X

Eşyalariyle ilk kaçanlar çiftlik sahibi Kasım Beyler oldu. Onların gidişi çok ânî ve hiç kimseye farkettirmeden olmuştu. Bir gece yarısı, arka bahçe kapısından eşyalarını yükledikleri bir kamyona kendileri de karı - koca yerleşerek gitmişlerdi. Nereye gittiklerini kendi çiftliklerinde çalışanlar bile bilmiyordu. Sadece sebzeleri pazara getirip satan adam:

— «Bey hasta da...» demişti. Onun da bildiği beyin hastalığıydı sadece. Fakat Kasım Beylerin gitmiş olduğunu öğrenen konu komşuyu bir telâş almıştı. Bu telâş Kasım Beylerin gidişinin «kaçış» tâbiri ile etrafa yayılmasına vesile oldu.

O zamana kadar gidenlerin arkasından filâncalar da gitmiş ve yahut bilmem kim «ailesini gönder-

miş» diyen kimseler Kasım Beylerin âni gidişinden sonra «kaçma» tâbirini benimsemişlerdi. Fakat bu tâbirin çıkışı bir bakıma iyi olmuştu. Zira halk arasında kendisine «kaçmışlar» dedirtmek istemiyen aile reisleri gün geçtikçe çoğalıyor ve ailesi erkânından biri korkusunu ne zaman yenemeyip:

— «Biz bir yere gitmiyecek miyiz? Şehirde kimseler kalmadı?» diye konuşacak olsa hemen:

— «Ben kimseden korkmam» diye çıkışıyor, «Birşey yokki» diye tevil ediyor. «Biz kaçmıyacağız» diye de övünüyordu.

Şehir korkaklarla (yani kaçanlarla), cesurların (yani kalanların) ayrıldığı ve kalanların imtiyazlı olmağa başladığı bir devri yaşıyordu. Ailesini götürüp Anadolu'da bir yere yerleştirdikten sonra dönenlerin veyahut sadece ailesini yollayanların bu iki sınıf arasındaki vaziyetleri de gülünç olmaktan hiçbir zaman kurtulamadı. Hududa daha yakın olan yerlerden gelip geçenler gün günden artıyor, bazan da ufak kafileler halinde muhaceret, umumî bir korku havası yaratarak ovalarda uzanıp gidiyordu.

Bir gün geldi korku ve harp ihtimali karşısında duyulan dehşet ufak kasabanın yanındaki köyleri de sardı. O zaman bütün bir beldeye hâkim olan his, eski hâtıraların, geçmiş işgal yıllarının unutulmaz acılarıydı. Bu acılar bazan bir aileyi öylesine sarıyor, bazan malını, evini, tarlasını, herşeyi, yüzüstüne bırakıp acı hâtıralardan başka birşeyi kalmamış olan memleketini terkederek, bilmediği ufuklara doğru yola çıkıyordu.

Onlara hâkim olan neydi? Korku! Bu en sonra akla gelebilirdi. Yahut boydan boya bir korkunun içindeydiler de, harp endişesi, eski hâtıralar, geçmişteki muhaceret yılları ve daha doğrusu içlerindeki harp, bu korkuyu doğuruyordu.

Evet, harp herkesin içindeydi. Öylesine sarmıştı ki bu garip insanları, evde, kahvede, uykuda, yemekte, her yerde, ama her yerde, harp onların yanıbaşında bulunuyordu. Bir gün yüz elli, bir gün üç yüz gram verilen ekmekler de, karne ile alınan kefen bezleri de, kaçan bir dostun bıraktığı öteberi, harap olan terkedilmiş bir komşu evinde, bir dilim kara ekmeği geveleyen ufak çocuklar da, şehrin müdafası yahut hava koruma tâbir edilen ve ihtiyarların çalıştığı milis teşkilâtında, her yerde, harple yanyana, endişe ile yarını bekliyorlardı.

Her gelen gecenin ardından, güneşin battığı istikametten, gelecek karanlık haberlere kendilerini önceden alıştırmak için: «Muhakkak harp olacak» diyorlardı. Ve yavaş yavaş kendilerine güveni artan kimselere de rastlamak mümkün oluyordu. Pasif korunma veya paraşüt kıtalarına karşı savunma dersleri gören şehrin ihtiyarları bilmem hangi harpten kalma eski mavzer bozuntulariyle, mesut devirlerde şehrin gençlerinin futbol oynadıkları sahada, mütekait bir subayın hocalığı altında çalışıyorlardı.

Hükûmet bahçelerde, bahçesi olmayanların da en yakın meydanlara, boy sığınağı yapılmasını emretmişti. Hava akını tecrübeleri hemen her gün tekrar ediliyordu. Bir uçak geçse tetikte duran insanlar

hemen sığınaklarına koşuyorlar, bir tabanca patlasa birkaçı mavzerlerini alıp sokağa atılıyorlardı. Yahut bütün bu hengâme arasında, evlenen bir çift için davul çalınsa, eski alışkanlıkla ihtiyarlar seferberlik ilân edildi diye evlerini telâşa veriyorlardı.

Bir ara geldi ki, şehirdekiler her harekette bir harbin başlangıcını, her sözün altında bir taarruzun emaresini aramağa başladılar. Yarından kimse emin değildi. Fakat, bütün bunlara rağmen yaklaşan müstevliye dair, «O bize dokunmaz», «Eski dost düşman olmaz» gibi teselli kabilinden söylenen sözler de kahvelere zaman zaman hâkim olmuyor değildi.

Almanların işgal ettikleri yerlerde Türklere yapmış oldukları muamele kulaktan kulağa teselli edici bir şarkı gibi geliyordu. Hükûmetin dostluk ve müttefik siyaseti ne zamana kadar devam edebilirdi? Bütün zihinlerde bu istihfam kıvrılıp duruyordu. Bir gün muhakkak harbe girilecekti. Siyasetten anladığını iddia edenler artık Almanların saflarında yer alacağımıza muhakkak nazariyle bakıyorlardı. Bu kadar muvaffak olmuş bir ordunun karşı saflarında yer almak düpedüz aptallık olurdu. Bitaraf kalacağımıza inanan hemen hemen hiç kimse yoktu.

İlk Cihan Harbini görmüş olanlardan bazıları, İngiliz - Amerikan galibiyetini bütün ümit kırıcı hâdiselere rağmen bekliyorlardı. Fakat, onları haklı çıkaracak hiçbir emare ufuklarda görülmüyordu. Netice itibariyle, «Düşmanın iyisi olmaz» diyenlerin düşünceleri ağır basıyor ve göç, bir çığ gibi hudutlardan Anadolu içine doğru çizdiği yolunda ağır ağır yürümesine devam ediyordu...

IV. BÖLÜM

I

Sabah güneşi, ilk kafilenin üzerine doğdu. Bütün ihtimam ve aceleye rağmen yolcular hazırlıklarını bir gece içinde tamamlayamamışlardı. Bu mâni olucu telâş, kaçınılmaz korkudan ziyade, şehrin müşterek varlığından bir parça götürmüş olmalarından veyahut şehrin benliğini kirleten bir hava yaratmalarından ileri geliyordu. Ve işin en tabiî tarafı da bu telâş olduğu için hiç kimse korkunun farkında değildi.

Akşamdan erkekler gene eskisi gibi kahveye çıkmışlar, kimseye birşey farkettirmemeğe çalışarak, ertesi gün için kararlaştırdıkları göç işini konuşmuşlardı. Tuttukları iki kamyona en lüzumlu eşyaları koymak kavli ile dört aile anlaşmış bulunuyorlardı.

Boğazın Anadolu sahilinde bir köyde büyücek bir köşkün bir katını, her odaya bir aile olmak şartiyle işgal edeceklerdi.

Yalnız bir müşkülleri kalmıştı, o da hiç kimseye farkettirmeden hazırlıkları bir gece yarısından sonra sabah ezanına kadar tamamlamak. Kamyon şoförleri ve tutulan iki hamal, bu işi üç saat içinde bitirebileceklerini söylüyorlardı. Fakat, hiç de umdukları gibi olmadı. Çünkü, kadınların lüzumsuz buldukları eşya o kadar karmakarışık bir şekilde lüzumlu eşyalara karışmış ve evlerin içine dağılmıştı ki, bunları ayırmada kimse muvaffak olacak bir usül bulamadı. İstenilenlerin yanısıra, mânasız öteberi ile kamyonlar, ilk gittikleri iki evin eşyası ile lebaleb doldu. Yeniden bir tasnif ve yeniden iki evin kahrı...

Sabah güneşi ilk kafilenin üzerine doğdu. O zaman nüfus memurunun evi önünden geçenler kamyonları ve gelişigüzel yığılmış eşyaları görerek, yeni bir iç ezikliğinin tesiri altında durup baka kaldılar.

Kara Hasan evle kamyon arasında mekik dokuyordu. Alacağı paradan başka hiçbirşey düşündüğü yoktu. Bu acaip acaip bakan insanlar, «harp», «kaçmak» gibi kelimeler, hiç ama hiçbir mâna ifade etmiyordu ona... Kamyonun tekerlekleri, sert lâstikler, kaldırım taşları, evin tahta eşiği... Dolap, gardrop, şilte, denk, mangal, kaldırım taşları, evin eşiği. Kırmızı bir kâğıt para... Mavi ispirto. Başı dönüyordu Kara Hasan'ın, beyaz ispirto...

Sırtındaki ağır denkle yüzü koyun düşünce etraftakilerden biri:

— «Garip Çingeneyi öldürecekler be» dedi. «Herifçioğlu az para versin diye...»

Kimse bu söze aldırış etmedi. Herkes doldurulan kamyonlara melûl melûl bakıyordu. Kamyonun muavini dengin altında kıvranan Kara Hasan'ın yanına seğirtti:

— «Ulan Kara» dedi, «Gebereceksin ulan!» Dengin altından şoförle beraber çıkardılar Kara'yı, bir kenara çektiler. O garip garip biraz da şaşkın etrafına bakınıyordu:

— «Su» diyebildi. İçki olsa diye geçiyordu aklından. Renkli, renkli düşüncelerdi bunlar. «Su.» Muavin koştu, içeri seslendi:

— «Yenge be, yenge... Kara'ya biraz su verin, geberecek herif...»

Kara, uzatılan suyu ağır ağır içerken şoförün aklına Kara'nın aç olabileceği geldi. Heyecanla dışarı çıkan nüfus memuruna:

— «Ekmek var mı biraz?» diye sordu. «Aç galiba garip...» Nüfus memuru aynı telâşla içeri seğirtti. Biraz sonra da elinde kara bir somun parçası ve patates karışık küflü kaşar peyniri ile dışarı çıktı. Kara'nın eline sıkıştırdı elindekileri:

— «Al Hasan, iyi gelir, al ye biraz» diye zoraki konuştu. Diğer taraftan kamyonu beraber tuttukları arkadaşları nüfus memuruna acele etmelerini işaret ediyorlardı.

Kamyonlar ve yolcular köşeyi dönüp, gözden kaybolarak ana caddeye çıktıklarında Kara Hasan son lokmayı çiğnemekle meşguldü. Ufak bir köpek

yanına sokuldu. Kara'nın öteberisini koklamağa başladı. Bu avurdu avurduna çökmüs zavıf ve ufak bir sokak köpeğiydi. Kara bir müddet köpeği okşadı, sonra ağır ağır yerinden kalktı ve çarşıya doğdu yürümeğe başladı.

Köpek onu tâkip ediyordu. Tâ köşeye kadar ayaklarının dibinden ayrılmadı. Kara Hasan köpeğin peşinden gelişinden emin ve memnundu. Birden geride bir havlama, acı acı bir uluma işitti. Geri döndüğünde, bir çöp tenekesinin dökuntüleri arasında yiyecek birşeyler arayan kocaman bir sokak köpeğinin kendi ufak köpeğini boğazladığını gördü.

— «Kara: «Hoşt, hoşt deyyus» diye bağırarak köpeğini kurtarmak için geriye döndü. Büyük köpeğin sırtına tekmeyi indirmişti ki, gözleri çöp tenekesinin hemen kenarında duran bir parça ekmeğe takıldı ve eğilerek onu aldı. Bu halini gören var mı diye etrafa bakınmak aklına geldiğinde, köpekler birbirinin ardından köşeyi dönmüşlerdi.

Sabah olmasına rağmen çarşı bir hayli kalabalıktı. Civar köylerden şehrin pazarına gelen köylülerin elinde bu sefer satmak için getirdikleri zahireden fazla arabanın arkasına bağlanmış hayvanlar da görülüyordu. Kahvelerde endişeli bir hal vardı. Kara Hasan hamalların bulunduğu kahvenin önüne kadar yürüdü, sonra yolun kenarına çöktü oturdu. Geleni geçeni seyrediyor, içecek birşey ümit ediyordu. Gelip geçen tanıdıklar bazan keyfini soruyor, bazan da neşesini henüz kaybetmemiş olanlar ona takılıyorlardı. Bu ara, eşya ile yüklü dört beş kamyon İstanbul

istikametinde ana yoldan gelip geçti. Bütün çarşı esnafı gene yollara dökülmüşlerdi. Herkes yeni ve hiç görmedikleri birşeymiş gibi, geçen kamyonların arkasından baka kalmışlardı.

Kahveci Çopur Hasan etrafında toplananlara heyecanlı heyecanlı gene birşeyler anlatıyordu. İhtiyar bir rençber, nohuttan mamûl kahvesini höpürdeterek içiyor ve ihtiyar beyninin içinde kimbilir neler yeniden can bulmağa çalışıyordu. Hasan:

— «Bunun sonu neye varacak be Ali Ağa?» diye sorunca, o tevekkülle:

— «Olacana olacana!» dedi, kesti. Konuşmak istemiyordu o da ötekiler gibi. Kimsede neşe ve hayata bağlılık kalmamış gibiydi. Kara Hasan bütün bunların sebebini insanların istediği zaman içki içememesinde buluyordu.

O İtler denilen adam içki içseydi, böyle olmazdı, diye düşünüyordu. Öyle ya sarhoş bir dünya, ayık ve istediğini bilen veya bildiğini iddia edenden çok daha cazip olurdu. Kara Hasan, madem ki onlar içmiyor, diye düşündü. «Ben içerim» diye söylendi. Bütün dünyadaki içkileri ona verselerdi, şu anda bitirebilirdi. Kesici Ömer'i de alır, onunla ister yıkanırlar, ister içerlerdi bütün bu içkileri...

Çopur:

— «Kara be» dedi, «Sen yüklemişsin nüfusçunun eşyalarını kamyona. Nereye gitti onlar be?» Kara Çopur'un söylediklerinden birşey anlamamış gibi ona baktı. Çopur'un yanındaki rençber:

— «Sarhoş gene Kara» dedi. O zaman Kara, bu

insanlar amma avanak, diye geçirdi aklından. İçinediği halde onu sarhoş zannediyorlardı. Adı çıkmıştı bir kere. Onun için içmeliydi.

Çopur:

— «Ulan sana sorduk be» dedi, «Nereye gitti nüfusçular?»

— «İstanbul.a» diye başka birisi konuştu. «Raşit âbi söyledi, o tutmuş kamyonları onlara.»

— «Temelli boşalıyor şehir be» diye Çopur iç geçirdi. Biri daha aynı şekilde içini çekerek:

— «Öyle» dedi. Bu sırada Baytar önlerinden hızlı hızlı geçti. Kendisine selâm verenleri görmemişti. Kahveci Çopur:

— «Baytara bak» dedi, «Sabah sabah pazara gidiyor.»

Biri, uzun uzun Baytarın, köylülerin hayvanlarını yok fiyatına satmalarına nasıl mâni olmağa çalıştığını anlattı.

— «İyi adam» dedi biri. Celep Hayri'nin oğlu:

— «Hiç te iyi adam değil» dedi, «Ona ne oluyor yani?» Çopur Hasan öteden beri bu oğlana sinirlenirdi:

— «Mâni olmasın da fukaraların malını yok fiyatına toplayasınız değil mi?» diye çıkıştı.

— «Toplarız toplarız, o bizim bileceğimiz iş.»

— «Sattırmaz işte Baytar da.»

— «Sattırmazmış... Pazarda uyuşup, sonradan almak zor iş sanki?»

Çopur büsbütün içerlemişti. Bakalım bundan sonra alabilir misiniz, diye geçirdi aklından. Onun ba-

kışı Celep Hayri'nin oğlunu sinirlendirmişti:

— «Sana da ne oluyor be Hasan âbi?» diye yarı yumuşamış sordu.

— «Hiç, hiçbir şey...» Çopur bütün hemşerilerine kızıyordu. Ne vardı sanki şehri bırakıp gidecek? Onlar burada doğmamışlar mıydı? Onun nimetlerinden istifade etmemişler miydi? Bu insanlara ne oluyordu? Şehir baştan başa terkedilirse harp olmaz mıydı? Hem hiç insan içinde doğup, havasıyla büyüdüğü, güneşi ile yıkandığı, tozu ile yoğurulduğu şehrini başka ellere bırakır mıydı? Ölmekse, şehir harap olurken onunla beraber ölmek kadar insana verilecek lûtuf mu olurdu? Onlar kaçan kardeşlerinin ellerindeki malı yok değerine alacaklardı da ne olacaktı sanki? Hayrını mı göreceklerdi? Belediye Reisi de bakır kapları topluyordu. Kilosunu altı kuruştan topladığı bu bakırlar onun ne işine yarardı sanki? Bütün şehrin bakırını toplayıp da ne yapacaktı? Bir anda Çopur'un kafasından geçti bunlar, sonra:

— «Allah hepimizi ıslah etsin» diye mırıldandı. Celep Hayri'nin oğlu bunda da utanacak, sıkılacak birşey bulmuş ve bu sözü doğrudan doğruya kendi üzerine alınmıştı.

Kaldırımın kenarında oturan Kara'nın kalktığını gören Çopur:

— «Nereye be Kara?» diye sordu.

— «Aşağı iniyorum, salhaneye, Ömer'i göreceğim.» Çopur kalktı. Kara'nın yanına gitti. Ona birşeyler söyledi. Sonra eline birkaç kuruş verdiğini

gördü kahvedekiler. Kara, «Olur, olur» makamında başını sallıyordu.

O giderken Çopur arkasından bağırdı:

— «Unutma ama...»

Pazar, salhane meydanında kurulurdu. Bu geniş meydanın ortasından ufak bir su birikintisi akar ve evliya türbesinin yanından büyücek bir batağa dökülürdü. Diğer tarafta mezbahanın çeşmesinden akan suların birikintisinde de pazara getirilen hayvanlar sulanırdı. Bu sular pazar meydanının tam ortasında bir türlü kurutulamıyan bir gölcük halinde toplanır dururdu. Zaten yazın toz toprak ve kışında çamurdan, meydan bir mezbele halindeydi.

Kasabanın Baytarı daimî encümen âzası olduğu için bu meseleyi toptan halletmek istemiş, pazarı daha büyük bir meydanda kurdurmak ve hem de sadece bir hayvan pazarı olmaktan çıkarıp büyük çapta haftalık bir panayır şekline sokmak için çalışmıştı. Civar kasabalardan gelecek alıcılarla veya seyyar satıcılarla böyle bir pazarın şehre daha faydalı olcağı kanaatindeydi. Fakat şehrin esnaf takımı ve bilhassa Belediye âzâları buna razı olmamışlardı. Senelerce bu mücadele devam ettiği için Baytar yavaş yavaş bunları kanıksamış ve biraz da yorulmuş bulunuyordu.

Son senelerde artan harp tehlikesiyle beraber, onun mücadele azmi de zayıflıyordu. Fakat, bir takım insanların bu tehlike dolu günlerden faydalanmağa kalkmasına da bir türlü rıza gösteremiyordu. Kaçmak isteyenler fazlalaştıkça satılık mallar pazarlara yığılıyor, bunlar yok fiyatına bu fırsatçılara

terkediliyordu. O zaman Baytar yeniden, fakat daha azimle, hiç değilse bu fırsatçılara göz açtırmamak için mücadelesine devam etmeğe karar verdi. Çünkü biliyordu ki bir zamanlar pazarın büyümesine mâni olanlar, şimdi kendi hemşehrilerinin elinde avucunda ne varsa yok pahasına elde etmenin yolundaydılar.

Bir taraftan bunları düşünür ve bir taraftan da satışları tâkip etmeğe çalışırken Baytar: «Ne kurtarırsam kârdır» diye kendine cesaret vermeğe çalışıyordu. Korku, şehri bir an evvel terketmek isteyenlerin endişeleri o kadar fazlaydı ki, bazan bütün israr ve ricalarına rağmen malını satmak isteyen köylüler onu dinlemiyor ve hattâ bazan, «Sen ne karışıyorsun be, Baytar Bey? Mal benim değil mi?» diye öfkelerini gizleyemiyorlardı.

O zaman Belediye çavuşları ve polislerle beraber işe müdahale eden Baytar bu gibilerin hayvanlarında hastalık olduğunu söyleyerek hanlara kapatıyor ve satıştan bu suretle menetmiş oluyordu.

— «Beş liraya düve... Yok mu arttıran? Beş liraya düve...» diye bağıran Çingene tellâlın sesi Baytarı düşüncelerinden ayırdı. Sesin geldiği tarafa gayri ihtiyarî döndü. Yaşlı bir köylü sarı bir düveyi yularından tutmuş melûl melûl alıcıların yüzlerine bakıyordu. Hiç kimse onun bu haliyle ne demek istediğini anlayamazdı. Köylünün yanında umursamadan duran iki celepten biri diğerine:

— «Bana gelmez bu» dedi.

Öteki bunu bekliyormuş gibi omuz silkti:

— «Bana da... Hem iyi para verdin sen» diye

yürümek, geçip gitmek ister gibi bir halle konuştu. Baytar onun söylediğini pek anlayamamıştı ama:

— «İyi para ne kadar yani?» diye sordu. Hiç ummadıkları bir zamanda Baytarı yanlarında gören iki celep bozuldular. Baytar:

— «Sen ne istiyorsun bu düveye baba?» diye ihtiyara sordu. İhtiyar, çekingen, konuşmağa dili varmadı. «Sen bilirsin» der gibilerden ağır ağır omuzlarını kaldırdı. O zaman Baytar celeplere:

— «Ayıp be» dedi, «Hiç böyle bir hayvanı ömrünüzde beş liraya aldınız mı siz?» Celeplerden biri gidecek oldu. Baytar:

— «Dur!» dedi, «Gidemezsin. Bu hayvanı sen alacaksın, hem de otuz liraya.»

Celep birden neye uğradığını şaşırmıştı. İtiraz edecek oldu. Birşeyler söyliyecekti Baytar:

— «Sen bilirsin» dedi. Bu, sen bilirsinde neler yoktu ki? Celep içinden kallavi bir küfür savurarak:

— «Ama Baytar Bey» dedi, «Ama...»

— «Aması maması yok. Çok hayvan topladın beleşten; canın isterse...» Celep duruyordu. Baytar onu müteredditt görünce:

— «İstersen alma» dedi. Celep bir an yere diktiği gözlerini ümitle Baytarın gözlerine çevirdi. Onda hiç te iddiasından vazgeçmiş bir insan hali yoktu. Celep:

— «Ama Baytar Bey» dedi, «Ben altı hayvan alırdım o parayla.»

— «Artık alamazsınız.»

Bunu o kadar kat'î söylemişti ki, deminden beri

hiç ses çıkarmadan onları dinleyen diğer celep, gözünü kırparak, «Al, al» der gibilerden işaret ediyordu. Berikini hâlâ müteredditt görünce, boynunu uzaltıp kısaltarak, «Ben de zararı paylaşırım seninle» demek ister gibi, işaretini tekrarladı. Çingene tellâl:

— «Günah vallahi bu düveye, otuz kâğıt bile az...» İhtiyarın gözlerinde sevinç vardı. Oradaki havanın birden aleyhlerine döndüğünü anlayan iki celep hemen paraları saydılar. İhtiyar:

— «Hayrını görün» derken sesinde bir dua edası görülüyordu. Baytar hiç bir şey olmamış gibi gitti. Celeplerden şişmanı, ihtiyara:

— «Bak baba» dedi, «Baytarın zoruyla aldık bunu, sen de biliyorsun ya, bukadar para etmez bu mendebur.» Sonra sinsi bir tebessümle yüzü aydınlanınca arkadaşı:

— «O gitti. Şimdi ver bakalım yirmi kâğıdı geri» dedi. İhtiyar şaşkın şaşkın bakınıyordu. Tellâl, celeplerin tarafını tutarsa daha kârlı çıkacağını düşünerek:

— «Öyle ya» dedi. «Baytarı savdık gayrı, sahici pazarlığa gelelim şimdi.»

Bu sırada yanlarına yaklaşan Belediye çavuşu köylüye:

— «Ne oluyor? Bozuldu mu işler?» diye sordu.

— «Caydılar.»

Köylünün sesi ağlamaklı çıkıyordu. Bunu gören celep paraları ihtiyarın eline sıkıştırırken:

— «Ne oldu be baba sana?» diye bağırarak devam etti: «Daha da mı para istiyorsun?» Geri dönen

Baytar bunu işitmişti ama hiç oralı olmamıştı. Belediye çavuşuna, köylüye, tellâla, sonra da ihtiyara uzun uzun baktı:

— «Haydi» dedi, «Aldın ya paranı, git sen artık.» Sonra çavuşa:

— «Bu adamların hayvanlarında bulaşıcı hastalık var. Yukarı hana çekin hepsini. Karantinaya alalım onları» diye emir verdi. «Tam kırk gün orada duracak bu adamların hayvanları. Hancıya da söyleyin hayvan başına yirmi beş kuruş alacak gecesine...» İki celep mosmor olmuşlardı. Şişmanı ağlamaklı bir sesle yalvarmağa başlamıştı:

— «Ne olur» diyordu. «Kulun, kölen olayım affet bu seferlik.» Artık olan olmuştu. Belediye çavuşu Baytarı iyi tanırdı. Caymıyacağını bilirdi. Onun için, emin ve biraz da kinle:

— «Yürüyün» dedi. Sonra dudakları arasından fısıldadı:

— «İyi oldu pezevenklere...»

Baytar hiç bir şey olmamış gibi yürüyüp gitti. Şimdi iki celep birbirleriyle kavga ediyorlardı. Bu hâdise o kadar çabuk yayıldı, o kadar tesirini gösterdi ki, pazardaki fiyatlar hemen yükselmeğe ve eskisine nazaran insaflı olmağa başladı. Buna rağmen hiç bir şey düşünmeden mallarını satmak isteyenler de vardı. Bu tereddütlü ânın içinde kasaba tellâlının sesi pazarı sarıverdi: «Duyduk duymadık demeyin...» diye başlıyor, ahaliye bütün hayvan pazarlıklarında Baytarın hazır bulunacağını bildiriyordu.

Kesici Ömer'le Kara Hasan mezbahanın dibine

oturmuşlar, pazarı seyrederek sigara içiyorlardı. Kara:

— «Tüh Allah kahretsin» dedi. «Abe Çopur'un söylediğini unuttum Baytara anlatmağa.» Tellâlın ikinci defa: «Ey ahali» diye bağırması üzerine hatırladığı meseleyi Kesiciye nakletti. Ömer:

— «Kalk» dedi, «Söyle Baytara kessin herifin iflâhını.» Kara'nın kıpırdamadığını görünce: «Hadisene be uyuntu» diye çıkıştı. «Kalk söyle.»

Kara istemiye istemiye yerinden kalkarken, Kesici yerinden fırladı, ilerde pazarlık etmekle meşgul Baytara doğru yürüdü gitti...

II

Yukarı çarşıda bakır toplayan dükkânın önü ana - baba günü gibiydi. Bakır kaplarını, kazanlarını mutemetlerle satmağa yollayan memur ailelerinden, «bakraç» larını satınağa çalışan köylü kadınlara kadar bütün kasaba halkı dükkânın önüne toplanmışlardı. Kalabalıkta iki kişinin sesi yanık yanık dertleşiyor, bir başkası: «Gözüne, dizine dursun gâvurun» diye sattığı kaplarının arkasından bir damla gözyaşı gibi eriyip gidiyordu...

«Bakır kapları da ne yapacak?» diye bu fevkalâdeden bakır toplayan adama hayret edenlerin yanı sıra: «Ona yaramaz ki, nasıl olsa gâvura kalacak» diyen ümitsiz insanların acıyan yaraları depreniyordu. «Gömüyormuş bakırları, gelince satacakmış» diye kendi bakır kaplarında yarının neler getireceğini bilmedikleri ufukları arıyorlardı.

Bu böyle başladı. Satılan: bakır, hayvan, ekindi. Bırakılan, ya bırakılan... Bağırları yana yana, içleri kanaya kanaya, senelerce alın teri dökerek, nasır tutan sırtla, elle, hattâ kalple kazanılan ve her birinde insandan, insanlardan bir parça alıp götürmüş olan eşya, bir damla kan gibi, gözyaşı gibi toprağa düşüp kalıyordu.

Günler öyle zalimcesine, öyle yıkıcı ve öyle ezici geçmeğe başlamıştı ki, merak, korku ve yarının bitip tükenmek bilmeyen endişesi insanları öğütüyor, bir nebze un gibi koca koca insanlar uçsuz ovada garp rüzgârının önünde şarka doğru savruluyor, uçuyor veya yollarda toprağa karışıp gidiyordu.

III

İşte Sıtkı böyle bir günde askere çağırıldı. Sevkiyat bir hafta sonra yapılacaktı. Yeni bir kur'anın silâh altına alınması bütün zihinlerdeki istihfamı bir anda çözdü: harp muhakkak olacaktı.

— «Sıtkı» dedi, «Artık büyüdün, koca adam oldun gayri, askere bile gidiyorsun.»

Sesinde bütün aileyi teselli etmek isteyen bir taraf vardı. Küçükler ne olacağını anlamamışlardı. Gidecek olan memnundu. Yalnız sessiz sessiz ana ağlıyordu. Bu gözyaşlarında neler yoktu ki: kalanların geçimi, gidenin derdi. Baba:

— «Bizi hiç merak etme» diye devam ediyordu. «Nasıl olsa biz...» Devam edememişti. Gözleri yaşardı. Sonra bütün kabahat karısındaymış gibi ona:

— «Ağlama be...» diye yalvaran bir sesle çıkıştı. «Ben bakarım çarenize.»

Lokmalar Sıtkı'nın boğazına düğümlenmişti. Konuşmak, birşeyler söylemek istiyordu. Fakat herşeyi o kadar lüzumsuz gösteren bir hava vardı ki, bunu yenecek kuvveti bulamadı.

Büyüklerin önündeki ekmeğin artışı küçükleri sevindirmişti. Neşeyle onlara saldırıyorlar, sahandaki yemeğe dalıp çıkıyorlardı.

Müezzin aklından oğluna nasihat etmeyi geçirdi. Sonra vazgeçti. Allaha şükrederek sofradan kalktı. Sigarasını yakıp sedire bağdaş kurup oturdu. Canı sıkıldı mı her zaman buraya oturur, pencereden meydana dalardı. Taşlar, tel direkleri, gıcırdaya gıcırdaya geçen arabalar ve kıvrılıp kalan düşünceler kafasında bir mâna bulmadan o uyumuş olurdu.

Gene öyle oldu. Karısı kahve yerine nohut suyunu getirdiği zaman horluyordu. Kadın, içinden: «Gamsız» diye geçirdi. Donmuş bir damla gözyaşı içine aktı. Fincanı oraya sedirin yanında raf gibi duran toprak çıkıntı üzerine bıraktı.

Müezzin uyandığı zaman soğumuş olan kahvesinin içindeki iki sinek çırpınıyordu.

IV

Şehirde açlık başlamıştı. Ekinleriyle kimse lâyıkı veçhile alâkadar olmadığı ve yağmurlar da çok az yağdığı için karaborsada el altından satılan ekmekler de azalmıştı. Buna rağmen bir, bir buçuk lira verildiği zaman çamur gibi hamur parçaları bulmak mümkün oluyordu.

Gün günden şehir boşalıyor, kenar sokaklarda, açlıktan güpegündüz uluyan köpeklerden başka, kimse görünmüyordu. Evlerin, sokaklara darılmış eski geveze kapıları hiç açılıp kapanmıyordu.

Birşey vardı değişen... İnsanlardan hayvanlara kadar koca şehri değiştiren birşey vardı. Yaşamakla yaşamamak arasında dönen durmadan dönen çark, her seferinde, insan, hayvan ne bulursa öğütüyor, öğütüyordu.

Zaman zaman en lüzumlu sözler için açılan çeneler, her şeyi lüzumsuz bulan bir tiksinti ile kapanıyor ve bütün insanlar susuyorlardı. Gidenleri, dönenler, dönenleri yeniden gidenler tâkip ediyor ve şaşkınlık bir sıtma nöbeti gibi bütün şehirdekileri zaman zaman titretiyordu. Öyle bir an geldi ki, halk ne yaptığını değil, nasıl yaşadığını bile bilmez bir hale geldi.

V. BÖLÜM

I

Pazarlık üç ekmeğe ve iki liraya yapılmıştı. Tatar kızı ekmekleri ve parayı peşin istemiş ve almıştı. Cemile'yi evde bırakarak amelelerin sabah ezanında getirdiği arabayla yola çıktılar. Gelen iki kişiden başka üç kişi için konuşulmuştu.

Tatar kızı:

— «Bakın çocuklar kalleşlik yok ha» diye kapıdan çıkarken emin olmak istemişti. Şimdi de arabada amelelerin ağzını yokluyordu. Kısa ve şişman amele:

— «Zaten bizden başka ocakta kimse kalmadı ki» diye sigarasını içe içe Tatar kızına teminat verdi.

Tatar kızının yanına oturmuş olan amele uzun boylu ve esmer bir köylü genciydi. İri kemikli elleriyle çarşafın altından kadının bacaklarını sıkıştırıyordu. Tatar kızı:

— «Acelen ne be?» diye tersleyinceye kadar bu el ilerlemişti. Kısa adam:

— «Sen gelmeseydin Hanife'yi alacaktık» dedi.

Tatar kızı:

— «Alaydınız» dedi.

— «Cemile'yi ne getirmedin sanki?»

— «O bekler evi...»

Uzun, elini tekrar çarşaftan içeri soktu ve:

— «Ama en usta sen bu işte. Seni tutar herkes.» Kadın bu metihten hoşlanmış güldü. Adamın elini itmedi bu sefer. O da bacaklardan daha yukarı çıkmağa başlamıştı. Kısa, göz kırparak arabacıya:

— «Hızlı git be azıcık» diye çıkıştı, «Hızlı git...»

Bir an sessizlik oldu. Şişman:

— «Hiç hoşuma gitmiyor» dedi. Uzun elini geri çekerek sordu:

— «Ne?»

— «Herifçioğulları dağıttılar paraları kapayacaklar ocağı galiba?» İkisini de bir düşünce almıştı. Zayıf tekrar kadının bacağını okşayarak:

— «Öyle» dedi, «Öyle be, benim de hoşuma gitmiyor.»

Arabacı tozlu yola tükürdü. Boğazı kurumuştu. Acaba kadından bana da bir pay çıkar mı diye düşünüyordu. Hani vazgeçecekti araba parasından... Ge-

riye döndü. Kadınla göz göze geldiler. Tatar kızı memnun sırıtıyordu...

— «Hiç gelmemiştim bu yana» dedi. Kadının bacağını tutan uzun:

— «A be sen oraya gitmez miydin?» diye sordu.

— «Giderdim, giderdim ama bu yana hiç gelmemiştim.»

— «Yevmiyeler artıyormuş» diye şişman tekrar konuşmağa başladı. Sonra:

— «Hiç hoşuma gitmiyor bu iş» dedi. Uzun:

— «Benim de» diye güldü. Kalbi hızlı hızlı çarpıyordu. Kadın elini itti:

— «Acelen ne be?» Şişman, kadını tasdik eder gibi:

— «Öyle ya» dedi, «Acelen ne sanki?» Arabacı döndü, geriye baktı. Avurdu avurduna çökmüştü. Hırstan burun delikleri açılıp kapanıyordu. Kamçıyı zayıf hayvanın kemikleri üzerine hırsla çarptı.

— «Dehh!» Sonra dili ile dişleri arasından çıkardığı sesle hayvanı teşvik etmeğe çalıştı. Şişman:

— «Ölecek hayvan be» diye sırıttı, «Hepten iskelet olmuş.» Arabacı:

— «Gebersin» dedi. «Sat satılmaz keraneci... At atılmaz deyyus...»

— «Yemlemiyorsun da galiba?»

— «Arpa bulsam ben yiyeceğim be...»

Tatar kızının yanındaki adam uzaklara bakarak:

— «Geliyoruz» dedi. Evet, mânasında şişman baş salladı. Araba bayır aşağı iniyordu. Hızlanmıştı.

Diğer tepenin üzerinde ocak gözükmüştü. Ocağın yanında el sallayan üç kişi gözle seçiliyordu. Zayıf adam heyecanlanmış ve sırıtmağa başlamıştı.

Araba durduğu zaman beygir yorgunluktan bitkin vaziyetteydi. Arabacı koşumları çıkarıp hayvanı serbest bırakırken diğerleri kadını alıp ocaktan tarafa yürüdüler. Uzun boylu hiç konuşmadan kadının yanına doğru gitti. Kısa arabacının parasını vermek için geride kalmıştı. Onları karşılayanlardan gözlüklü bir amele uzunu dürttü: «İlk önce sen mi?» diye sormak isteyen bir hali vardı. Sıraya geçmek için aralarında sessiz bir mücadele olduğu ve daha kadın gelmeden bunun münakaşası başladığı belli oluyordu. Tatar kızı:

— «Sen çok iştahlısın» dedi, zayıfa. Kadın, adama arabadaki halini hatırlatmak istiyordu. Uzun ilk olarak kendi gideceğinden sırıttı. Diğerleri vaziyeti görünce durmuşlardı. Şimdi sadece ikisi ilerliyorlardı. Biraz sonra da kayaların arasında kayboldular.

Geride kalanlar alelacele sıraya girmişlerdi. Hiç kimse işin sonunu düşünmek istemiyordu. Arabacının yanında kalan kısa, neşesiz bir tavırla ağır ağır geldiği vakit hiç kimse konuşmuyordu. Gözlüklü, kısanın halinden kuşkulanmış, sordu:

— «Ne oldu be?»

— «Hiç... Arabacı deyyusu da ekşidi başımıza...»

— «Kovaydın dürzüyü.»

— «Kovdum ama...» Devam edemedi. Başıyla geriye işaret etti. Elindeki sopayı bir çakıyla kese kese arabacı da kısanın peşinden gelmişti.

— «Kaç olduk?» diye gözlüklü sordu. Kısa omuz silkti. Diğer bir amele:

— «Amma da uzun sürdü be» diye dert yandı. «Hâlâ bir kişi...» Kısa adam:

— «Karı aldığını hak eder» dedi, «bu işin eskisidir o...» Neşeli olmağa çalışmalarına rağmen aralarında sıkıntılı bir hava esiyordu. Bu sırada elinde kürek bulunan bir amele, esneyerek ocaktan çıktı:

— «Bize gelmedi mi sıra lan?» diye bağırdı. Kısa:

— «Sus be Adanalı» diye yalvardı. «Gir içeri...» Amele istemiye istemiye içeri girerken:

— «Çabuk tutun elinizi lan» diye söyleniyordu. Gözlüklü:

— «Deyyüz çok uzattı» dedi.

Bir an sustular. Beklemekten yorulanlar oturmuşlardı. İçlerinde acele acele sigara içenler vardı. Biri:

— «Ocak da kapanıyormuş galiba?» dedi. Tam ocak hakkında konuşmağa başlamışlardı ki, gözlüklü:

— «Ali işini bitirmiş» dedi. Ve yürüdü. Hepsi sırıtarak gelene bakıyorlardı. Halefle selef karşılaştılar. Bir anlık bakışma kâfi geldi. Bu sefer gözlüklü kayaların arasında kayboldu...

Sıra kısaya gelmişti. O da yavaş yavaş kayaların arasına yöneldi. Arabacı orada kendisinden başka kimsenin kalmadığını görünce seviniyor ve heyecanlanıyordu. Çakı, elindeki sopaya hırsla girip çıktıkça, bir yonga parçası ayaklarının dibine düşüyor ve

sonra bu düşüşler sıklaşıyordu. Kısa da işini bitirip dönerken arabacıya: «Hadi» dedi, «Sıra senin, karı ile konuştum.» Arabacı sopayı attı. Çakıyı cebine yerleştirdi ve koşarak kayaların arasında kayboldu.

Kısa adam için için gülüyordu. Ocağa dönenler içerden üç kişi daha yollamışlardı. Bunlar kısa ile karşılaştılar. Kısa:

— «Arabacıyla enseleyeceksiniz karıyı, daha iyi olacak» dedi. İçlerinden en irileri kısaya sordu:

— «Herifin baskından haberi var mı?»

— «Yok» dedi kısa, «Yok, korkutun deyyusu...»

Üç adam ellerindeki küreklerle yavaş yavaş kayalara yaklaştılar. Arabacının ve kendini olasıya bırakmış kadının iniltilerini işitiyorlardı. İri ve sakallı adam sulanan ağzını kurulayarak iç çekti. Ötekiler de gördükleri manzaradan tahrik olmuşlardı. Yavaş yavaş vahşileşiyorlardı. İri adam kendini tutamadı:

— «Namussuzlar!» diye gürledi. «Burada ha?»

Kısa adam oturmuş sigarasını içiyordu. Biraz sonra nefes nefese arabacı yanına geldi. Bir eliyle toplayamadığı pantalonunu tutuyor, bir eliyle de ağzından, burnundan gelen kanları siliyordu.

Her haliyle baskına uğradığını anlatmak isteyen bir durumdaydı. Kayaların arasından bağıran, çığlık atan, ağlayan kadının kısık kısık sesi yükseliyordu. Arabacı:

— «Puştluk bu sizinki» diye, yere kan tüküre-rek söylendi.

— «Gâvur musunuz be?» Kısa hiç ses çıkarmı-

yordu. Arabacı ortalıkta kısadan başka kimseyi göremeyince kuşkulanmıştı. Etrafına bakındı. İlerdeki bir başka ocağın ağzından çıkan beş kadar adam gözüne ilişti.

Bunlar da taarruza uğrayan kadının bulunduğu tarafa gidiyorlardı. Arabacı çılgın gibi arabasının yanına koşmağa başladı. Kısa:

— «Çevirin herifi!» diye bağırdı. «Haber verecek...» Sırasını savmış olanlar koşuştular. Arabacıya kıyasıya vuruyorlardı. Diğer tarafta ocaktan kayaların arasına doğru giden beş kişilik bir gurup daha çıkmıştı.

Bu böylece öğleye kadar devam etti. Belki de daha devam edecekti ama, civar köylerden bir delikanlıya sıra gelmişti. Kadını kendini bilmez bir halde teslim alan adam, kanayan pörsük et yığınından, mosmor kesilmiş göğüslerden, nefes alıp vermesi durmuş, hiç kalkıp inmeyen göğüsten iğrenmiş olmalı ki, birden içindeki şeytanın öldüğünü hissetti. Bu iğrenme, kadını tetkik ettikçe yavaş yavaş merhamete kalbolmuştu. Adam, kadının yırtılıp yırtılıp atılmış çarşafını, çamaşırlarını nasırlı elleriyle topluyor, kadına rahat edebileceği bir şekil vermeğe çalışıyordu. Birden içinde bir korku belirdi. Ya ölseydi kadın, ya onun elinde ölseydi bu zavallı? Bir çığlıkla:

— «Su» diye bağırdı, «Su getirin alçaklar!» Sıra bekleyenler şaşırmışlardı. Biri içeri koştu, bir tenekeye alelacele koyabildiği kadar su almıştı. Kayaların arasına seğirtti. Elindeki tenekeyi verirken:

— «Ayılt karıyı da...» diye başladı, devam ede-

medi. Delikanlı, suyu getirenin sözlerindeki mânayı anlamıştı. Elinin tersiyle adamın suratına olanca hızıyla vururken:

— «Defol!» diye bağırdı.

Diğerleri de koşup geldiler. Öteki adam neye uğradığını şaşırmış, yüzünü uğuşturarak çekilip gitmişti. Delikanlı suyla kadının yüzünü yıkıyordu. Bir taraftan da ıslanan gözlerinden sicim gibi yaş akıyordu.

— «Öldürdünüz kadını, öldürdünüz...» diye söyleniyor, tenekeden boşalttığı suyla göğüslerini, yüzünü rastgele uğuyordu...

Akşam üzeri, delikanlının sürdüğü araba şehre girerken, içinde yanyana uzanmış iki vücutta hiçbir canlılık emaresi görünmüyordu. Adam gözleri yaşlı, içi, kendisinin de tahlil edemediği bir hisle dolu, arabayı hastahaneye doğru çevirdi...

II

Hasan'ın kahvesi geceleri bile dolmaz olmuştu. Garson Ali kapının önüne oturmuş burnunu karıştırıyordu. Patron:

— «Ali» diye sesleninceye kadar da hap yapmakla meşgul oldu. Garsonun içeri girdiğini gören patron:

— «Radyoyu aç» dedi. «Ajans zamanı geldi.»

— «Elektrikler yanmadı daha...» Bunu söylerken garson elektrik düğmesini çeviriyordu. Patron:

— «Yanar şimdi» dedi, «Sen bir su ver bana.» Kahveci Çopur'un yanında oturan Keşicinin gözleri ağlamadan ve içkiden kızarmıştı. Burnunu çekerek:

— «İşte öyle» dedi. «Hem Sülo'yu öldürmüş herifler dayaktan, hem de onu...»

— «Tatar kızı zaten hastaydı» dedi Çopur. «Fukaranın başına bu da gelecekmiş. Bari herifleri yakalamışlar mı?»

— «Bilmem» diye Ömer omuz silkti. «Belki yakaladılar. Çocuk hepsini söylemiş diyorlar. Kabahat demiş, Köse Hayri ile Adanalıda... Onlar kurdular demiş bu tuzağı...» Kesicinin boğazı kurumuştu. Bir müddetten beri yanından hiç ayırmaz olduğu ispirto şişesini başına dikmişti. Kahveci:

— «Üzme ulan kendini bir orospu için» dedi. Öbürü ağzını elinin tersiyle kuruladı. Hiç oralı değilmiş gibi garip ve boğuk bir sesle:

— «Öyle be» dedi. «Dargındık ta...» diye yutkundu. «Hanife'ye gittimdi diye kızmıştı bana.» Çopur bu ara garsona sesleniyor, birşeyler söylüyordu. Kesicinin son söylediklerini anlayamamıştı.

— «Nereye?» diye sordu, «Nereye gittindi diye kızmıştı sana?»

— «Hanife'ye.»

— «Hanife de kim?»

Kesici bir an bön bön Çopur'un yüzüne baktı. Kendi mahallesindeki orospuyu Çopur nasıl tanımazdı? Şaşkınlığı geçince Çopur'un omuzuna, dalga geçme, der gibilerden vurarak boynunu büktü. Sonra:

— «Bir ekmeğe» dedi, «Bir ekmeğe.» Kahveci:

— «Nerde, hangi mahallede?» diye acele acele sordu. Kesici Ömer, «Sizin orda» diye söyleyemedi. Hiç bir şeyin yerini düşünemiyen kafası allak bullak olmuştu. Anasının Romanya'da pişirdiği bazlamalarla elindeki ispirto şişesini, insanlarla hayvanları, su-

yu, rakıyı, kesilen hayvanların ondan alacağı intikâmı... Suya düşüşünü... Karmakarışık bir şekilde bırakıp Kara Hasan'ın bir gün Hanife'nin evine giderken söylediği sözleri hatırladı. Şimdi o ses devamlı olarak kulaklarında çınlıyordu: «Hanife Çopur'un kardeşiymiş be!» Dudaklarının ucuna kadar gelen bu sözleri bir türlü içine atamıyordu. Kendi kendine geveliyor, birşeyler söyleniyordu. Birden aklına ispirto geldi. Hemen şişeyi çıkardı cebinden. Başına dikti. Bir müddet için Çopur'un israrlı bakışlarından kendini kurtarmıştı. Fakat, şişeyi ağzından çekince, Çopur:

— «Nerde evi onun?» diye gürledi. Bir eliyle de Kesicinin yakasını tutuyordu.

Kesici, Çopur'un henüz birşeyin farkında olmadığını, fakat bir gün nasıl olsa öğreneceğini, ispirtonun pekâlâ insanı rakı kadar sarhoş ettiğini, mavi rengin beyaz kadar güzel olduğunu, Kara Hasan'ın nerde dolaştığını, Çopur'un kardeşi Hanife ile nasıl yattığını, onun bir aylık yeni bir orospu olduğunu, ilk defa kiminle bu işi yaptığını, pekâlâ ekmeğin rakı kadar, hayır, rakının ekmek kadar mide doldurabileceğini karmakarışık bir şekilde düşünüyordu ki, Çopur çıkışmasına devam etti:

— «Söyle ulan... Söyle yoksa...»

— «E be!» diye Kesici elinin tersiyle Çopur'u itti. Sonra tekrar ispirto şişesini başına dikti. Bu kısacık zaman içinde Çopur, kulağına çalınanları kıymetlendirmeğe çalışıyor, bu şüphesini kuvvetlendirecek en ufak bir iz bulamıyordu. Dul kardeşi... Yapar

mıydı bu işi? Deli olacaktı. Bu sarhoşun bildiği birşey vardı muhakkak... Kendisine birşey söylemediğine göre kardeşi olmalıydı. Ağlamak, bağırmak geliyordu içinden. Tekrar yakasına yapıştığı Kesici Ömer'in elinden ispirto şişesi yere düşmüştü. Çopur:

— «Söyle ulan!» diye haykırdı. Kesici, gittikçe sıkışan yakasında Çopur'un sert elini hissediyordu. Adamın suratına bir tokat indirmesini ve bayılmağı istiyordu. Sızdığı zamanlarda olduğu gibi, anasının yaptığı bazlamaları yerken Romanya'da olacaktı.

— «Söyle deyyus kim o?»

Radyo açılmıştı. Kahvede kimse onlarla meşgul değildi. Herkes radyonun neler söylediğini merak ediyordu. Yakınlarında oturanlarsa Çopur'un Kesici Ömer'e takıldığını, onu korkutarak tuhaf tuhaf konuşturmak ve eğlenmek için bu hareketleri yaptığını zannediyorlardı.

Çopur hırstan titreyerek yeniden Kesici'yi sarsmağa ve bağırmağa başlamıştı:

— «Söyle ulan!» Kesici masanın üzerine düşmüştü. Birşeyler söylemişti. Bunları anlayamıyan kahveci daha fazla sinirlendi:

— «Hızlı söyle be it!» diye bağırınca bütün kahvedekiler, Kesici ile Çopur'un arasında birşeyler olduğunu anladılar. Bir - ikisi yanlarına sokuldu. Ok yaydan çıkmıştı bir kere. Çopur hırsını yenemiyor, aklını başından alan ihtimalin, kendisi için ne kadar acı neticeler doğurabileceğini kestiremeden:

— «Hanife kim ulan?» diye bağırıyordu. Başlarına toplananlar arttıkça kahvecinin sinirleri gerili-

yor, sızmış olan Ömer'i daha fazla hırpalıyor, daha gaddarca rastgele vuruyordu. Bu sırada donup kalan bir sürü insanı uykudan uyandıran bir ses:

— «Ne meraklanıyorsun?» diye gürledi, «Hanife kardeşin senin, bilmiyor musun?»

Herkes dönüp sesin geldiği tarafa baktı. O pervasız ses devam ediyordu:

— «Tatar kızına dua et, o gelmeseydi Hanife'yi götüreceklerdi taş ocaklarına.»

Bunları donuk, sinirli ve kızgın bir eda ile Tatar kızının ölüsünü getiren amele söylemişti. Çopur Hasan ulur gibi bir ses çıkararak amelenin üzerine atıldı:

— «Pis yalancı!»

Araya girenlere aldırış etmeden, rastgele yumruk sallayan Çopur'a doğru ilerleyen amele devam etti:

— «Ananla kardeşine ekmek bulaydın böyle olmazdı.»

— «Sus it.» Son hamle ile tutanların elinden kurtulan Çopur, amelenin üzerine atıldı. Fakat, suratına yediği ağır bir tokatla yere yıkılıp kaldı...

Çopur'un kahvesi o günden sonra bir daha açılmadı. Karısı ile çocuklarını ve başka evde oturan anasıyla kızkardeşini alarak o gece şehirden kaçmıştı.

III

Sıtkı askere gittikten sonra, Müezzin Salih Efendilerin evinde ilk önce bir gariplik havası esmiş, sonra da para sıkıntısı bunun yerini almıştı. Ana öteye beriye işe gitmesine, kız parça başı on kuruşa asker çamaşırı dikmesine rağmen, Sıtkı'nın bıraktığı boşluk kapatılamıyordu.

Müezzin Salih Efendi, Sıtkı'nın yokluğunu en çok bugün hissetmişti. Karısı iki gündür işe gidememişti. Askerler de çekip gittikleri için kızı çamaşır dikişinden sonra, birkaç gündük, birşey kazanamıyordu. Bütün bunların üstüne Müezzin, sabah evden çıkarken tepeden tırnağa dolu olduğu ümidini de kaybetmişti.

— «Uğur ola Salih Efendi...» Yanından bir araba ile geçerken Hafız Mehmet Efendi seslenmişti. Müezzin meraklanarak:

— «Hayırdır inşallah» diye sordu.

— «İstanbul'a, İstanbul'a.» Araba geçip uzaklaşmıştı. «Talika ile rahat rahat bir haftada İstanbul'a varırlar» diye düşünen Müezzin, şehirde kimseler kalmıyacak diye ürperiverdi. Sonra, «İstanbul» diye geçirdi aklından. Oraya gitti mi insan, Anadolu'da demekti, emniyette demekti, İstanbul da birdi, Van da...»

Evden içeri girerken, parası olsa çocuklarını Anadolu'ya kaçırmak için neler yapabileceğini düşünüyordu.

— «Âbi!» diye seslenen Sait Efendinin sesi ile irkildi. Geriye dönüp merakla kardeşinin gözlerine baktı.

— «Yengeme söyledim» dedi, Sait Efendi. «Muhtar Beyle ev tuttuk, İstanbul'a gideceğiz.» Salih Efendi heyecanlanmıştı. Fakat hiçbir şey söyliyemiyordu. Sait Efendi:

— «Azıcık» dedi, «Azıcık eşya, döşeklerle kap kacak alarak gitsin kızanlar bari.»

— «Biz kalırız.» Salih Efendi kardeşine emanet edeceği, daha doğrusu yükliyeceği, karısıyla çocuklarının yükünü hafifletmek ister gibi devam etti:

— «Biz kalırız.»

— «Tabiî kalacağız. Muhtar Bey, sen, ben bir evde kalacağız. Masarif te az olur.»

Sait Efendi aklına birden gelmiş gibi:

— «Ha sahi, âbi» dedi, «Söyle de sizinkiler de bu geceden hazırlığa başlasınlar.»

Müezzini çoluk çocuk iç kapıda bekliyorlardı.

Karısı endişeli gözlerle, çocuklar merakla babalarına bakıyorlardı. Emine içerde hazırlığa başlamıştı. Çünkü; amcasının söylediği olacaktı. Müezzin bir karısına baktı, bir de çocuklara, sonra isteksiz:

— «Hazırlanın» dedi, «Yarın gideceksiniz.»

Bu üç kelime çocukları bir bayram neşesine garketmişti. Onlar İstanbul'u görecekleri için seviniyorlardı. Kadının gözleri ıslanmış, kapıda kala kalmıştı.

Aynı şaşkınlık Sait Efendilerin evinde de hükümrandı. Sait Efendinin karısı da hayret içinde Salih Efendiden Said'i kandırmasını gitme fikrinden caydırmasını beklemişti. Demek tehlike cidden mevcuttu. Kadınlar ölüm hükümleri okunmuş mahkûmlar gibi donup kalmışlardı. Salih Efendi, etrafında sessiz sessiz ağlayan kadınlara içerliyerek:

— «Haydin» diye çıkıştı. «Haydin be! Yarın bir sürü eksiğiniz kalır sonra.»

Öylesine isteksiz, öylesine sıkıcı bir hazırlık başlamıştı ki, gece yarısından sonra tâ sabah ezanına kadar devam eden bu çalışmalar sonunda ancak iki denk yapılabildi. Kadınlar kocalarından ebediyen ayrılıyorlarmış ve bunda da kabahat kendilerindeymiş gibi bir his altında, için için ağlaşıyorlardı. Çocuklar ise bir kenarda mesut bir tebessümün aydınlattığı yüzleriyle uyuyorlardı.

IV

Ayrılık hiç te acı olmadı. Erkeklerin onları sık sık ziyaret edeceklerini vâdetmeleri üzerine, kadınlar biraz ferahlamış gözüküyorlardı. İki arabadan müteşekkil bu kafilenin başında Muallim Muhtar Bey vardı. Onları Boğazda tuttukları eve yerleştirdikten sonra dönecekti.

— «Bir haftaya kadar dönerim» diye, Said Efendiye burada yapması icap eden işler ve öylece bıraktıkları evine göz kulak olması için bazı şeyler söylüyordu. Said Efendi, Muallim Muhtar Beye hinihacette kullanmak üzere bir sarı lira verdi. Muhtar Bey altını kadınlara göstermemeğe dikkat ederek cebine yerleştirirken arabalar hareket etmişti. İki kardeş uzun uzun el salladılar. Köşeyi dönüp gözden

kaybolunca hiç ses çıkarmadan bahçe kapısından evlerine döndüler. Konuşmuyorlardı. Evlerde kimsecikler yoktu. Hattâ kendileri bile... Bütün mevcudiyetleri de onlarla beraber gitmişti. Şimdi bütün şehire sükûn hâkimdi...

Yoldakilerin ilk aklına gelen ekmek karneleri oldu. Muallim Muhtar Bey:

— «Sakın» dedi, «Ekmek karnelerini unutmayın.» Kadınlar çantalarını açtılar. Salih Efendinin karısı koynundan karneleri çıkarıp saydı:

— «A!» dedi, «Salih Efendininkini de almışım.» Muhtar Beyin aklından geri dönmek geçti. Sonra yolu bir hayli uzun bulmuş olacak ki:

— «Meraklanma» dedi, «Bulur onlar...» Muhtar Beyin karısı da:

— «Muhtar dönerken götürür» dedi. Bu fikir kadının aklına yatmıştı, sustu.

Arabalar Silivri'ye doğru hızla ilerliyordu.

V

Salih Efendi yatmak için evinden içeri girdiği zaman, saat gecenin ikisiydi. Umursamıyordu. Tâ Balkan Harbinden bu yana anlatıp durmuşlardı kardeşiyle. Esirliğin ne olduğundan, yeni bir istilâda olacak sokak muharebelerinden, köylerdeki açlıktan, ölüler için bile bulunamıyan kaput bezinden uzun uzun konuşmuşlardı. Kardeşi:

— «Âbi» demişti, «Belli olmaz, bakarsın bir baskın olur geceleyin.» Sonra Karadağ tabancasını ona uzatarak: «Bu kalsın sende» diyerek en sevdiği silâhını vermişti.

Salih Efendi eliyle tabancasını sıvazlıyarak, içini kaplayan o karanlık âlemdeki korkunç orduya karşı koyduğunu düşünüyordu. Gelenler olursa, o da diğer

hemşerileri gibi tabancasının kurşunları kadar adam öldüreceğini düşünüyor, sonra, hayâlleri genişliyor, derunî bir his Allahın onlara yardım edeceğini, hattâ gâvurları bu şehirden sürüp atacaklarını bile düşündürüyordu.

Uzandığı sedirin üstünde bir sigara daha yakmıştı. Koca silâhın vücuduna değdiği yerde hissettiği sertlik yavaş yavaş bütün benliğini kaplıyor, hayâllerindeki Salih Efendi korkunçlaşıyor, gaddarlaşıyordu. «Gelsinler hele bir...» diye kendi kendine söylendi. Dudaklarındaki sigaranın ateşi parladı. Ölmek veya öldürmek bu iki mefhumdan başka birşey onu bağlamıyordu. Çocuklarını, karısını yollamış olduğu için sevindi. Rahat rahat öldürebilir, yakalansa rahat rahat ölebilirdi. Kulakları en ufak gürültüde geriliyor, her çıtırdıya bir mâna vermeğe çalışıyordu.

Mehtap bulutlar arasından çıkmıştı. Gece güzel bir aydınlıkla yanmıştı. Çocukluğundan beri gökyüzünün bu şekilde aydınlanması onun içini açardı. O zaman Ağustos böceklerinin sükûnunu bozduğu kiraz cümbüşlerini hatırladı. Manda arabasiyle gittikleri bağlardan dönüş daima böyle mehtap altında yapılır, kadınların yanık yanık söylediği Rumeli türkülerine, o gün biraz fazla kaçırmış gençlerin nâra yerine geçen gürültülü ve şen kahkahaları karışırdı. Ya Ağustos böcekleri? Ya onlar, daima bir sessizlik ânından istifade ederek uzun uzun sazlarını çalan bu böcekler...

Bu güzel ve ılık hâtıralar aylardan beri ilk defa

aklına bu kâbuslu günlerin geçebilme ihtimalini getirdi. Ve belki de ilk defa Türkiye harbe girmeden bütün dünya meselelerinin halledilebileceğini düşündü. Ağırlaşan göz kapaklariyle mücadele ederek bir müddet dünya politikasına istediği istikameti vermeğe çalıştı. Fakat, herşeye rağmen, göz kapakları bütün bu hercümercin üzerine çekiliverdi.

Bir gürültü, bir silâh sesiyle yerinden fırladı. Avluda, elinde çifte, kardeşi vardı:

— «Sen misin Sait?»

— «Benim âbi?»

— «Ne oldu be?»

— «Hiç, sese çıktım, sese...»

İki kardeş ellerinde tüfekler sokağa fırladılar. Kapılarının önüne çıkmış erkeklerin ellerinde silâhlar vardı. Hemen herkes giyinik vaziyetteydi.

Sükûtu bozan Hafız Mehmed'in büyük oğlu oldu:

— «Karşıdan geldi ses dayı...»

Dayı dediği Salih Efendiydi:

— «Nereden?» diye sordu.

— «Karşı mahalleden...»

Mehtap ışığında gözler seçebildiği kadar uzağı yokluyor, meydanın öbür başında neler olup bittiğini anlamağa çalışıyordu. Hiç kimsenin konuşmamasından anlaşılıyordu ki, herkes bu sesi çok ciddiye almıştı. Biraz sonra gözlerinin seçebildiği karanlıklar içinden birkaç gölge çıktı. Bekleyenler merakla gölgelere doğru ilerlediler. Sait Efendi kıyafetinden tanıdığı bekçiye seslendi:

— «Ne olmuş be?»

— «Hırsız, hırsız. Çalarken yakaladık.»

Sıska bir adam topallaya topallaya ve her sendeleyişte itile kakıla önlerinden geçirildi. Çalmak istediği eşyaların arasında bulunan ekmeği ellerine bağlamışlardı. Bekçi ekmekten bir ufak parça koparara ağzına attı:

— «Suçüstü yakaladık dürzüyü» dedi. «Buymuş demek mahalleyi soyan.»

Merakla evlerinden fırlayan adamlar silâhlarını indirdiler. Müezzin Karadağını yerine koydu. Kardeşi çiftesini boşalttı. Sonra beş erkek gelip Salih Efendilerin kapısının önüne oturup sigara yaktılar. Bir müddet kimse konuşmadı. Salih Efendi istemiyerek:

— «Vurmuşlar herifi» dedi.

— «Vurmalı ya» diye, biri, Almanların hırsızlara verdiği cezadan bahsetti.

Sait Efendi:

— «Ama adam aç» diye birşeyler geveledi. Birşeyler söylemek istedi. İçindeki hislerin çok iyi şeyler olduğunu biliyor, bunları anlatmak istiyordu. İnsanların birbirlerini sevmeleri icap ettiğinden, kardeşlikten konuşmak istiyordu. Hafız Mehmed'in büyük oğlu:

— «Şu Almanlar âhengini kaçırdı dünyanın» dedi.

O zaman Sait Efendi eski bir kinle yandı. Memleketini işgal edenleri, ona kıyasıya dayak atanları, arkadaşlarını öldürenleri hatırladı.

— «Ne kardeşliği» diye söylendi kendi kendine...

İkinci sigaralar yakıldı. Geçen askerlerden, boşalan şehirden bahsedildi. Uykulu gözlerle, özlenen hayatın izi şafak sökerken daha kolay görünüyordu.

Son kur'adan sonra ihtiyarlardan da yeni kur'alar silâh altına alınınca Kara Hasan da gitmek mecburiyetinde kalmıştı.

Bir gece evvel Kesici, şaka tarafından Hasan'a takılmıştı. Fakat, işin ciddiyetine şubede elbise sırtına giydirilinceye kadar, kendisi dahi inanmamıştı. Kesici Ömer iyi hatırlıyordu. Cemile'nin evine son gittikleri geceden bir gece sonra asfaltta dolaşırlarken bekçi Ali Ağa:

— «Ulan Kara» demişti, «Yarın sen de gidiyorsun ha?» Kara şaşırmış, sarhoş kafayla birşeyler söylemiş, yaşını hesaplamış, sonra da:

— «Alırlar mı ki?» diye sorup durmuştu sabaha kadar.

Kesici:

— «Daha iyi...» demişti, «Askerlik daha iyi bu hayattan...» Her şey, her türlü hayat daha iyi ama, Kara bir kere alışmıştı bu başı boş hayata. Sonra üstelik Ömer'den ayrılmak istemiyordu.

Ömer'i de bu ayrılık doldurmuştu. Sigaraları bitinceye kadar avare avare dolaştılar. Sonra bir köşeye kıvrılıp yattılar. Uzun müddet yattıkları yerde konuşmadan uyanık durdular. Çobançeşme tarafından bekçi düdükleri işitiliyordu.

VI

Cemile, Tatar kızı öldükten sonra yalnız çalışıyordu. İlk zamanlar bir hayli korkulu günler geçirmişti. Sonra alışıverdi yalnızlığa. Gerçi geceleri yalnız bırakılmıyordu. Gözleri Tatar kızının ölümünden beri orada, masanın üzerinde duran küflü ekmeğe takıldı. Son pazarlıkta amelelerin Tatar kızına verdiği ekmeklerden biriydi bu. Cemile ona elini sürememişti. Aç yattığı geceler olmuş, sadece haşlanmış bir patatesle kıvrılıp kaldığı geceler olmuş, fakat o ekmeğe dokunmamıştı. Bu, hâtıraya hürmet gibi hoş hislerden mütevellit bir zorlama değildi. Nedense o ekmeği yiyememişti.

Gelenler ekseriya para veriyorlardı. Son zamanlarda Cemile, gelip geçen askerlerin konakladığı yer-

lere giderek karavana artıklarını toplayan çocuklarla, yaşlı kadınların yollarını bekleyip, onların elinden para mukabili bu artıklardan alınağı âdet edinmişti. Bazı zaman hiç kimse bu dökuntüleri bile satmaz, onları orada, daha ele geçirdikleri yerde hemen haklayarak dönerlerdi. O zaman Cemile öylesine aç kalır, elinde para, hayata küfrederek evine dönerdi.

Kapı çalınıyordu. Gecenin bu saatinde kim gelmiş olur, diye düşünmedi. Müşteriydi tabiî... Gitti, kapının arkasında durdu. Hep yiyecek birşey getirsinler diye düşünüyordu.

— «Aç, benim, ben...» Her gelen kendisinin tanınacağından emin. «Benim, ben» derdi. emile:

— «Kimsin sen?» diye sormaktan kendini alamadı.

— «Ali be, garson Ali...»

Cemile yavaşça kapıyı açtı. Gelenin elinde bir çeyrek kadar ekmek vardı. Dışardan bir düdük sesi işitiliyordu.

— «Yarın askere gidiyorum» dedi Ali. «Bu gece sana geldim.»

— «Geceliğine mi?»

— «Hı ya...»

— «Eh...» dedi Cemile... Sonra odaya yürüdüler. Kadın bir an evvel ekmeği erkeğin elinden almak için sabırsızlanıyordu. Adam da acele ediyordu:

— «Soyun» dedi. «İyice soyun ama, şişirme iş istemem...» Kadın ekmeği samimî bir hareketle Gar-

son Ali'nin elinden aldı. Sonra lâmbayı söndürüp yatağın üzerine sırtüstü uzandı. Garsona:

— «Haydi» dedi, «Gel!»

Cemile ekmeği, içine sindire sindire, ağır ağır yiyordu garson onu öperken, severken...

VII

İhtiyatların gidişi koca şehirde en çok Ömer'e dokunmuştu. Onlar giydirilirken şube reisine çıkıp uzun uzun kendisinin de askere alınması için yalvardı, ağladı. O da Hasan'la askere gitmek istiyordu. İşi o kadar çoktu ki, ilk önce hoşuna giden bu hareket, şube reisinin canını sıkmağa başlamıştı.

— «Bana bak oğlum...» diye ona nasihat verdi. İşlerinin arasında onunla uğraşamıyacağından dert yandı. Kendisini rahat bırakması için bir ara yalvardı. Nihayet çıkıştı. Ve sonra da kovdu.

Ömer, Şube Reisini Belediye Reisinin yola getireceğini düşünerek ona gittiği bir sırada Kara Hasan'ı ve onun kur'asını sevketmişlerdi. Kesici dönüp geldiğinde, şubedeki askerler Kara'nın ona bıraktığı

yarım kaime ile bir asker tayınını eline sıkıştırdılar. Vedalaşamamışlardı bile...

Kara Hasan gidince Kesici mezbahaya dönmeyi düşünmüştü. Zaten Reis, «Git çalış istersen» demişti. Sonra aklına tekrar hayvan kesicilerinin can çekişerek öldükleri geldi. Hem sonra ne zamandan beri de camiyi süpürmüyordu üstelik...

— «Bugün çalışmasam da olur» diye düşündü, elindeki ekmeği ufak ufak ısırıyor ve yol boyunca duralaya duralaya ilerliyordu.

Bütün caddenin toz içinde olduğunu farkedince durdu. Önünden binlerce koyun geçiyordu. Başlarında, en öndeki koyuna elindeki bir avuç mısırı yedirerek bütün sürüyü arkasından çeken çoban gidiyordu. Bütün bu sürüler İstanbul yolu boyunca sıralanmışlardı. Kesici:

— «Benden kaçıyorlar» diye söylendi. Sonra «Acap bu kadar hayvan boğazladım mı ki?» diye düşündü. Aklına takılan bu sual onu rahatsız ediyordu. Bir takım ince hesaplar yapıyor, fakat bir türlü neticeyi kestiremiyordu. Bu netice sanki onu günahkâr çıkarabilir, yahut bu günahlardan sıyırıp kurtarabilirdi. «Bu kadar yoktur» diye kendi kendine söylendi. «Bu kadar yoktur.» Ağlamaklı olmuştu. O bundan çok daha fazla hayvan boğazladığını biliyor, fakat bunu kendine dahi itiraftan çekiniyordu.

Köşe başından, Hamza Ağanın dükkânı yanından, gene bir göç kafilesi çıkmıştı. Sinirleri gerilmiş bir arabacı ağlamaklı bir sesle hayvanlarına bağırıyordu.

Atlar, önlerinden geçen koyunlara aldırış etmeden aralarına girip yollarına devam ettiler. Üstüste denkler yığılı birkaç araba da onları tâkip etti. Aç hayvanların sallanıyormuş gibi bir yürüyüşleri vardı.

VIII

Öyle bir an geldi ki, yollar koyun, sığır sürüleri, ev eşyası yüklü arabalarla doldu. Gelip geçen herkesin yüzünde açık bir endişenin izleri görülüyordu. Hepsinde sinmiş, yılmış insanların bezginliği vardı. Kesici bu yüzlerde ve havada bir ölüm kokusu sezmişti. Çıkan en ufak sesler bile bir feryat, bir inilti yakıcılığı taşıyordu. Trakya, boşalan Trakya o müthiş kaderinin sillesini bir kere daha yerken, daha içten sarsılıyordu.

Bu kendi kendine yapılan zulmün, en istenilmeyen şekliydi.

Mücadele edilecek kimse yoktu. Düşman, dünyayı ateşe yakan düşman, onları evlerinden, yurtlarından, dostlarından, toprak analarından etmişti.

Kesici, «Orman yangını gibi» dedi. «Orman yangını gibi...» İçlerindeki ateş öylesine midelerine düşmüştü ki...

Kesici birden öksürmeğe başlamıştı. Bu, boğazını kemiren bir gıcıktı. Göğsü, ciğerleri sarsıla sarsıla öksürüyordu. Elindeki ekmekle durmadan öksüren Kesici'yi arkadan gelen Baytar görmüştü:

— «Ne o, haram mı yedin Ömer?»

Baytarın sesini tanımıştı. Konuşamıyordu. Mel'un gıcık fırsat vermiyordu. Bir ara sadece:

— «Gıcık» deyebildi. Sonra da: Gıcık... Hep böyle tutuyor meret...» diyerek gülümsedi. Baytar:

— «Geçer» dedi. «Sadece gıcık değil ama bu Ömer sen üşütmüşsün kendini.» Sonra yoldan gelip İstanbul istikametinde gidenlere bakarak: «Fena» diye söylendi. «Çok fena, herkes gidiyor.»

— «Ne yapsınlar be beyim?»

Baytar omuz silkti. Umursamamağa çalışıyordu. Fakat birşey vardı içini yakan. Konuşmak, anlatmak, bütün insanların dertlerine çareler bulmak, onlara vatanın sadece buralardan ibaret olmadığını söylemek, onlara yeniden yaşama hazzı vermek istiyordu. Yanı sıra ekmek yiyerek yürüyen Kesici:

— «Hepsi geçer be beyim» dedi, «Hepsi geçer, sen bile tanımazsın bunları.»

Bununla Kesici'nin ne demek istediğini pek anlayamamıştı. Geçeceğini, bu akın akın giden insanların bir gün gene kafile kafile döneceklerini hissediyordu. Fakat herkes gibi o da «Acaba ben görebilecek miyim?» diye düşünüyordu aklından.

— «Öyle» dedi Kesici'ye, «Geçecek elbet, ama...» Ömer ümitsiz sordu: «Biz görür müyüz dersin?»

Baytar kendi düşündüklerini söyleyen Kesici'ye baktı. Onun gözlerinin altı kararmış, yüzü iyice çökmüş, uzayan sakallarıyla korkunçlaşmıştı.

— «Çok içiyorsun Ömer» dedi.

— «Ne yapayım be beyim? Ben yıldım artık bu hayattan.»

Başka ne söyleyebilirdi bu adama, o da yılmıştı hayattan. Ne idealler, ne arzularla hayata atılmıştı. Her şey aksi gitmişti. Tam rahat rahat yaşayacağı bir devirde bu harp... Birden aklına ailesi, kendileri için yaşamak istediği insanlar, saadetlerinden mesut olduğu insanlar geldi.

— «Evlensene» dedi, «Evlensene Ömer. Bu senin için çok iyi olur...»

Ömer ilk önce imkânsız birşeyle, hem de korkunç birşeyle karşı karşıyaymış gibi Baytarın yüzüne baktı. O devam ediyordu:

— «Anladık, kesicilik hoşuna gitmiyor, başka iş verdiririm sana Belediyede.»

Ömer, başka iş, diye aklından geçirdi. Başka adam, diye düşündü. Başka insan hem de evli bir insan...

— «Düşün» dedi Baytar, «İşine gelirse bana uğra... Hem içkiyi de bırakırsın artık.»

Kesici, Baytar ayrılınca çarşının ortasında kalakalmıştı. Başka bir insan, diye düşünüyordu. Evlenme onu öylesine sarmıştı ki, Kara olsaydı yanında... O ne kadar candan arkadaştı. Şimdi ne yapsındı?

Elinin tersiyle öksürürken çıkan tükrükleri sildi. Yaşamaktan korkuyordu. Hayır, yaşamaktan değil de yalnızlıktan.

Oraya, taşların üzerine kaldırımın kenarına çöktü. Bütün çarşı boyunca uzanan eşya yüklü kamyonlara ve telâşlı insanlara daldı...

IX

Cemile öfkeyle kapıyı açtı. Karşısında sakallarını kestirmiş ve saçlarını ıslatarak taramış bir halde Kesici Ömer'i görünce şaşırdı. Üstelik Kesici sarhoş ta değildi. Kadın:

— «A!..» dedi. «Bu ne hal be Ömer?»

Sakal traşı, Ömer'in renginin bütün solukluğunu meydana çıkarmıştı. Mahcubiyetten kızaran yüzü bile bu solgunluğu yenemedi. O sadece:

— «Hiç...» dedi, «İçeri gireyim mi?»

Her zamanki halinden çok başkaydı Ömer. Kadın böyle düşünerek büyülenmiş gibi kapıyı ardına kadar açtı.

X

Asfalt yol boyunca uzanan kafilenin üzerine güneş bağları geçerken doğdu. Şehir arkada, güneş ışığı altında bile bir yığın toprak gibi duruyordu. Yaşlı gözlerle kendi şehirlerine bakan son kafiledekiler, belki de bir daha buralara hiç dönemiyeceklerini düşünüyorlardı.

Arabalar ağır ağır yokuş çıkıyorlar, şehir arkada daha çok görünerek küçülüyordu. Bir çocuk:

— «Bizim ev görünmüyor artık anne» diye bağırdı. Kadın başını sallayarak kuru gözlerle evinin olması icap eden tarafa sonra da hiç kimsenin bilmediği ve fakat hepsinin o an yaşadığı hislerle, bütün şehre baktı:

— «Öyle» dedi.

İlk araba sırttan aşağı dönen yolda gözden kaybolunca ova birden şehri yuttu. Artık uçsuz ovanın içinde kafile yapyalnızdı.

Salih Efendiyle kardeşi tekrar dönmek üzere ikinci ziyarete gidiyorlardı. Sait Efendi:

— «Kimse kalmadı şehirde» dedi. Müezzin hiç ses çıkarmadan kardeşini dinliyordu. Bu gidişin, ona ömrünün sonuymuş gibi geldiği, kuru gözlerinden belli oluyordu. Doğduğu yerde, yaşadığı, ihtiyarladığı yerde ölmek istiyordu. Bu ona en tabiî bir hak gibi geliyordu. Fakat ümitsiz:

— «Sait» dedi. «Gayri ben dönmem...»

Kardeşi ilk önce ağabeyisinin ne demek istediğini anlayamamıştı. Sonra birden irkildi. Sert ve donuk bir sesle:

— «Balkanlarda da böyle demiştin» diye sırıttı. «Yunanda da...»

— «Bu başka...»

Bu hakikaten bir başka türlü göçtü. Kavgasız, dövüşsüz bir göç... Harp bu sefer herkesin içinde olmuştu. Bu sefer binlerce ufaklı büyüklü insanın düşünebildiği kadar geniş, hayâl edebildiği kadar korkunç olmuştu.

Sait Efendi lâfı değiştirmek için:

— «Kesici de karısı ile gidiyor» dedi. Arkadaki arabada Kesici görünüyordu. Müezzin uzun uzun baktı:

— «Aç ta galiba?» dedi.

— «Kara askere gittikten sonra büsbütün kötü-

lemişti. Ama şimdi karısı iyi bakıyor, diyorlar...»

Kesici arkadaki arabadan Sait Efendiye seslendi:

— «Âbi...» Birşeyler söyliyecek oldu. Bir gıcık tekrar boğazına düğümlenmişti. Konuşamıyordu. Sait Efendi:

— «Korkma Ömer» diye takıldı, «Bu öksürükle fazla can çekişmeden nalları dikersin.» Öbürü yere tükürürken:

— «Öyle» dedi, «Öyle olacak galiba?» Arabalar bayır aşağı iniyordu.

Yol... Yol... Yol... Gelip geçen kamyonlar yıldırım kızıyla onları arkada bırakıyorlardı. Sait Efendi:

— «Ben ilerde otobüse bineceğim» dedi. «Akşama da döneceğim İstanbul'dan.»

Bunu ağabeyisi biliyordu. Fakat susmak, konuşmamak yolu uzatıyor ve onlar mânalı mânasız birşeyler konuşmak mecburiyetinde kalıyorlardı.

İlk köy görünmüştü. Bu ilk duraktı. Arabalar bayır aşağı bir virajı, dönerek yol alıyorlardı. Güneş iyice yükselmişti.

Bu sırada asker yüklü bir kamyon geçti. Askerler el salladılar. Hep bir ağızdan şarkı söylüyorlardı. Müezzin:

— «Gençlik» dedi. «Gençlik...» Bunu ölüme gidenlerin arkasından acımak hissi ile dolu bir edayla söylemişti. Sait Efendi itiraz edecek oldu. Sonra nedense sustu. Bir kamyon daha geçmişti.

— «Asker gidiyor gene hududa» diye ümitle söylendi. «Trakyayı bırakmıyacak bizimkiler kolay

kolay.» Gözlerinde sevinç kıvılcımları görünüyordu. Müezzin aynı ümitle:

— «Elbette» dedi. «Elbette bırakmıyacaklar...»

İlerdeki arabalardan birinin beygiri ürkmüştü. Asker yüklü kamyon fren yaptığı halde önüne fırlayan atlara çarptı. Araba devrildi, kamyon hendeğe girdi.

Bütün bunlar göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir zaman içinde olmuştu. İlk önce ne olduğunu anlayamamıştı arabanın içindekilerin hiçbiri. Yalnız yere düşen beygirlerden biri can çekişiyordu. Arabanın içinde ne varsa asfalta serilmişti.

Bir anda yol kapandı. Arkadan gelen vasıtalardaki asker ile giden kafile birbirinin üzerine birikti kaldı. Gelen kamyonlar ard arda dizildiler. Arabalardaki halk indi. Askerler yardıma koştu. Birkaç kişi de arabanın sahibine akıl veriyordu. O ise bir an bu neticeden memnun gülümsedi. «Eceliyle ölecek» diye, atı için hakikaten üzülmüyordu. Onları satamamıştı. Otuz liradan fazla vermemişlerdi çiftine... Son pazarı, Baytarın söylediklerini, atların yediği yemi bir lâhzada kafasından geçirdi. Ötede karısı asfaltın üzerine dökülen eşyaları toplamağa çalışıyordu. Diğer arabalardan gelenler onlara yardım etmeğe başlamışlardı.

Bu mecburî duraklamadan istifade eden yolcular ve askerler arasında tarlalara aptest bozmağa gidenler görünüyordu. Arabaya çarpan şoför, üzüntü ile arabacıya birşeyler söylüyor. O:

— «Kabahat atta be, ürkek hayvandı» diyerek

askeri teselli etti. «Senden bir şikâyetim yok kardeş.» Asker kamyona gitti. Ekmek, katık birşeyler getirdi. Onları verdi arabacıya...

Arkadan subaylar gelmişlerdi:

— «Ne oldu?» diye merakla sorarak, hendeğe girmiş ve yan yatmış vesaite, artık kıpırdamadan asfaltın orta yerinde boylu boyunca yatan hayvanın cesedine baktılar. Arabanın sahibi:

— «Hiç be beyim» dedi, «Ürkek hayvan kendini kaldırdı kamyonun altına attı. Şoför ustaymış gene devirmedi kamyonu.»

Bu söylediklerinde gene samimiydi. Tek atını arabaya koşmağa çalışıyordu. «Böylesi daha iyi» diye de bir taraftan karısına teselli veriyordu.

O zamana kadar arabadan çıkmayan Kesici Ömer'e karısı sordu:

— «Ne oldu be acap?» Gelen haberleri kafasında toplayan Kesici:

— «Beygirin biri ölmüş» diye lâfa başladı. İçi açlıktan burkuluyordu. Birden o menhus öksürük yeniden başladı. Öksürüyor, öksürüyordu. Arabadan indi, öksürük hâlâ devam ediyordu. Yolun kenarındaki hendeğe oturdu. Başını iki eli arasına almış durmadan öksürüyordu. Cemile telâşla arabadan atladı. Kesicinin başına iki - üç kişi daha toplanmıştı. Hepsi öksürüğün sonunu bekliyorlardı. Biri:

— «İç ekmeğe karabiber koyup vermeli» dedi. Bir başkası:

— «Sahi» dedi, «İyi gelir karabiber...»

Hepsi birbirlerinin yüzüne bakıyorlar, kimse

söyleneni yapacak kudrette değilmiş gibi yerinden kıpırdamıyordu. Cemile koşarak diğer arabaların arasında kaybodlu.

Bu sırada ekzozu çıkarılmış motosikletiyle bir haberci, gürültü ile topluluğun bulunduğu yere geldi. İlk rastladığı subaya sert bir selâm vererek:

— «Komutan, niçin durduk diye soruyor» dedi. Subay etrafına bakındı ve kesik kesik: «Hiç» dedi, «Hiç, göç yolları tıkadı. Ürkek bir at öldü. Şimdi açılır yol.»

Asker bu kadar izahı kâfi bulmuştu. Yeniden selâm verdi ve patırtılı motor gözden kayboldu.

Askerin elinden aldığı iç ekmek parçasına, bulup koyduğu karabiberi, kocasına yetiştirmek için Cemile koşarak geri döndü.

Onu gördüğü zaman, söylenerek başını çeviren Müezzin Salih Efendi Cemile'nin yolunu kesmişti:

— «Gayri çok geç» dedi, «Çok geç kızım... Allah rahmet eylesin.»

Kesici hiç can çekişmeden oracıkta ölüvermişti. Arkadan, çalışmağa başlayan askerî vasıtaların motor sesleri geliyordu.

S O N

1925 te Çorlu'du doğdu. Toprak Mahsulleri Ofisinde hammallık, memurluk, özel bir otobüs yazıhanesinde katiplik, işçilik yaptı. Tıp Fakültesinde okurken gazetelerde çalışmağa başladı. Fıkra yazarlığı, muhabirlik yaptı. Senaryo yazarlığını denedi. 1963 te Rejisörlüğe başladı. Edebiyat Fakültesi Felsefe-Türkoloji dallarında serbest lisans yaptı. Eserleri : Göç Yolları Tıkadı, Çıngar, Partinin Adamları (Oyun), yüzden fazla mizahi hikaye, 30'u aşkın senaryo yazdı. Halen ATÇALI romanını tamamlamaktadır.

DURAN OFSET MATBAASI TELEFON : 27 71 34 - 22 41 24

5 Lira